

PROJEKTEILLA POTKUA NUORTEN PÄIHDETYÖHÖN

Tutkielma alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen nuoriin kohdistuvista ehkäisevän päihdetyön projektisuunnitelmista

HAKALA MINNA

Tampereen Yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma

huhtikuu 2008

Tampereen Yliopisto
Sosiaalipolitiikan- ja sosiaalityön laitos

HAKALA, MINNA:

Pro gradu –tutkielma, 84 s., 1 liite

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2008

Tarkastelen pro gradu –tutkielmassani Alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen nuorille suunnatun ehkäisevän päihdetyön projektimuotista toimintaa vuodelta 2005. Nuoret aloittavat alkoholikokeilut useimmiten yläaste ikäisinä. Alkoholien käyttöön liittyy mm. kokeilunhalu, vapaa-ajan vietto kavereiden kanssa, juhliminen sekä rentoutuminen ja estojen poisto. Heidän päihteiden käyttönsä voi altistaa monille riskeille kuten tapaturmille, terveyshaitoille sekä sosiaalisille ongelmille. Lain mukaan alle 18-vuotiaiden ei kuulu saada alkoholia ollenkaan.

Ehkäisevän päihdetyön tarkoitus on ehkäistä ja vähentää päihteistä aiheutuvia haittoja. Ehkäisevä päihdetyön kenttä on hyvin laaja pitäen sisällään monia eri kohderyhmiä, toimintatapoja ja toteuttajia. Työtä tehdään monipuolisilla menetelmin aina valituksesta mukaansatempaavaan toimintaan ja arjen tukemiseen. Päihdetyö ja sen toimintakeinot kohtaavat kritiikkiä liittyen esimerkiksi toiminnan tuloksettomuuteen ja tavoittamattomuuteen. Päihdetyöhön pyritään kehittämään uusia toimintatapoja projektimuotoisen toiminnan avulla. Projektit ovat oiva keino kehittää ja testata uusia toimintatapoja, jotka parhaimmassa tapauksessa jäävät onnistuttuaan vakiintuneiksi käytännöiksi.

Tarkastelin ehkäisevän päihdetyön projekteja kolmen keskeisen teeman osalta, jotka ovat projektien tavoitteet, niissä käytettävät toimintatavat sekä kohderyhmä. Kohderyhmästä selvitin erityisesti nuorten omaa roolia ja heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa ja osallistua. Jatkoanalyysiä tyypittelyksi muodostamalla keskeiset tyypit edellisten teemojen pohjalta.

Tutkielmani mukaan projektin kohderyhmän ikä ja preventiotaso ohjaavat sisältöä pitkälle eteenpäin. Alaikäisille suunnattu yleinen ehkäisy on hyvin monipuolista ja vaihtelevaa tavoitteiden ja toimintatapojen osalta. Myös kohderyhmä on heterogeeninen. Siksi nuorten omien toiveiden täyttäminen voi olla haasteellista. Alle 18-vuotiaille ja täysi-ikäisille riskinuoille suunnattujen projektien tavoitteet ja toimintatavat ovat melko yhdenmukaisia projektien kesken. Niissä keskeistä on tuen ja vaihtoehtoisten vapaa-ajanviettomahdollisuuksien tarjoaminen. Nuorten oma rooli määrittäytyy pitkälle preventiotason ja iän mukaan. Varttuneemmille kohdistuneessa riskiryhmäehkäisyssä on keskeistä nuorten osallistaminen projektin toimintaan jo toiminnan suunnitteluvaiheessa. Alaikäisille suunnatussa yleisessä ehkäisyssä projektin ja toiminnan sisältö suunnitellaan usein valmiiksi aikuisten taholta. Nuorten osallistaminen tulee ajankohtaiseksi vasta valmiiseen toimintaan osallistumisen myötä.

Asiasanat: alkoholinkäyttö, raittiustyö, ehkäisevä päihdetyö, nuoret, projekti, osallistuminen, osallisuus

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	4
2. Raittiustyöstä ehkäisevään päihdetyöhön	6
2.1. Ehkäisevä päihdetyö- Mitä se oikeastaan on?	6
2.2. Ehkäisevä päihdetyö raittiusjärjestöjen raittiustyön jatkeena	8
3. Kolmannen sektorin järjestöt ehkäisevän päihdetyön toteuttajina	12
3.1. Kolmannen sektorin järjestöt hyvinvointipalveluiden täydentäjänä ja ehkäisevän päihdetyön toteuttajina	13
3.2. Projektitoiminta	16
4. Nuorten alkoholinkäyttö ja haitat	19
4.1. Nuorten alkoholinkäyttö ja sen kehitys	20
4.2. Miksi nuoret käyttävät alkoholia?	21
4.3. Alkoholien osuus nuorten elämässä	24
5. Ehkäisevä päihdetyö nuorten alkoholinkäytön vähentämisessä	27
5.1. Ehkäisevän päihdetyön keinoja	27
5.2. Ehkäisevä päihdetyö nuorten päihdekulttuurissa	34
5.3. Nuoret osallisia vai osallistujia?	35
6. Aineisto	37
7. Aineiston tarkastelu ja menetelmät	38
7.1. Teemoittelu ja tyypittely tutkimusmetodina	39
7.2. Aineiston analysointi	40
8. Projektien päämäärät ja toimintatavat	42
8.1. Projektien tavoitteet	42
8.2. Millä keinoin tavoitteet pyritään saavuttamaan?	45
9. Tulokset	47
9.1. Asennemuutoksen edistäminen	48
9.2. Nollalinjan ja päihteettömän hyvinvoinnin tukeminen	49
9.3. Alkoholien liiallisen käytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen	50
9.4. Alaikäisten nuorten alkoholien käytön vähentäminen ja aloitusiän korottaminen	52
10. Pohdinta	54
10.1. Projektien päämäärät	58
10.2. Toimintatavat	62

10.3. Projektien kohderyhmät	66
11. Johtopäätökset	71
Lähteet:	78
Liitteet:	84

Taulukot:

Taulukko 1. Ehkäisevän päihdetyön menetelmien jaottelu Raine Vallin (1998), Lasse Kannaksen (1992) ja Kellie Andersonin (1995) tutkimusten pohjalta	29
Taulukko 2. Ehkäisevän päihdetyön menetelmien jaottelu Tommi Hoikkalan (1987) tutkimuksen pohjalta	31
Taulukko 3. Projektien tavoitteet	44
Taulukko 4. Ehkäisevän päihdetyön menetelmät	46
Taulukko 5. Projektien tavoitteet ja nuoren mahdollisuudet toimia projekteissa	48
Taulukko 6. Projektin päämäärän yhteydet mahdollisuuksiin olla osallisena, kohderyhmän ikään ja preventiotasoon	56
Taulukko 7. Projektin iän ja preventiotason yhteydet mahdollisuuksiin olla osallisena, välillisiin kohderyhmiin ja päämääriin	57

1. Johdanto

Nuorten alkoholin käyttö herättää paljon huolta ja kysymyksiä monien tahojen kuten vanhempien, nuoria kohtaavien ammattilaisten ja mahdollisesti nuorten itsensäkin keskuudessa. Lainsäädäntö painottaa alaikäisten suojaamista alkoholilta kieltäen sen myynnin ja annostelun heille. Kuitenkin usein nuorten ensimmäiset alkoholikokeilut ajoittuvat jo 12-15 vuoden ikään. Myös humalajuominen lisääntyy iän myötä. 1980- ja 1990-luvuilla nuorten alkoholin käyttö lisääntyi selvästi. Vuosituhannen vaihteessa nuorten alkoholin käytön ja humalajuomisen kasvu pysähtyivät samalla kun raittiiden osuus lisääntyi. Varttuneempien nuorten keskuudessa alkoholin käyttö ja humalajuominen eivät tosin laskeneet, vaan niiden osuus kohosi korkeammalle kuin koskaan aiemmin. (Rimpelä ym. 2003, 25-19, 39-40.)

Nuoren elimistö ei kestä alkoholia samoin kuin aikuisen. Sen käyttöön liittyy erityisesti nuorilla korkea tapaturmariski. Varhain aloitettu päihteiden käyttö lisää myös suurkulutuksen riskiä myöhemmällä iällä. Siksi nuorten alkoholin käytön ehkäisyä ja vähentämistä pidetään tärkeänä. Myös varttuneempien nuorten lisääntynyt humalajuominen on suuri haaste ehkäisevässä päihdetyössä.

Päihteiden käytön vastaista työtä on toteutettu viime vuosisadalta saakka raittiusjärjestöjen raittiustyön muodossa. Nykyisin ehkäisevää päihdetyötä toteuttavat useat tahot, kuten kunnat, järjestöt ja erilaiset yhteisöt. Ehkäisevän päihdetyön toimintatapoja on varmasti yhtä paljon kuin tekijöitäkin. Oikein kohdennetun ja kohderyhmän onnistuneesti tavoittavan ehkäisevän päihdetyön toteuttamista pidetään haastavana.

Suomen kansallista alkoholipolitiikkaa on vahvistettu valtioneuvoston periaatepäätöksellä 9.10.2003 sekä kattavalla alkoholiohjelmalla, joiden tavoitteena on alkoholihaittojen vähentäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön tehtäväksi asetettiin alkoholiohjelman valmistelu ja toimeenpano vuosina 2004-2007. Periaatepäätöksessä määritellään alkoholihaittojen vähentämiselle kolme osatavoitetta, jotka ovat alkoholin lasten ja perheiden hyvinvoinnille aiheuttamien haittojen vähentäminen, alkoholijuomien riskikäytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen sekä alkoholijuomien kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun. Alkoholiohjelman tavoitteena on koota haittojen ehkäisy- ja vähentämistoimenpiteet jäsentyneeksi kokonaisuudeksi, jossa yhteistyöllä pyritään parantamaan yhteisten tavoitteiden saavuttamista. Yhteistyön lähtökohtana on

vapaaehtoinen kumppanuus. Ohjelman ajatuksena on saada yhteiskunnalliset toimijat sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin ja toimimaan alkoholihaittojen vähentämiseksi.

Tarkastelen tässä pro gradu –tutkielmassani kolmannen sektorin Alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen ehkäisevän päihdetyön projekteja; millaisia projekteja järjestöillä on ehkäisevän päihdetyön kehittämiseksi. Aineistona minulla on alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen ehkäisevän päihdetyön projektisuunnitelmien rahoitushakemukset vuodelta 2005. Olen poiminut aineistooni suunnitelmista ne, jotka käsittelevät ensisijaisesti nuorten päihteiden käyttöä. Selvitän aineistosta, kenelle projektit kohdistetaan ja millainen rooli nuorella itsellään on projektin kohdehenkilönä. Kohdistuvatko projektit tietylle osalle nuorista vai yleisesti kaikille? Onko nuori projektin kohteena aktiivinen toimija vai passiivinen vastaanottaja? Mitä muita välillisiä kohteita projekteissa on? Tarkastelen myös, mitä projekteilla tavoitellaan ja millaisilla keinoilla näitä tavoitteita pyritään saavuttamaan. Metodina aineiston analyysissä käytän aluksi teemoittelua, jota jatkan eteenpäin tyypittelyksi.

Aluksi selvitän tarkemmin ehkäisevän päihdetyön käsitettä – mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan – ja kartoitan sen historiaa entisen raittiustyön jatkeena. Toisessa kappaleessa tarkastelen kolmannen sektorin järjestöjen asemaa ja paikkaa yhteiskunnassa päihdetyön toteuttajina julkisen sektorin ja muiden toimijoiden rinnalla sekä projektimuotoista kehittämistoimintaa. Kolmannessa luvussa selvitän nuorten alkoholin käyttöä, sen ilmenemistä nuorten keskuudessa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Lopuksi otan esille erilaisia keinoja, joilla nuorille suunnattua ehkäisevää päihdetyötä pyritään toteuttamaan ja aiempia tutkimuksia nuorten ehkäisevästä päihdetyöstä. Tämän jälkeen esittelen aineistoni sekä käytetyt metodit. Lopuksi esittelen tutkielmani tuloksia ja johtopäätökset.

2. Raittiustyöstä ehkäisevään päihdetyöhön

2.1. Ehkäisevä päihdetyö – Mitä se oikeastaan on?

Alkoholikenttä voidaan jakaa kolmeen eri osioon sen lainsäädännön perusteella. Jaottelussa erotetaan toisistaan alkoholilain ohjaama alkoholi(kontrolli)politiikka, raittiustyölain ohjaama raittiustyö sekä päihdehuoltolain mukainen päihdehuolto. (Tarnaala 2005, 188.) Alkoholi(kontrolli)politiikalla tarkoitetaan valtionjohtoista alkoholikontrollointia, jonka keinoina on alkoholin kulutuksen rajoittaminen säätelemällä sen hintaa ja saatavuutta. Päihdehuolto kattaa alkoholihoidon, huollon ja hoitoonohjauksen järjestämisen. (Alavaikko 2001, 160.) Raittiustyöllä tarkoitetaan ehkäisevää päihdetyötä, joka määritellään raittiustyölain (828/1982) 1 § seuraavasti: ”Raittiustyön tarkoituksena on totuttaa kansalaiset terveisiin elämäntapoihin ohjaamalla heitä välttämään päihteiden ja tupakan käyttöä”. Ehkäisevän päihdetyön käsite voidaan määritellä usealla eri tavalla. Se voidaan nähdä myös aikaisemman raittiustyö-käsitteen alle kuuluvien toimien uudeksi kokoavaksi otsakkeeksi.

Ehkäisevän päihdetyön määrittely on hankalaa käsitteen laajuuden vuoksi. Stakesin pääjohtajan vuonna 2004 asettaman laajapohjaisen asiantuntijatyöryhmän laatukriteereissä (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 6) ehkäisevä päihdetyö määritellään toiminnaksi, jonka tavoite on tukea terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistämällä päihteettömiä elintapoja, ehkäisemällä ja vähentämällä päihdehaittoja sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Asiantuntijaryhmän mukaan päihdetyö on myös perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä päihteisiin liittyvissä kysymyksissä. Sen keinoin pyritään vähentämään päihteiden kysyntää, saatavuutta, tarjontaa sekä haittoja. Kokonaisuudessaan ehkäisevällä päihdetyöllä halutaan vaikuttaa päihteitä koskevaan tietoon, asenteisiin ja oikeuksiin, päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin sekä päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin.

Ehkäisevän päihdetyön kohderyhmä voidaan määritellä monin tavoin riippuen siitä, millä keinoin, keneen ja kuinka suurelle ryhmälle työ suunnataan. Ehkäisevän päihdetyön kohderyhmä voi olla välillinen tai välitön. Välitön kohderyhmä on esimerkiksi nuoriso, johon pyritään vaikuttamaan suoraan, välillinen taas nuorten vanhemmat tai päihdetyöntekijät, joille suunnataan koulutusta ja annetaan valmiuksia nuorten päihteidenkäytön rajoittamiseen liittyen. Kohderyhmä voidaan määritellä myös sen mukaan, tavoitellaanko toiminnalla suuria yleisiä väestöryhmiä, erilaisia

täsmällisiä riskiryhmiä vai päihteiden ongelmakäyttäjiä. Tämän pohjalta ehkäisevä työ luokitellaan primaari-, sekundaari- ja tertiaaripreventioon.

Yleinen ehkäisy, primaaripreventio, tarkoittaa ennen terveysongelman syntymistä tehtävää väliintuloa (van der Stel & Voordewind 1999, 39). Se kattaa toimet, jotka suunnataan yhtäläisesti kaikille, esimerkiksi tiettyyn ikäluokkaan kuuluville nuorille. Sen tavoitteena on mm. ehkäistä alkoholinkäyttöä, siirtää juomisen aloitusikää, lisätä tietoisuutta alkoholiin liittyvistä riskeistä tai edistää nuoren elämänhallintaa. Yleisin kontrollipoliittisin keinoin pyritään vaikuttamaan päihteiden kysyntään, tarjontaan ja saatavuuteen, sosiaali- ja terveyspolitiikan avulla taas ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantumiseen. Sekundaaripreventio eli riskiryhmäehkäisy kohdistuu myöhäisemmässä elämänvaiheessa päihdeongelmien riskiryhmään kuuluville esimerkiksi syrjäytymisvaarassa oleville nuorille tai varhaisvaiheen ongelmakäyttäjille. Tavoitteena voi olla pysäyttää alkanut päihteiden käyttö tai estää sen syveneminen ongelmakäytöksi, torjua syrjäytymistä ja vähentää päihdehaittoja. Korjaavalla ehkäisyllä eli tertiaaripreventiolla tarkoitetaan päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen hoitoa ja vähentämistä. Se kohdistuu päihteiden ongelmakäyttäjiiin. Sen tavoitteena on esimerkiksi ongelmakäytöstä toipuminen, asiakkaan kärsimien haittojen vähentäminen ja hyvinvoinnin lisääminen sekä ongelmakäyttäjän yhteisölle ja läheisille aiheutuvien haittojen vähentäminen. Vakavan riippuvuuden hoitaminen edellyttää fyysistä, henkistä, psyykkistä ja sosiaalista kuntoutusta. (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>, Huoponen ym. 2001, 9-10.)

Päihdetyön ehkäisevä ja korjaava työ liittyvät kyljistään yhteen, joten niiden välille ei ole tarkoituksenmukaista piirtää tarkkaa rajaa. Ehkäisevä työ kattaa yleisen ehkäisyn ja riskiryhmäehkäisyn. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 8.) Holmila (1997a, 416) kuitenkin korostaa artikkelissaan ehkäisyn erottamista hoidosta, sillä ne toimivat eri lähtökohdista. Toisin kuin hoidossa, ehkäisevässä työssä tavoitteena ei ole yksilön tukeminen ja hoito, eikä se ei nojaa ammattilaisen ja asiakkaan terapialuonteiseen suhteeseen. Ehkäisevässä työssä tavoitellaan muutoksia ympäristössä kokonaisuudessaan, ei ainoastaan yksilöissä.

Yhdistävänä tekijänä kaikessa ehkäisevässä päihdetyössä on mahdollinen päihteiden käytön haitallisuus käyttäjälle ja hänen läheisilleen. Ehkäisevän päihdetyön lähtökohtana voi olla niin kokonaan päihdeettömien elintapojen edistäminen kuin päihdehaittojen ehkäisy ja vähentäminenkin. Lähtökohdat työlle vaihtelevat näin raittiuden edistämisestä päihdeistä aiheutuvia seurauksia lieventäviin toimenpiteisiin. Yhteisenä perimmäisenä päämääränä kaikelle ehkäisevälle

päihdetyölle on kuitenkin ehkäistä ja vähentää päihteistä aiheutuvia haittoja. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 6.)

2.2. Ehkäisevä päihdetyö raittiusjärjestöjen raittiustyön jatkeena

Vaikka nykyisellä paikallisella ehkäisevällä päihdetyöllä ei ole suoraa historiallista edeltäjää, sen lähimpänä aiempaa vastineena voidaan pitää raittiustyötä. Alkoholikentän paikallistasolla toimivat Alkon paikallisorganisaatio, alkoholitarkastaja, raittius sihteeri ja poliisi, jotka vastasivat ehkäisevän työn toimintaloikoista. Samalla kansalaisyhteiskuntaa ja demokratiaa edustivat raittiuslautakunnat sekä kansalaisjärjestöt. (Warpenius 2002, 36.) Kuvaan tutkielmassani ehkäisevän päihdetyön historiaan raittiustyön historian kautta.

Alkoholikysymys oli hyvin keskeinen yhteiskuntapoliittinen kiistakysymys 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Sen ympärille syntyi Suomen ensimmäinen uudenaikainen kansanliike eli raittiusliike. Raittiusliike sai alkunsa Yhdysvalloissa, mutta levisi sieltä nopeasti muualle. Sen synty ajoittui Suomessa yhteiskunnalliseen kokonaisurommukseen, johon kuului teollistuminen, kaupungistuminen ja työväenliikkeen nousu. Raittiusliike kantoi erityisesti huolta laajojen väestöosien yhteiskuntamoraalista, yhteiskuntajärjestyksestä sekä hyvinvoinnista, jota alkoholinkäytöstä seuraavien haittojen nähtiin uhkaavan. Raittiusliikkeen ohella poliittinen työväenliike, kristilliset yhteisöt ja erilaiset edistys- ja sivistysliikkeet olivat huolissaan alkoholiin liittyvistä ongelmista. Raittiusvaatimukset kiteytyivät lopulta vuosisadan vaihteessa kieltoakiliikkeeksi, jonka seurauksena hyväksyttiin valtakunnallinen kieltoaki. (KM 1989:1, 8-9 20-21.)

Kieltoaki astui Suomessa voimaan 1919. Vaikka lain toimeenpanoon liittyi paljon odotuksia, sen kannatus laski nopeasti ja lopulta se kumottiin kansanäänestyksessä 1932. Kieltoain perusteluissa esitettiin vahvasti alkoholiongelmiin yhteys yleiseen hyvinvointiin. Lain aikana taas korostettiin erityisesti alkoholihaittoihin liittyviä moraalisia ja järjestyksellisiä ongelmia. Raittiusliikkeen asema kieltoain aikana oli edelleen vahva ja se toimi yhteiskunnan tärkeimpänä alkoholihuolten kantajana. (KM 1989:1, 9.) 1919 perustettiin sosiaali- ja terveysministeriön raittius- ja alkoholiosasto, jonka alkuperäinen tehtävä oli kieltoain toimeenpanon valvonta ja kuntien sekä kansalaisjärjestöjen raittiustyön ohjaaminen. Käytännön raittiustyötä toteuttivat kuntien raittiuslautakunnat ja valtakunnallisten raittiusjärjestöjen paikallisyhdistykset. Raittiustyön

hallinnollinen rakenne säilyi näin perustaltaan samanlaisena aina seitsemän vuosikymmenen ajan. (Haatanen & Suonoja 1992; ref. Warpenius 2002, 36-37.)

Kieltolain kumoamisen jälkeen säädettiin väkijuomalaki. Se loi Suomeen alkoholipoliittisen järjestelmän, jonka kulmakivinä olivat kokonaisvaltainen valtiollinen alkoholimonopoli sekä erittäin tiukka alkoholijuomien tarjonta ja korkeat hinnat. (Österberg, 2002, 230.) Valtion alkoholimonopoliksi perustettiin Oy alkoholiliike (Alko). Raittiusliikkeen asema alkoi hiljalleen heikentyä ja sen jäsenmäärä kääntyi laskuun. Samalla valtion merkitys kansalaisten holhoajana ja alkoholihuolten kantajana korostui. (KM 1989:1, 9-10; Warpenius & Sutton 2000, 47.)

1960-luvulla alkoholipolitiikan liberalisoinnin kannatus alkoi nousta kansalaisten keskuudessa. Näin ei kuitenkaan käynyt raittiusliikkeen kannattajakunnassa, jonka myötä vapaamman alkoholipolitiikan kannatuksen nousu lisäsi kriittisempää suhtautumista raittiusliikkeeseen. Raittiutta arvostettiin edelleen yksilöllisenä elämäntapana, mutta koko yhteiskuntaa koskevana alkoholipoliittisena tavoitteena se nähtiin epärealistisena. Raittiuden käsitettä sinällään alettiin mieltää yhä enemmän raittiusliikkeen yhteiskunnallisten tavoitteiden kautta. Tämän seurauksena raittiusliike käsitettiin mahdollisesti ärsyttävän holhoavaksi liikkeeksi, jonka maailmankatsomus perustui mustavalkoiseen vastakkainasetteluun. (Warpenius 2000; ref. Ahonen 2003, 306, Piispa 1997, 77.)

Alkoholilot muuttuivatkin voimakkaasti vuoden 1969 lainuudistuksen myötä, jolloin vanha väkijuomalaki korvattiin uudella alkoholililla. Uudistusta on nimitetty myös ”märän sukupolven kulttuurivallankumoukseksi”, jolla kuvataan sodan aikana syntyneiden ikäluokkien alkoholinäkemyksen läpilyöntiä ja eroa aikaisempaan raittiusajatteluun. Alkoholinkäyttö kasvoi huomattavasti ja haitat yleistyivät mm. keskioluen siirtyessä elintarvikeliikkeisiin ja baareihin sekä anniskelutoiminnan laajentuessa. Alkoholikeskusteluissa korostuivat erityisesti tulo- ja elinkeinopolitiikkaan sekä työkykyyn liittyvät talousnäkökulmat sekä kansanterveysnäkökulma. Raittiusliikkeen heikentyessä entisestään valtiosta tuli keskeinen alkoholihuolten kantaja (KM 1989:1, 9-10.) Ideologisen murroksen ohella raittiusliikkeen vähentyneen kannatuksen ja jäsenkadon syynä olivat sen tehtävien siirtymien muille laitoksille, yksityistynyt ja kaupallistunut vapaa-ajan vietto, joka korvasi perinteisen yhdistystoiminnan sekä puoluelaitokset, jotka tarjosivat raittiusliikettä paremmat mahdollisuudet ansioitua yhteiskunnallisesti. (Warpenius 2000; ref. Ahonen, 2003; 314.)

Alkoholiton yhteiskunta säilyi raittiusjärjestöjen toiminnan ideologisena tavoitteena aina 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka. Kansanterveydellistä ulottuvuutta korostavan alkoholitutkimuksen lisääntyä 1970-luvulla raittiusliikkeen edustajat kokivat saavansa tieteellistä tukea aatteelleen raittiudesta järkevimpänä ja terveellisimpänä elämäntapana. Raittiusjärjestöissä korostettiin yhä enemmän ennaltaehkäisyn merkitystä kansanterveyden tukemisessa ja ennaltaehkäisystä tulikin kansanterveysajattelussa raittiusliikkeen keskeinen tavoite, joka täydensi ja uudisti aikaisemmin omaksuttua raittiuden edistämisen käsitettä. (Warpenius 2000; ref. Ahonen, 2003; 336.)

Raittiusliike keskitti toimintansa ehkäisevään valistustyöhön ja vuonna 1983 se ilmoitti tavoitteekseen terveen elämäntavan edistämisen, hyvinvoinnin lisäämisen ja elämänlaadun parantamisen. Parantaakseen asemiaan julkisella sektorilla raittiusjärjestöt tekivät aloitteen raittiustyölaista, joka otettiin käytäntöön 1984. Aloitteen tarkoituksena oli irrottaa raittiustyötä koskevat säännökset alkoholilaista ja näin itsenäistää sen asema. Tosin laki ei voimaantultuaan vastannut järjestöjen alkuperäistä tavoitetta. Raittiusjärjestöjen ehdottama käsite ”raittius” korvattiin lopulta käsitteellä ”terveet elämäntavat” (Warpenius 2002 38-39.) Lain mukaan raittiustyön tuli tukea kansalaisia terveisiin elämäntapoihin välttämällä päihteitä ja tupakkaa. Terveistä elämäntavoista muodostui näin raittiustyöhön uusi keskeinen käsite, jonka myötä raittius tarkoittaen absoluuttista pidättäytymistä päihteistä korvautui monien järjestöjen toimintasuunnitelmista. Lain edellyttämä suuntautuminen terveystieteiden suuntaan asetti raittiustyölle sisällöllisiä ja organisatorisia haasteita. (Warpenius & Sutton 2000, 58-60.)

Lain voimaantulon jälkeen sitä arvosteltiin paljon lehdistössä ja erityisesti kritisoitiin raittiusjärjestöjen toiminnan tehokkuutta. Raittiustyölle myönnetty määräraha arveltiin menevän hukkaan, sillä niiden avulla tehtävä toiminta nähtiin byrokratian pyörittämiseksi, raittiiden raitistamiseksi sekä puhtaasti puoluepoliittiseksi työksi. Myös kunnallista raittiustyötä haluttiin rationalisoida, jonka myötä sosiaali- ja terveysministeriöön perustettiin työryhmä tarkoituksenaan tarkastella raittiuslautakuntia ja niiden tehtävien uudelleen järjestämistä sosiaali- ja terveystoimen puitteissa. Selvitystyön myötä kuntien raittiuslautakunnat vapaaehtoistettiin ja kunnallinen raittiustoiminta saatettiin ns. valtava-järjestelmän piiriin vuonna 1988. Lisäksi valtakunnalliset raittiusjärjestöt siirrettiin pois lain määrittelemän valtionavustuksen piiristä. Tämän seurauksena kuntien raittiustyö siirtyi aiempaa enemmän raittiuslautakunnista sosiaali- ja vapaa-aikalautakuntien vastuulle. Raittiustoimen tehtävien laajentaminen sosiaali- ja terveystoimeen laajensi raittiustyön toimialaa perinteisten sektorirajojen yli samalla kun raittiustyön sisällöt lähestyivät terveys- ja elämäntapavalistusta. Raittiuslautakuntien määrän kasvu tyrehtyi ja kääntyi 1990-luvulla laskuun

samalla kun kuntien raittiustyössä alkoi esiintyä runsaasti yhdistelmävirkoja. (Warpenius 2002 39, Ahonen 2003; 347-348.)

Raittiustyön julkishallinnollinen järjestelmä purettiin 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Se oli osa uutta valtionhallintoajattelua, jossa byrokratiaa pyrittiin keventämään hajauttamalla vastuuta kuntiin ja kolmannelle sektorille. Vuoden 1988 alussa valtionavustusten maksaminen raittiustyöjärjestöille siirrettiin raha-automaattiyhdistykselle (RAY). Raittiustyöntekijöiden ammatillinen uskottavuus oli hauras, sillä raittiustyöjärjestöjen- ja lautakuntien työntekijöiden ammatilliset taustat sekä koulutus olivat hyvin vaihtelevia. Myös kansalaisjärjestö- ja vapaaehtoisuusperäinen raittiustyöperinne häytti ammatillistumista. (Warpenius 2002, 40-41).

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 1989 kunnallisen raittiustyön täydennyskoulutustyöryhmän selvittämään tarvetta raittiustyön täydennyskoulutukseen. Työryhmämietintö nosti keskusteluun kaksi keskeistä kehittämiskysymystä. Siinä määriteltiin uudet käsitteet ”ehkäisevä päihdepolitiikka ja ”ehkäisevä päihdetyö”, joihin limitettiin entinen raittiustyö. Ehkäisevä päihdepolitiikka määritellään eduskunnan talousvaliokunnan mietinnössä (n:o 10, 1986 vp.) ”toiminnaksi, jolla ehkäistään ja vähennetään päihteiden ongelmakäyttöä vaikuttamalla muun muassa päihteiden saatavuuteen, hintaan, päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin, päihteiden käyttötapoihin sekä päihteiden ongelmakäyttöä synnyttäviin olosuhteisiin ja sitä tukevaan kulttuuriin”. Kunnallisen raittiustyön täydennyskoulutustyöryhmän mietinnön mukaan ”ehkäisevän päihdepolitiikan toteuttamista käytännön tasolla voidaan kutsua myös ehkäiseväksi päihdetyöksi”. Toinen täydennyskoulutustyöryhmän keskeinen huomio oli valtionhallinnon kuntiin suuntaaman normiohjauksen vähentyminen ja korvautuminen muulla ohjauksella. Raittiustyölain nojalla on mahdotonta antaa kunnille sitovia määräyksiä raittiustyön konkreettisesta järjestämisestä. Raittiustyö- ja alkoholiosasto lopetettiin sosiaali- ja terveysministeriön osastojaon uudistuksen yhteydessä. Sen myötä Raittiustyö- ja alkoholiasiat siirrettiin uudelle ehkäisevän sosiaali- ja terveystalitiikan osastolle. Vuoteen 1995 mennessä paikallisen ehkäisevän päihdetyön tilanteen valtakunnan tasolta tapahtuva seuranta loppui. Ministeriön alkoholi- ja raittiuosaston lakkauttamisen myötä katkesi myös perinne ehkäisevän päihdetyön kansalaistoiminnan ja viranomastoiminnan koordinoinnista samasta valtakunnallisesta yksiköstä. (Työryhmämuistio 1990:18 ref. Warpenius 2002, 41-43.)

Uudistunut hallintoajattelu, muuttuneet rahoitusjärjestelyt ja 1990-luvun lama vaikuttivat paljon ehkäisevän päihdetyön hallinnollisiin järjestelyihin ja toimijasuhteisiin valtion ja kuntien tasolla. Paine päihdepalveluiden tuottamiseen sekä ehkäisevän päihdetyön järjestämiseen kohdistui

kolmanteen sektoriin ja projektirahoituksin tuettuihin alan hankkeisiin. Nykyisin ehkäisevä päihdetyö toimii kunnissa usein sektorirajat ylittävän työn ja projektien varassa ilman kuntatason eriytettyä organisaatiota tai hallintoa. Projektirahoituskäytännön myötä ehkäisevän päihdetyön järjestelyissä on vaihtelevia kunta- ja aluekohtaisia ratkaisuja ja alan järjestökenttä on monimuotoistunut. Projektirahoituksen etuna on rahoituksen kohdistaminen niille kunnille ja alueille, joissa alan toiminta-aktiivisuus on korkea. Haittana taas on yleiset projektihallinnon haasteet kuten toimintojen koordinoimattomuus, lyhytjänteisyys ja paikallistuminen. (Warpenius, 2002, 42-43.)

3. Kolmannen sektorin järjestöt ehkäisevän päihdetyön toteuttajina

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rajat ulottuvat pelkkiä valtion toimia laveammalle, sillä valtion ja kuntien järjestämien palveluiden ohella myös yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelujärjestöt järjestävät monia palveluja. Järjestöjen palvelutuotantoa voidaan kutsua amerikkalaiseen tapaan kolmanneksi sektoriksi, vaikka se on suomalaisessa hyvinvointipalvelujen kokonaisuudessa läheisesti yhteydessä hyvinvointivaltioon ja sen toimintaperiaatteisiin. (Kaukonen 2002, 141.) Ehkäisevä päihdetyö on lakisääteistä toimintaa. Sen edellytysten luominen kuuluu ensisijaisesti kunnan ja valtion tehtäviin. Käytännön toiminnasta kuitenkin vastaavat kunnat, järjestöt ja erilaiset muut yhteisöt. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 7.)

Terveysvalistus ennaltaehkäisevänä terveyspalveluna liittyy läheisesti kunnallisiin palveluihin kuten terveydenhuoltoon ja koulun terveystiedon opetukseen. Valistustyötä tekevät kuitenkin yhteiskunnallisen terveydenhuollon ohella myös monet muut yhteisöt ja laitokset. Terveysvalistusta tahollaan edistävät viranomaiset kuten terveys- ja opetustoimi, kansalaisjärjestöt, tiedotusvälineet ja laitokset sekä yritykset. Monet näistä noudattavat toiminnassaan ainakin osittain samoja linjoja kuin yhteiskunnallisesti valvottu terveystoimi. (Aarva 1991, 27.)

Järjestöjen toiminnan painopisteet ovat vaihdelleet järjestöjen kesken ja yhteiskunnallisten murrosvaiheiden aikana. Ensimmäinen kehitysvaihe ajoittuu 1900-luvun alkuun, jolloin monet niistä perustettiin hyväntekeväisyysjärjestöinä. Sitä seurasi 1930-1950-lukujen vaihe, jolloin niiden tehtävänä oli selkeästi toimiminen etu- ja painostusjärjestöinä. Kolmas kehitysvaihe ajoittuu 1960-

1970-luvuille. Silloin sosiaali- ja terveysjärjestöt ammatillistuivat osittain ja kehittyivät palvelujen tuottajina. Nykyiselle neljännelle kehitysvaiheelle on ominaista kolmannen sektorin näkyvyyden ja hyväksyttävyyden laajentuminen. (Rönneberg 1998, 16-17.)

3.1 Kolmannen sektorin järjestöt hyvinvointipalveluiden täydentäjänä ja ehkäisevän päihdetyön toteuttajina

Kolmas sektori ja vapaaehtoinen järjestökenttä voidaan määritellä monin tavoin. Suomalaisessa käytännössä kolmas sektori on etenkin 1990-luvun puolivälin jälkeen noussut laajaan keskusteluun. Vapaaehtoisorganisaatiosta on odotettu täydennystä erityisesti niihin pohjoismaisen hyvinvointivaltion haasteisiin, joita se on kohdannut yltyneen rahoituskriisin myötä. (Helander & Pikkala 1999, 88). Otan seuraavassa esille muutamia määrittelyjä kolmannesta sektorista ja järjestökentästä sekä jäljempänä sen roolista palvelujen tuottajana suhteessa julkiseen sektoriin.

Kolmannella sektorilla viitataan julkisen ja yksityisen sektorin välissä olevaan kansalaistoiminnan kenttään. Se on määritelty julkisen sektorin, markkinoiden ja kotitalouksien väliin jääväksi alueeksi, jolla toimitaan vapaaehtoistyön, järjestökentän sekä muun kansalaisaktiivisuuden toimesta. Kolmas sektori voidaan nähdä valtion rinnalle (non-governmental) samansuuntaisiin päämääriin tähtääväksi järjestäytyneeksi toimintakentäksi sekä yritysten rinnalle taloudellisesti kannattavaksi, mutta markkinoiden ulkopuolella olevaksi voittoa tavoittelemattomaksi (non-profit) toiminnaksi. Kolmanteen sektoriin voidaan sisällyttää perinteisen järjestö- ja säätiötoiminnan lisäksi myös muu vastaava kansalaistoiminta kuten erilaiset osuuskunnat ja organisoitumaton vapaaehtoistoiminta. Suomessa kolmas sektori käsitetään aatteellisten ja yleishyödyllisten kansalaisjärjestöjen sekä säätiöiden muodostamaksi kokonaisuudeksi. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna se muodostuu sosiaali- ja terveysalan järjestöistä ja säätiöistä, urheilu- ja nuorisoseuroista, kylätoimikunnista, asukasyhdistyksistä ja muusta vastaavanlaisesta vapaaehtoistyöstä. (Myllymäki & Tetri 2001, 123-124, Rönneberg 1998, 10.)

Euroopan yhteisön komission tiedoksiannossa vapaaehtoisjärjestöjen kriteereinä käytetään seuraavia piirteitä:

- 1) Ne eroavat puhtaasti läheissuhteisiin perustuvista, sosiaalisista verkostoista ollessaan jossain määrin järjestäytyneitä
- 2) Niiden tavoitteena ei ole tuottaa voittoa johdolle tai jäsenilleen
- 3) Ne ovat itsenäisiä hallinnosta tai viranomaisista, joten ne voivat johtaa ja suunnitella omaa toimintansa itsenäisesti omien toimintatapojensa ja sääntöjensä mukaan
- 4) Niiden johtaja ei tavoittele toiminnalla henkilökohtaista voittoa

Ne osallistuvat ainakin jossain määrin aktiivisesti julkiseen toimintaan ja toimivat yhteisen hyvän puolesta (Promoting the role of.... 1997, 1-2)

Reijo Viitanen (2007, 272-273) tarkastelee artikkelissaan kansalaistoimintaa sektorijaottelun sijaan koko yhteiskuntarakennetta ylläpitävänä kenttänä. Määritelmän mukaan kansalaisyhteiskunta sijoittuu markkinoiden, julkisen sektorin ja ihmisten lähiyhteisöjen välimaastoon. Verratessa markkinoihin kansalaistoiminnan erottaa keskeisesti sen voittoa tavoittelematon luonne. Sen taloudellinen toiminta tähtää vain yhdistyksen oman toiminnan tukemiseen ja taloudellisen voiton tavoittelu ei voi olla toiminnan päämääränä samoin kuin markkinoilla toimivassa yritystoiminnassa. Suhteessa julkiseen sektoriin erottavana rajalinjana on yksityisen ja julkisen toiminnan erottelu. Lähiyhteisöistä kansalaistoiminnan erottaa muodollisen ja epämuodollisen toiminnan rajalinja. Lähiyhteisöissä ei yleensä ole muodollisia päätöksenteko- ja hallintokäytäntöjä, vaan toiminta perustuu moraalisiin ja emotionaalisiin tunnesiteisiin. Kansalaistoiminnan voidaan tässä tarkastelutavassa nähdä muodostavan muista nyky-yhteiskunnan instituutioista poikkeavan, mutta samalla niitä yhdistävän välitason. Yhteiskunnan kokonaisuuden kannalta välitasolla tapahtuva voittoa tavoittelematon, mutta yksityinen ja muodollisiin toimintatapoihin perustuva kansalaistoiminta on merkittävä koossapitävä ja yhdistävä toimintakenttä.

Suomalainen kansalaisjärjestötoiminta on hyvin laajaa. Se koske käytännössä kaikkia elämän aloja. Kolmannen sektorin roolia on Suomessa arvioitu erityisesti talous- ja sosiaalipolitiikan hoitamisen näkökulmasta. Sen tarjoamat mahdollisuudet nähdäänkin usein yhteiskunnallisen julkisen sektorin toiminnan jatkeena. (Harju 2003, 30, Helander 1998, 15.) Valtion ja kunnan roolin väheneminen päihdehuollossa on lisännyt erilaisten järjestöjen roolia päihdepalvelujen ja -valistuksen toteuttajana (Kaukonen 2000, 161-162, 193).

Järjestötoiminnan ajatuksena on rakentaa yhteiskuntaa kaikille sopivammaksi. Järjestöjen toiminnassa ollaan pyritty vastaamaan aina uusiin yhteiskunnan haasteisiin. Ajan myötä niistä onkin

kehittynyt varsinaisia monitoimijoita yhteiskunnassa, sillä niissä mm. julkaistaan lehtiä, tuotetaan palveluita, tehdään tutkimusta ja järjestetään koulutuksia. Paikallistasolla niiden toiminta kattaa myös sosiaalista tukea ja vertaisryhmätoimintaa. (Eronen ym. 1995, 37-38, Poteri 1998, 35.) Raimo Laitinen (1998, 130) ryhmittelee tutkimuksessaan järjestöjen toimintamuodot kolmeen pääryhmään. Ne ovat vaikuttaminen, edunvalvonta ja näihin liittyvät tukitoiminnot kuten tiedottaminen, kouluttaminen, tutkimus, projektit ja julkaisutoiminta sekä konkreettinen palveluntuotanto ja siihen liittyvät toimintamuodot.

Sakari Möttönen (2002, 124-132) tarkastelee artikkelissaan kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Yhteistyön pohjalta hän jaottelee toiminnan neljään osaan. Ensimmäinen keskeinen järjestöjen tehtävä on oman jäsenistön edunvalvojana toimiminen ja heidän etujensa ajaminen. Tehtävän hoitaminen tarkoittaa usein toimintaa julkisen sektorin painostusryhmänä. Käytännössä esitetään vaatimuksia jäsenistölle olennaisten palvelutarpeiden tyydyttämisestä ja reagoidaan, mikäli palvelut eivät tyydytä jäsenistöä. Toinen toimintamuoto on toimiminen kansalaisten aktiviteettien käynnistäjänä ja ylläpitäjänä. Järjestöt suunnittelevat ja toteuttavat aktiviteetteja omalle jäsenistölleen sekä toiminnan kohteena olevalle väestölle. Toiminnan tavoite on järjestää yhteydenpitoa, tiedonvälitystä, kerhotoimintaa sekä harrastus- ja virkistystoimintaa. Monet lasten- ja nuortenhuollon sekä päihdetyön järjestöt järjestävät kohderyhmilleen aktiviteetteja. Järjestöt tuottavat myös palveluita. Niiden tuottamat palvelut paikkaavat ja täydentävät julkisia palveluja tai ovat muutoin niihin rinnastettavia. Järjestöillä on omaa palveluntuotantohenkilökuntaa, jotka hoitavat ammattimaisesti omaa tehtäväänsä. Neljäs Möttösen erottama rooli on järjestöjen ja kunnan yhteisorganisaatio palvelujen tuottajana. Pisimmille vietyinä järjestöjen tuottama toiminta voi korvata julkisella vastuulla olevia palveluja. Käytännössä tällöin kunta takaa palvelun kuntalaisille palvelutuotannon luovutussopimuksella tai pitkäaikaisella ostopalvelusopimuksella. Monien järjestöjen toiminta on hyvin monimuotoista ja kattaa useita edellä mainituista osa-alueista.

Järjestöjen toiminta on lähtökohdaltaan voittoa tavoittelematonta yleishyödyllistä toimintaa. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toiminta toteutetaan usein ammattilaisten ja vapaaehtoisten työllä. Niiden toiminnan taustalla ovat sosiaaliset arvot ja toiminnan tavoitteena ihmisten hyvinvoinnin lisääminen eri tavoin. Toiminnassa vapaaehtoinen auttaminen on hyvin keskeistä. Sosiaali- ja terveysjärjestöt pyrkivät pitämään yhteyttä samoja ongelmia kohdanneiden ihmisten välillä sekä nostamaan esille ja korjaamaan havaittuja epäkohtia. Ne tuottavat räätälöityjä palveluita omista lähtökohdistaan. Järjestöt ovat demokratian välineitä ja kansalaisten arjen äänitorvia, mikä tosin ei ole ongelmatonta. Ne ovat kohdanneet myös kritiikkiä siitä, että eivät saa kansalaisten ääntä

kuuluville yhteiskunnassa. (Myllymäki & Tetri 2001, 114, 129, Eronen ym. 1995, 37-38.)

Järjestöjen toiminnan rahoitus tulee pääsääntöisesti kolmesta lähteestä; raha-automaattiyhdistyksen (RAY) avustuksista sekä muista julkisista ja yksityisistä rahoituslähteistä. Järjestöt saavat avustusta myös esimerkiksi kunnilta, sosiaali- ja terveysministeriöltä, työvoima- ja elinkeinokeskuksilta sekä toisilta yhdistyksiltä ja säätiöiltä. Ne voivat myös hakea Euroopan Unionin varoista myönnettäviä tukia. (Myllymäki & Tetri 2001, 130.) RAY:n tukitoiminnalle on ominaista sen kohdistuminen kehittämistyöhön ja uusien toimintamallien kokeiluihin, vaikka osa sen toiminnasta muodostuu myös pitkäkestoiseksi toimintarahoitukseksi (Rönöberg 1998, 17-18).

Jaana Lähteenmaa (2006, 108) tarkastelee artikkelissaan kriittisesti nuorisotyöprojektien kompastuskiviä. Hänen mukaansa monet yhdistykset ja järjestöt ovat erikoistuneet juuri nuorisoprojekteihin, jotka toimivat Raha-automaattiyhdistyksen ja ministeriöiden projektirahoilla. Projektit ovat äärimmäisen tärkeitä yhdistyksille, sillä myös niiden oma perustoiminta on osin samojen rahojen varassa. Siksi monissa nuorten hyväksi perustetuissa yhdistyksissä perinteinen ”kolmas sektori”, vapaaehtoistyö, palkkatyö ja melkein taloudellista voittoa tavoitteleva yritystoiminta sekoittuvat hämmentävällä tavalla.

3.2. Projektitoiminta

Kati Rantala ja Pekka Sulkunen (2006, 8-9) kuvaavat artikkelissaan projektityhteiskunnan käsitettä. Heidän mukaan projekti organisaatiomuotona vaikuttaa olevan uudenlaisen valtajärjestelmän ydin, johon liittyy ohjelmapohjainen suunnittelu, turvautuminen puitelainsäädäntöön, ministeriöiden vallan kasvu, yksityisten ja julkisen sektorin uudenlainen kietoutuminen yhteen, tulosjohtaminen, byrokraattisten hierarkioiden korvautuminen verkostoilla, kansalaisten lisääntyvä vastuu elämänsä järjestelyistä, työelämän joustot ja myös paljon muuta. Katariina Warpenius (2006, 144) kuvaa puolestaan projektityhteiskunnalla pitkäjänteisen hyvinvointipolitiikan pirstoutumista ja sen muuntumista verkostomaiseksi projektityöksi. Projektimuotoinen työskentelytapa nuorisotyössä yleistyi Suomessa huomattavasti laman myötä. Se näyttää vakiinnuttaneen paikkansa myös laman jälkeen, sillä nytkin ainoastaan ehkäisevän päihdetyön nimissä on meneillään yli sata projektia ympäri Suomea. (Lähteenmaa 2006, 107.)

Roos jakaa tiettyjen esimerkkiprojektien avulla projektien luonteen historiassa menneiden

vuosikymmenien ja kehityksen mukaan. 1960-luvun projektia hän luonnehtii uudistusluontoiseksi toiminnaksi, jonka tarkoitus oli tuoda esiin yhteiskunnassa ilmeneviä puutteita ja epäoikeudenmukaisuuksia. 1970-luvulla projektin luonne oli muuttunut toimiksi, joilla testattiin erilaisten toimenpiteiden tehokkuutta ja vertailtiin niiden mahdollisuuksia keskenään. 1980-luvulla projektit ensisijaisesti suuntautuivat kommunikaatioon, jolloin tavoitteena oli tutkia, mitkä ongelmat ja ratkaisut olivat relevantteja ja kuinka niiden olemassaoloon voitaisiin vaikuttaa. (Roos 1996; ref. Hippi 2001a, 6.)

Projektilla tarkoitetaan työtehtävää, jossa toiminta ja yhteistyö järjestetään ja rakennetaan konkreettisten ongelmien ratkaisemiseksi tai hankkeiden toteuttamiseksi. Projektia kuvataan elämänläheiseksi, eheäksi, omatoimiseksi ja yhteistoiminnalliseksi (Koppinen & Pollari 1993, 50). Norjalainen Steinar Sternjö (1986, 188) määrittelee projektin työtehtäväksi, joka kattaa seuraavat ominaisuudet:

- 1) Tehtävällä on erityisluonne, joten kyseessä ei ole rutiinitehtävä
- 2) Se voidaan eriyttää muista oman erityisjohtonsa ja –hallintonsa varaan
- 3) Se edellyttää useiden henkilöiden tai organisaatioyksiköiden ammattiosaamista ja sen yhteensovittamista
- 4) Työn menestyksekkään suorittamisen ja ongelmien ratkaisun edellytyksenä on pääsääntöisesti ryhmätyö
- 5) Työ on suunniteltu ja sitä johdetaan erityistavoitteiden pohjalta
- 6) Sille on määritelty erityinen talousarvio

Projekti on joustava ja tilannekohtainen organisointitapa, jossa on vain vähän työn suorittamista koskevia sääntöjä. Olemassa olevien sääntöjen tulisi olla lähinnä kirjoittamattomia ohjeita. Projektit rekrytoivat tehtävien suoritukseen asiantuntijoita, joiden osaaminen on peräisin tavanomaisista koulutusohjelmista, mutta tavanomaiset työtaidot eivät aina riitä, sillä niillä on taipumus johtaa vanhan toistamiseen uuden tuottamisen sijaan. Opittuja tietoja voikin enemmän tässä yhteydessä pitää hyvänä perustana, jolle voi rakentaa uutta. Projekteihin osallistuvat henkilöt rekrytoidaan usein lähinnä tarve- ja asiantuntemuspohjalta. Projektityön päätöksenteko on demokraattista toisin kuin hierarkkisessa organisaatiossa. Vaikutusvalta perustuu lähinnä asiantuntemukseen ja osaamiseen. Projektiorganisaation toimintaa on kuitenkin vaikeaa ohjata suunnitelmallisesti, sillä sen toimintalinjat muotoutuvat usein sitä mukaan kun uusia päätöksiä tehdään. Projektin

muovautuminen perustuu ajallisiin rajauksiin, sillä se ei ole jatkuvaa toimintaa. Projektioorganisaatiossa syntyy jatkuvasti uusia hankkeita samalla kun vanhoja päättyy, mikä pitää yllä jatkuvaa muutosta, joustavuutta ja reagointikykyä uusiin tilanteisiin. Projektitoiminnan suurimpiin etuihin kuuluukin mahdollisuus määrittellä tavoitteet ja työongelmat projekti- ja tehtäväkohtaisesti uudelleen joka kerta. (Jalava & Virtanen 1995, 60-62.)

Projektioorganisaatiota voidaan rahoittaa monin keinoin. Hankkeet voivat olla kunnallisia, järjestöjen tai yhdistysten organisoimia tai yksityisten yritysten pyörittämiä. Järjestöt ja yhdistykset voivat kanavoida rahoituksensa useista eri lähteistä kuten raha-automaattiyhdistyksen avustuksina tai yksityishenkilöiden antamina lahjoituksina. (emt., 135.)

Kari Hipin (2001a, 91) tutkimus käsittelee päihdevalistusprojektisuunnitelmien arviointia. Hänen mukaansa hyvän projektin ominaisuuksina voidaan pitää seuraavia tekijöitä: ongelman tiedostus ja sen laajuuden sekä laadun kartoitus, projektin tarpeen ja tehtävien arviointi ongelmaan nähden, projektin asettaminen, sen tehtävien ja toimintatapojen määrittely, toiminnan välitavoitteiden ja lopputulosten esittäminen sekä resurssien asettaminen, projektin toiminnan arvioinnista sopiminen, projektin käytännön toiminta ja toteutus, toiminnan arviointi projektin kestäessä, projektin päättäminen ja jatkotoimista sopiminen, koko toiminnan arviointi, toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi ja vertailu lähtökohtatilanteeseen, jatkotoimista päättäminen ja projektin tulosten antaminen eri tahojen käyttöön. Projektia ei voi asettaa alkamaan suoraan sen asettamisesta, vaan siihen kuuluu sen perustamista edeltävät kartoitukset.

Hippi (2001a, 129) jaottelee projektisuunnitelmat toiminnoiltaan ja välituotoksiltaan ammatilliseen koulutukseen, monialaiseen toimintaan sekä valistamiseen ja ryhmätoimintaan. Projektien esittämien lopputuotosten mukaan näillä keinoilla saavutetaan elämänhallintaa ja ehkäistään syrjäytymistä, päihteidenkäyttöä sekä haittoja. Sahlinin mukaan paikallisten projektien merkitys on siinä, että niissä kokeillaan uusia työmenetelmiä, kehitellään ja tavoitellaan uusia päämääriä ja saadaan uutta tietoa erilaisista ratkaisukeinoista vallitseviin epäkohtiin (Sahlin 1992; ref. Jalava & Virtanen 1995, 117). Päihdevalistus tulisi nähdä pitkäkestoisena sosiaalipoliittisena tavoitteena, johon tarvittaisiin valtiovallan sitoutuminen. Toimintaa erilaisissa ruohonjuuritason tehtävissä tulisi täydentää järjestöjen ja projektien voimin. (Hippi 2001a, 129).

Projektityhteiskunnan suurena haasteena on, onnistuuko se todella vastaamaan lupauksiinsa vai onko se johtamassa kuitenkin turhautumiseen. Näin voi käydä, mikäli motivoituminen osallistumiseen

tuntuukin uhkailulta ja pakottamiselta tai jos luovien suoritusten arvostus pilkkoutuu palasiksi näyttö- ja perusteluvaatimusten paineen alla. (Rantala & Sulkunen 2006, 13.) Projektimuotoiseen toimintaan liittyy myös varjopuolia. Projektit ovat luonteeltaan lyhytaikaisia jaksoja. Niiden pätkittäisyys haittaa nuorten tunteiden huomiointia ja luottamuksen rakentumista heidän kanssaan. Käytännössä tilanne on usein se, että työntekijä lähtee aina uudelleen pois juuri, kun häneen on opittu luottamaan ja hänestä on totuttu pitämään. Epävarmat pätkäsuhteet eivät välttämättä tue nuorten ja nuorisotyöntekijöiden välistä suhdetta, vaan jopa hankaloittavat sitä. (Lähteenmaa 2006, 116-117.) Organisaatiossa tulee olla kiinnostusta siihen, mitä projektissa tapahtuu, mitä sillä saadaan aikaan ja miten siinä kehiteltyjä toimintatapoja voidaan jatkaa. Hankkeen päätyttyä on uhkana, että projektirakenteen murennuttua katoavat myös sen hyvät aikaansaannokset ja toimintatavat. (Seppänen-Järvelä 2004, 257.) Myös ehkäisevän päihdetyön projekteissa kehitettyjen toimintatapojen hyödyntämistä jatkossa ja mahdollisesti niiden siirtämistä vakiintuneiksi käytännöiksi pidetään tärkeänä.

Erityisesti ehkäisevän päihdetyön osalta nuorisoprojektit näyttävät usein rakentuvan sisällöiltään ja teemoiltaan aikuisten huolestuneisuuden ja nuorten säälittelyn varaan, eikä projektin kuva kohteestaan ole aina kovinkaan kunnioittava. Toisaalta nuorten alkoholin käyttö, päihdeongelmat ja -kokeilut ovat olleet laskussa viime vuosina. (Lähteenmaa 2006, 117.)

4. Nuorten alkoholinkäyttö ja haitat

Nuorten alkoholinkäyttöä tutkittiin Suomessa ensimmäisen kerran edustavalla otoksella vuonna 1960, jolloin pohjoismaista vertailua varten kerättiin tietoa nuorten helsinkiläispoikien juomatavoista. Tutkimukseen ei sisällytetty tyttöjä, sillä heidän ei ajateltu tällöin käyttävän alkoholin lainkaan. Vuonna 1977 käynnistettiin nuorten terveystapatutkimus, jonka tarkoitus oli selvittää uuden tupakkalain vaikutuksia nuorten tupakointiin. Nuorilta kysyttiin myös muita terveystapoja kuten alkoholin käyttöä. Kysely osoitetaan edelleen kahden vuoden välein 12-, 14-, 16- ja 18-vuotiaille nuorille. (Ahlström & Mustonen 2002, 393.)

4.1. Nuorten alkoholinkäyttö ja sen kehitys

Alkoholin, tupakan ja huumeiden käyttö vaihtelee eri aikoina. Uudet nuorisosukupolvet jatkavat vanhoja perinteitä, mutta tekevät samalla myös uusia valintoja, omaksuvat uusia käyttötottumuksia ja muokkaavat perinteisiä käytäntöjä. 1960-luku tunnetaan nuorisokulttuurin nousun vuosikymmenenä. Tällöin alkoholin kulutus kasvoi huomattavasti, mikä kertoo nuorten päihdekulttuurin huomattavasta murroksesta. 1960-luvun ja 1970-luvun alun nuorisosukupolvi haki päihdekokemuksia aktiivisesti eri aineista. (Hakkarainen 2002, 165-168.) Nuorten alkoholinkäyttö väheni 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa ja alkoi uudelleen yleistyä 1980-luvun puolivälin jälkeen. Raittiiden osuus väheni samalla kun toistuva alkoholinkäyttö sekä humalajuominen yleistyivät. Vähintään kuukausittain itsensä tosi humalaan juovien osuus 14-18-vuotiaista nuorista oli lähes jatkuvassa kasvussa 1980-luvun alusta 1990-luvun loppuun saakka. Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan 1990-luvun lopussa lähes joka kymmenes 14- sekä 16-vuotias ilmoitti käyttävänsä alkoholia vähintään viikoittain. Saman verran 14-vuotiaista sekä runsas neljännes 16-vuotiaista joi itsensä voimakkaaseen humalaan ainakin kuukausittain. (Rimpelä ym. 2003, 39-40, Rimpelä ym. 2007, 40.)

Vuosituhaten vaihteessa nuorten alkoholinkäytön ja humalajuomisen kasvu pysähtyi ja kääntyi laskuun 14-18-vuotiailla. Samanaikaisesti myös raittiiden nuorten osuus alkoi kasvaa, minkä myötä alkoholinkäytön aloitusikä nousi. Etenkin vuosien 2001-2005 aikana alkoholia kokeilleiden 12-14-vuotiaiden osuus laski merkittävästi. Vanhimmissa ikäryhmissä säännöllisen alkoholinkäytön ja humalajuomisen määrät eivät tosin laskeneet, vaan niiden prosentiosuudet kohosivat korkeammalle kuin koskaan aikaisemmin. (Rimpelä ym. 2003, 39-40, Rimpelä ym. 2005b, 42-45.) Vaikka humalakertojen määrä onkin keskimäärin vähentynyt, niiden nuorten osuus, jotka käyttävät alkoholia usein, on pysynyt siis suunnilleen samana. Vähentyminen on tapahtunut niiden keskuudessa, jotka muutenkin ovat humaltuneet harvemmin. (Ahlström ym. 2003, 601.)

Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan vuonna 2003 lähes 90 prosenttia 12-vuotiaista ilmoitti, että he eivät juo lainkaan alkoholi juomia. Tytöt kokeilevat alkoholia usein hieman poikia nuorempina, ja kokeilut ajoittuvat nuorilla yleensä ikävuosiin 12-15. 12-vuotiaista tytöistä ja pojista ainoastaan 1,5 prosenttia ilmoitti juovansa kuukausittain. Käyttö lisääntyi huomattavasti 14 ikävuoteen mennessä, jolloin 28 prosenttia tytöistä ja 18 prosenttia pojista kertoi juovansa kuukausittain. 18-vuotiaissa kuukausittain kertoi juovansa jo 75 prosenttia. Myös humalajuominen yleistyy iän myötä. 14-vuotiaista tytöistä 9 prosenttia ja pojista 5 prosenttia juo itsensä

kuukausittain humalaan. Sukupuolien välinen ero humalajuomisessa katoaa 16 vuoden iässä, mutta 18-vuotiaana pojat juovat itsensä humalaan tyttöjä useammin vähintään kuukausittain. Raittiiden osuus vähenee iän myötä ja 18-vuotiaista ainoastaan alle 10 prosenttia ilmoitti olevansa täysin raittiita. (Rimpelä ym. 2003, 25-29.)

Rimpelä ym. (2005a, 1, 4-6) ovat tutkineet nuorten alkoholinkäytön muutosta sekä kehitystrendiä vuoden 2004 suurten alkoholipolitiikan muutosten jälkeen. Vuonna 2004 samalla kertaa alkoholin saatavuus helpottui ja hinnat laskivat. Myös Viron liittyminen Euroopan Unioniin poisti Suomen ja Viron väliltä alkoholin tuontikiintiöt, jonka myötä alkoholiveroa alennettiin tuntuvasti tuonnin hillitsemiseksi. Tutkimuksen mukaan raittius on edelleen yleistynyt nuorten keskuudessa kun taas toistuvan alkoholinkäytön ja humalajuomisen laskeva trendi on pysähtynyt peruskouluikäisillä. Vanhemmissa ikäryhmissä toistuva humalajuominen on todennäköisesti kääntynyt jälleen nousuun. Tutkimus tukee aikaisempia käsityksiä nuorten alkoholinkäytön jakaantumisesta, joiden mukaan raittius yleistyy, mutta samanaikaisesti myös usein toistuva alkoholinkäyttö sekä humalajuominen saattavat lisääntyä.

Suurin haaste nuorten alkoholinkäytön hallinnassa on humalajuomisen vähenemisen tasaantuminen sekä kääntyminen nousuun varttuneempien nuorten keskuudessa. Nuorten aikuisten lisääntyvän humalajuomisesta seurauksena on lähes väistämättä myös alkoholista aiheutuvien terveydellisten ja sosiaalisten haittojen yleistyminen. Haitat kasautuvat useimmiten nuorille, joiden koulumenestys on vaatimatonta ja opiskelu päättyy jo peruskouluun tai keskeytyy ennen ammattiin valmistumista. (Rimpelä ym. 2005, 6.)

4.2. Miksi nuoret käyttävät alkoholia?

Nuorten päihteidenkäyttö on yhteydessä moniin seikkoihin, kuten perinnöllisiin, psykologisiin, sosiaalisiin ja ympäristötekijöihin. Perhe-elämä on yksi merkittävimpiä vaikuttajia, joka säätelee nuoren käyttäytymistä. Salme Ahlströmin ym (2002, 423-426, 428) tutkimuksessa selvitettiin syitä nuorten päihteidenkäyttöön tupakan, alkoholin ja huumeiden osalta. Tutkimuksen mukaan humalajuominen on hyvin merkittävästi yhteydessä nuoren perherakenteeseen siten, että tytöt, jotka asuivat kummankin vanhempansa luona, joivat itsensä harvemmin humalaan kuin yksinhuoltaja- tai uusperheissä asuvat tytöt. Tyttöjen kohdalla myös isäsuhteen laatu, vanhempien tieto nuoren olinpaikasta iltaisin, vanhempien sisarusten vähäinen humalajuominen, vähäiset käyttövarat sekä

tyytyväisyys perheen talouteen, omaan terveyteen ja omaan itseensä olivat yhteydessä vähäiseen alkoholikäyttöön. Myös poikien keskuudessa yhteydet ovat samansuuntaiset. Tosin heidän kohdallaan humalajuominen ei ollut yhteydessä tyytyväisyyteen perheen talouteen, omaan terveyteen tai itseen. Nuorten humalajuomisella ei tutkimuksessa havaittu olevan merkittävää yhteyttä vanhempien koulutukseen tai heidän kodin ulkopuoliselle käyttäytymiselle asettamiin sääntöihin. Sen sijaan vanhempien sallivuus käyttää alkoholia ja humaltua lisäsi riskiä nuorten alkoholikäyttöön.

Päihdeongelmille altistavat tekijät voivat olla geneettisiä, nuoren omaan persoonallisuuteen liittyviä piirteitä, perheeseen ja sen toimintaan liittyvä ominaisuuksia tai muita ympäristötekijöitä. Nuoren ominaisuuksia, jotka voivat altistaa päihteen käytölle ovat mm. tarkkaavaisuushäiriöt, uhmakkuus- ja käytöshäiriöt, traumaattiset elämäntapahtumat, oppimisvaikeudet tai voimakas elämyshalukkuus, päihdemyönteinen asenne sekä nuorena alkaneet päihdekokeilut. Perheeseen liittyviä riskejä ovat mm. vanhempien päihteen väärinkäyttö tai vakavat mielenterveyshäiriöt, vanhempien salliva suhtautuminen päihettä kohtaan, riitaisa koti-ilmapiiiri ja puutteellinen vanhemmuus. Merkittävimpinä ympäristötekijöinä mainitaan kavereiden ihannoiva suhtautuminen päihteisiin sekä runsas päihteen käyttö tai epäsosiaalinen käytös kaveripiirissä. Yhteiskunnan taholta riskiä lisäävät vallitseva päihdemyönteinen kulttuuri, päihteen helppo saatavuus sekä alhainen hinta (Lepistö2005, 30-31.)

Leena Karekivi (1999, 86-87) on tutkinut yläasteikäisten alkoholinkäyttöä. Hänen tutkimuksessaan nuoret mainitsivat selvästi yleisimmäksi syyksi alkoholin käyttöön kokeilunhalun, joka oli motiivina jopa 65 prosentilla nuorista. Viisi prosenttia tutkimuksen nuorista ilmoitti käyttävänsä alkoholia, koska se helpottaa keskustelua toisten kanssa ja käyttö oli lähinnä tapa. Neljä prosenttia käytti alkoholia, koska muutkin tekevät niin. Yksi prosentti mainitsi käytön syyksi kaverien painostuksen. Lisäksi yksittäiset nuoret mainitsivat alkoholin käytön motiiveiksi hauskanpidon, rentoutumisen, juhlinnan, ”muuten vaan”, ”koska viina on hyvää”, vaihtelun, ongelmat, paineiden purkamisen, ”vanhemmat antoivat maistaa alkoholia”, seurustelujuomisen ja jännityksen.

Jaana Jaatisen (2000, 42-45) tutkimus käsittelee nuorten päihdekulttuuria nuorille tehtyjen ryhmähaastattelujen avulla. Tutkimuksen mukaan nuorten alkoholinkäytön taustamotiivina on usein halu olla aikuisempi ja kuulua vanhempien nuorten joukkoon. Se toimii keinona päästä ulos nykyisestä elämänvaiheesta tai lapsuuden oloista. Toiset nuoret ovat hyvin tärkeitä vaikuttajia myös omaan päihteenkäyttöön. Nuorten keskinäinen ryhmäpaine yllyttää monia käyttämään

alkoholia. Nuori voi kokea, että hän jää porukkansa ulkopuolelle tai hänen on ainakin vaikeaa olla mukana tietyn porukan tunnelmassa mikäli ei käytä alkoholia. Myös Karekiven (1999, 91-92) tutkimuksen mukaan kaverien alkoholinkäyttö on yhteydessä nuoren juomiseen. Nuorista 84 prosenttia ilmoitti käyttävänsä alkoholia, jos kaveritkin tekevät niin. Jos kaverit eivät käyttäneet, ainoastaan 25 prosenttia nuorista kertoi käyttävänsä. Monet nuoret aloittavat alkoholin käytön viimeistään 15-vuoden iässä kavereidensa myötävaikutuksella. Nuorten juomatavat riippuvat paljon kaveriryhmistä, alkoholin mainonnasta, saatavuudesta sekä hinnasta. Kavereiden vaikutus on erityisen suuri varhaisessa teini-iässä vähentyen nuoren aikuistuessa. (Anderson 1995, 9.)

Ahlströmin ym (2003, 600-601) tutkimuksen mukaan suuri enemmistö nuorista arvioi ikätovereidensa käyttävän enemmän alkoholia kuin he itse. Ilmiö ei ole uusi, ja ilmeisesti siinä on kyse aidosta harhasta. Silloin kun nuori alkaa itse kokeilla alkoholia, hän arvioi tämän käytöksen olevan muille jo paljon tavallisempaa. Tutkimuksen mukaan jopa 70 prosenttia nuorista arvioi samaa sukupuolta olevien ikätovereidensa käyttävän alkoholia enemmän kuin he itse. Koska nuori kokee, että kaikki muut hänen ympärillään juovat, hänenkin täytyy juoda (kts. Rimpelä ym. 2003 30-31) (Jaatinen 2000, 142). Vastaava joukkoharha ilmenee myös vanhempien keskuudessa. Pääkaupunkiseudulla toteutetun kyselyn mukaan suurin osa (85 prosenttia) 15-vuotiaiden vanhemmista uskoo oman nuorensa juovan vähemmän kuin muut samanikäiset.. Vain yksi prosentti piti oman lapsen juomista runsaampana kuin muiden. (Holmila & Raitasalo 2002, 83.) Pakka-hankkeessa¹ toteutetun kyselyn mukaan enemmistö 15-17-vuotiaista nuorista käyttää alkoholia. Ainoastaan 21 prosenttia kertoi olevansa raittiita. Samanikäisten nuorten vanhemmista taas 40 prosenttia arvioi Pakka-kyselyssä, ettei oma lapsi käytä lankaan alkoholia. Ero vanhempien ja lasten vastausten välillä kasvaa vielä suuremmaksi tarkasteltaessa humalajuomista. Tällöin vanhemmista jopa 67 prosenttia arvioi, ettei oma nuori ole koskaan ollut humalassa. Nuorista näin ilmoitti ainoastaan 27 prosenttia. Ero vanhempien käsityksen ja nuorten vastausten välillä on huomattava. (Holmila ym. 2005, 306-307.)

Nuorten keskuudessa ilmenevä joukkoharha näyttää siis siirtyneen myös heidän vanhemmilleen. Juopottelevat nuoret, joista ollaan julkisesti huolestuneita, ovat aina jonkin toisen perheen lapsia. Vanhemmat eivät myöskään aina tiedä kovin tarkasti, miten nuoret käyttävät alkoholia, ja he uskovat asioiden olevan hieman paremmin kuin ne todellisuudessa ovat. Nuoret puolestaan voivat jopa liioitella omaa alkoholin käyttöään. (Holmila ym. 2005, 305-307.)

¹ Pakka on paikallisen alkoholipolitiikan tutkimus- ja kehittämishanke Hämeenlinnan seutukunnassa ja Jyväskylän verkostokaupunkialueella vuosina 2004-2007.

4.3. Alkoholin osuus nuorten elämässä

Nuoren on vaikea muodostaa selkeää kuvaa alkoholin käytöstä yhteisössään. Samalla kun kasvattajat ja opettajat varoittavat heitä alkoholinkäyttöön liittyvistä riskeistä, monissa yhteyksissä kuten elokuvissa, televisiossa ja katumainoksissa mainostetaan niitä. (Holmila & Haavisto 1997, 150.) Alkoholin käyttö on julkisesti laajasti esillä ja nuoret kokevat sen saatavuuden usein hyvin helpoksi ikärajoista huolimatta. Siksi nuoret elävät nykyisin yhteiskunnassa, jossa alkoholi on osana arkipäivää, ja se kuuluu usein myös nuorten omaan elämään esimerkiksi viikonlopun vietossa ja koulun loppumisessa (Winter 2004, 14).

Yhteiskunnan yleisten normien mukaan nuoren ei pitäisi saada itse päättää omasta alkoholinkäytöstään. Vaikka Suomessa alkoholin ostamiseen vaadittava minimi-ikä onkin 18 vuotta ja alkoholin myyminen alaikäisille nuorille on kielletty, suurin osa nuorista kokeilee alkoholia alle 18-vuotiaina. Ikäraja ei siis ole este sen hankkimiselle (Ahlström ym. 1996, 24). Anniskelun ja myynnin ohella kiello koskee myös alkoholin myymistä eteenpäin. Alkoholin välittäminen alaikäisille nuorille on myös lainvastaista. Nuorten vanhempien ja muiden aikuisten asennoituminen on kuitenkin epäjohtonmukaista. Ikärajoja pidetään useimmiten hyvinä, mutta siitä huolimatta alkoholia välitetään omille lapsille, sisaruksille ja nuoremmille kavereille. Nuoret voivat kokea tilanteen hämääväksi; miksi lakia on edes olemassa, kun sillä ei ole suuremmin merkitystä. (Holmila ym. 2005, 305.)

Jopa yli 90 prosenttia 15-vuotiaista on sitä mieltä, että oluen saanti on vähintäänkin helppoa. 65 prosenttia nuorista pitää myös väkevien juomien saatavuutta hyvänä (Ahlström ym. 1996, 24). Suurin osa nuorista hankkii alkoholijuomia sisarustensa ja kavereidensa kautta. Ahlström ym (2004, 14) selvittävät tutkimuksessaan, kuinka nuoret ovat viimeksi hankkineet alkoholinsa. Tutkimuksen mukaan 39 prosenttia nuorista on viimeksi hankkinut juomansa juuri tällä tavoin. Seuraavaksi yleisimmin alkoholia juotiin, koska sisarukset ja kaverit tarjosivat sitä. Vanhemmista 10 prosenttia on tarjonnut alkoholijuomia ja 8 prosenttia ostanut niitä nuorelle. Alle 10 prosenttia nuorista on ottanut juomansa kotoa tai ostanut ne tuntemattomalta henkilöltä.

Juhlinta on keskeinen käsite nuorten päihdekulttuurissa, sillä päihteiden käyttö liittyy usein juuri tähän yhteyteen. Juhlinnassa olennaista on sosiaalisuus, hauskanpito ja halu olla yhdessä toisten

kanssa. Juhlatunnelma syntyykin, kun ympärillä on paljon nuoria. Sosiaalisuus ei ole valikoivaa, vaan kaikki juhlintaan osallistuvat ovat tervetulleita. Hauskanpitiäminen on nuorten päihdekulttuurissa jotain itsestään selvää, jonka sisältö tulisi selvittää jo ilmauksesta. Sillä on nuorten puheessa spesifi merkitys, jota on kuitenkin vaikeaa pukea sanoiksi. Siihen liittyy tarkoituksellisenkin epämääräisyys, sillä sen sisältö ei ole ennalta määrätty, vaan syntyy jokaisen tilanteen mukaan. Hauskanpito onkin spontaania ja vapaata heittäytymistä mukaan tunnelmaan. Juominen yhdistyy erityisesti sosiaalisuuteen, seurusteluun toisten kanssa ja jengissä mukana oloon. Sosiaaliseen kanssakäyntiin kuuluu toisten, erityisesti vastakkaisen sukupuolen katselu. Juomiseen yhdistyvään aktiiviseen tekemiseen taas kuuluu liikkumista, kiertelyä, ihmisten tapaamista ja toisiin tutustumista. Yhdessäolo-juhlminen-juominen-seurallisuus-solidarisuus-kehä kuvaa jengijuhlintaan osallistuvan nuoren sosiaalisuutta. (Jaatinen 1994, 120-121, 129.) Tommi Hoikkala (1989, 148-153) on tutkinut aikuisten ja nuorten puhetta nuorten alkoholinkäytöstä. Keskusteluissa nuoret liittävät alkoholin käyttöönsä juhlintaan, kollektiiviseen liikkumiseen ja hullutteluun kavereidensa kanssa. Juominen on heille elämyksellinen ja sosiaalinen tilanne, johon kuuluu mukava ja hyvä tunnelma.

Jaana Jaatinen (2000, 71,143-144) on tutkimuksessaan haastatellut nuoria heidän päihdekulttuuristaan. 9.-luokkalaisten puheessa juhlinta on melko arkista ja selvästi omaan elämään kuuluvaa. Sen tavoitteena on positiivinen hauskanpito. Juhlimiseen liittyvässä hauskanpidossa halutaan vapautua tavoitehakuista suorittamiseen painottuneesta olemisesta kohti toisenlaista yhteyttä ja vapauden olotilaa. Juominen on avain tavoiteltuun tietoisuuteen, ja joka ei ole valmis juomaan, putoaa pois tuosta yhteydestä. Alkoholinkäytössä lähes kokemattomat nuoret liittivät juhlintaan suuria latauksia ja odotuksia. Juhlintakuvauksissa moraaliset pidikkeet laukeavat ja kaikki tuntuu mahdolliselta. Juominen assosioituu myös orgia-tyyppiseen juhlaan, jonka kuvitellaan toteuttavan kyseiseen kehitysvaiheeseen liittyvät odotukset. Konkretisoituessaan juhlinta voi olla myös hyvin arkista kaupungilla oleilua. Jaatinen toteaa nuorten juhlamiseen ja juomiseen liittyvien puheiden perusteella, että nuoret ovat sosiaalistuneet vallitsevaan päihdekulttuuriin varsin perusteellisesti. Kohtuullinen alkoholinkäyttö - miten kukin sen määrittelee - kuuluu nuorten mielestä osaksi suomalaista elämää. Se nähdään osaksi arkea ja sen avulla luodaan rentoa tunnelmaa yhdessäoloon. Nuoret osaavat kuitenkin pitää hauskaa myös ilman alkoholia. (Rahkonen 1994, 47-48.)

Marja Holmila ja Kari Haavisto (1997, 152) esittelevät artikkelissaan lahtelaisnuorten alkoholinkäyttöä. Artikkelin mukaan nuorille alkoholinkäyttö vastaa usein humalaa. Niiden osuus,

jotka eivät olleet koskaan kokeneet humalaa oli ainoastaan hiukan korkeampi kuin niiden, jotka eivät ole koskaan juoneet alkoholia. Nuorten päihtymyskokemusten määrä vastaa alkoholinkäytön tiheyden määrää, josta voi todeta, mikäli nuori kertoo käyttäneensä alkoholia, hän kertoo useimmiten olleensa myös humalassa. Myös Ahlström ym (1996, 20) tutkimuksen tulokset nuorten humalajuomisesta ovat samansuuntaiset. Hyvin suuri osa niistä nuorista, jotka ilmoittivat elinaikanaan ja viimeisen 12 kuukauden aikana käyttäneensä alkoholia, olivat olleet myös humalassa vastaavana aikana. Nuorten alkoholinkäyttöä kuvaakin vähäinen lähes arkinen juominen esimerkiksi lasillinen viiniä ruuan yhteydessä mutta yleinen toistuva humalajuominen (Ahlström & Mustonen, 2002 397-398).

Alkoholin käyttö aiheuttaa niin nuorille kuin aikuisillekin monia terveyshaittoja. Elimistön kyky polttaa alkoholia kehittyy iän mukana ja lapsen keho ei ole vielä valmis vastaanottamaan sitä. Siksi sen käytön aiheuttama terveysriskit ovat nuorille kaksinkertaiset aikuisiin verrattuna. Lapsilla alkoholi vähentää helposti verensokeria, mitä voi seurata tajuttomuus tai vakavimmillaan jopa kuolema. Nuorille kehittyy aikuisia helpommin päihderiippuvuus, ja alle 16-vuotiaana aloitettu päihteiden käyttö ennakoii suurkulutusta aikuisiässä. Alkoholi haittaa lapsen ja nuoren aivojen kehitystä, kuten oppimista, muistia ja tarkkaavaisuutta sekä fyysistä kehitystä. Runsas juominen on yhteydessä viivästyneeseen murrosikään. Alkoholi vaikuttaa myös kehittyvään psyykeeseen ja on mahdollisesti yhteydessä mielenterveyteen. Toistuva humalajuominen haittaa nuoren suoriutumista opiskeluista ja työelämässä sekä edistää syrjäytymistä. Nuoret aliarvioivat usein alkoholin käyttöön liittyvät riskit. Tarkoituksenmukainen, juuri tiettyyn ikäryhmään suunnattu alkoholivalistus voi antaa nuorille valmiuksia kohdata alkoholin aiheuttamia haittoja ja päättää omasta juomisestaan (Päihteet myrkyä nuorten aivoille 2005, 12-15, Karekivi 1999, 29, Kiianmaa & Hervonen 1987, 64. Anderson 1995, 10.)

Hoikkala (1989, 148-155) toteaa tutkimuksessaan, että nuorten juominen määritellään hyvin eri tavoin puhujan näkökulmasta riippuen. Erityisesti nuoren ja aikuisen tarkastelutapojen välinen ero on selvä. Koulukuraattorin näkökulmasta nuorten juomisessa on kyse hätähuudosta tuen ja rajojen saamiseksi aikuistumista varten. Erityisnuorisotyöntekijä näkee ennen kaikkea nuorten alkoholinkäytöstä puhuttaessa surkeuden ja toimittaja nuorten merkittävän humalajuomisen. Aikuisten puheissa erityisesti nousee esiin levottomuus, surkeus ja tolkuttomuus. Nuoret taas liittävät omassa puheessaan alkoholikäyttöön hauskuuden ja juhlinnan. Aikuismaailman näkemykset nuorten alkoholin käytöstä ovat hyvin kaukana nuorten todellisesta käyttäytymisestä. Aikuismaailman normit eivät päde nuorison parissa, vaan nuorten mukaan alkoholi kuuluu myös

heidän elämäänsä. (Winter 2004, 10.)

5. Ehkäisevä päihdetyö nuorten alkoholin käytön vähentämisessä

Nuorten alkoholin käyttö herättää yhteiskunnassa paljon huolta. Heillä ei ajatella olevan aikuisten itsemääräämisoikeutta, joten heidän elämäänsä puuttuminen nähdään oikeutettuna. Yhteiskunnalla voidaan nähdä olevan myös moraalinen velvollisuus vaikuttaa heidän elämäänsä ja asenteisiinsa. Nuoria voidaan pitää vanhempaa kaavoihinsa kangistunutta sukupolvea otollisempina kohderyhmänä. Vaikka nuorten valitsemista ehkäisytoiminnan pääasialliseksi kohderyhmäksi yleisesti kannatetaan, toiminnan tavoitteet eivät aina ole yhdenmukaiset. Nuoret saavat näin ristiriitaisia ja epä johdonmukaisia viestejä siitä, kuinka alkoholia tulisi käyttää. (Holmila & Haavisto 1997, 150)

Nuoriin kohdistuneissa valistusprojekteissa on alun perin lähdetty liikkeelle pelottelusta. Tällöin uskottiin, että kertomalla jonkin aineen vaarallisuudesta ihmiset pysyvät erossa siitä. Seuraavassa kehitysvaiheessa tavoitteena on ollut antaa mahdollisimman objektiivista ja monipuolista tietoa, mikä tosin ei ole myöskään vähentänyt ongelmaa. Joissain tapauksissa tiedon jakaminen on jopa toiminut päinvastaisesti yllyttäen nuoria kokeilemaan kiellettyjä aineita. Niinpä kolmannessa vaiheessa valistusprojekteissa onkin haluttu vaikuttaa mahdollisimman nuoriin, jotta he eivät myöhemmin elämässään joutuisi alttiiksi kokeiluille. Näiden projektien tehosta ei ole vielä tietoa. Nyt ajatellaan ilmeisesti enemmän, että valistamalla nuorten vanhempia ja ammatti-ihmisiä voidaan tukea heitä antamaan oikeaa valistusta nuorelle muun kasvatuksen ohessa. (Hippi 2001, 62.)

5.1. Ehkäisevän päihdetyön keinoja

Terveyskasvatuksen muodot, joihin kuuluu myös alkoholivalistus, voidaan jakaa esimerkiksi kolmella tavalla. Ensimmäinen on terveystietoisuus, joka kohdistuu suureen joukkoon yksisuuntaisena viestintänä. Toinen muoto on opetus, joka pohjautuu oppilaitosten opetussuunnitelmiin. Kolmantena muotona on neuvonta. Sen kohteena on yksilö ja neuvonta lähtee liikkeelle neuvottavan itsensä tunnistamasta ongelmasta, tarpeesta tai kysymyksestä. Opetus ja

neuvonta perustuvat vuorovaikutukseen neuvojan ja neuvottavan välillä. (Terveyskasvatustutkimuksen kehittäminen Suomessa 1990-luvulla 1995, 146.)

Ehkäisevän päihdetyön menetelmiä jaotellaan kirjallisuudessa monin eri tavoin. Otan pro gradu -tutkielmassani esille muutamia niistä. Jaottelut ovat keskenään hyvin samansuuntaisia. Raine Valli (1998, 85) on tutkinut koulujen alkoholivalistusta. Hän jaottelee koulujen alkoholivalistusmenetelmät kolmeen ryhmään. Ensimmäisen hän nimeää pelästyttämistaktiikaksi. Kellie Anderson (1995, 49) nimeää vastaavan metodin informaation antamisen opetusmalliksi, jonka tarkoituksena on kuvailla ja kertoa alkoholinkäytön aiheuttamista haitoista. Sitä on kritisoitu tehottomuudestaan, koska sillä saavutetaan useimmiten ainoastaan lyhytaikainen tietoisuus alkoholin haitoista kohderyhmän keskuudessa. Menetelmän lähtökohtana on, että kohderyhmällä ei ole riittävästi tietoa alkoholin haittavaikutuksista. Valistuksen myötä heidän tietonsa lisääntyy, mikä puolestaan vaikuttaa heidän asenteisiinsa ja muuttaa käytöstä. Tosin empiirisiä todisteita tämän lähtökohdan toimivuudesta ja siinä esitettävistä yhteyksistä ei ole. Ohjelmissa ei myöskään oteta useinkaan riittävästi huomioon kohderyhmään suuntautuneita sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutteita tai heidän henkilökohtaisia lähtökohtiaan (Anderson 1995, 49.) Ensimmäinen suomalainen alkoholivalistukseen luotu kirjanen oli Turmiolan Tommin elämäkerta. Siinä viina johti miehen kurjuuteen, ja sen tavoitteena oli pitää ihmiset erossa alkoholin käytöstä sekä kokeiluista (kts. Turmiolan Tommin elämäkerta 1990). Vallin mukaan Turmiolan Tommi kuvaa hyvin pelästyttämistaktiikkaa, joten sitä on todistetusti käytetty jo vuodesta 1858 lähtien (Valli 1998, 85).

Toinen Vallin (1998, 86) nimeämä metodi on humanistisempi menetelmä, jossa nuorelle opetetaan ongelmanratkaisutaitoja ja tuetaan positiivisen minäkuvan kehitystä. Nuorille pyritään antamaan keinoja selviytyä omien päätöstensä varassa. Menetelmä on otettu käyttöön ehkäisevässä päihdetyössä 1970-luvun puolivälissä. Lasse Kannas (1992, 72) nimeää artikkelissaan mallin rationaalis-humanistiseksi malliksi. Mallissa korostuu nuoren oma rationaalisuus ja vapaus tehdä itsenäisiä valintoja. Valistuksen tehtävänä on tämän lähtökohdan mukaan levittää tietoja ja selkeyttää nuoren arvoja, mikä mahdollistaa tämän tietoiset päätökset terveytensä edistämiseksi.

Kolmas Vallin (1998, 86) luokittelema menetelmä on 1980-luvulla käyttöön otettu sosiaalisen vaikuttamisen strategia, jossa sosiaalinen ympäristö asettaa omalta taholtaan paineita vähemmälle alkoholin käytölle. Kannas (1992, 71) korostaa kolmannessa mallissa elämänhallintaa ja minän vahvistamista (self-empowerment). Valistuksen tärkeinä tavoitteina ovat ihmissuhdetaitojen kehittyminen, eheän ja positiivisen minäkuvan luominen, itsetunnon vahvistaminen, sosiaalisten

paineiden käsittelytaidon kehittäminen ja terveyttä edistävien päätöksentekotaitojen parantaminen. Anderson (1995, 50-52) puhuu elämäntaidoista, sosiaalisista taidoista sekä sosiaalisten vaikutusten mallista, joiden kohteena on yksilö ja hänen sosiaalinen vuorovaikutuksensa muiden kanssa. Mallin tavoitteena on lisätä nuorten itsetuntoa, tukea heidän omaa vastuullista päätöksentekoaan, persoonaansa ja kehitystään vallitsevassa yhteiskunnassa. Lähtökohtana on, että nuorten päihteidenkäytön taustalla on heidän psykologisten taitojensa puutteellisuus. Siksi päihteidenkäyttöä voidaan ehkäistä kehittämällä nuorten terveystietämystä, kykyä sietää sosiaalista painostusta, joka kannustaa päihteiden käyttöön sekä yleisesti lisätä heidän elämäntaitojaan. Vaikka nuorten elämäntaitojen kehityksen tukeminen ylipäättään on tärkeää, mallin suoranaisesta yhteydestä ehkäisevän työn tavoitteiden toteutumiseen on vain vähän empiiristä tutkimustietoa. Menetelmän pitkäaikaisesta tehokkuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta on myös hyvin aikaista vetää vielä johtopäätöksiä. Toki taidot, jotka auttavat nuorta ottamaan elämänsä ja sitä koskevat päätökset omiin käsiinsä ovat hyödyllisiä heidän elämässään eteenpäin.

Taulukko 1. Ehkäisevän päihdetyön menetelmien jaottelu Raine Vallin (1998), Lasse Kannaksen (1992) ja Kellie Andersonin (1995) tutkimusten pohjalta

<p>Valli: Pelästyttämistaktiikka/ Anderson: Informaation antamisen opetusmalli</p> <p>- Mallin oletuksena on, että kohderyhmällä ei ole tarpeeksi tietoa päihdehaitoista. Mallissa kohderyhmälle kuvaillaan päihdehaittoja ja tiedotetaan niistä, minkä myötä heidän käytöksensä oletetaan muuttuvan (mm. Turmiolan Tommi)</p> <p>- Kritisoitu tehottomuudestaan</p>	<p>Valli: Humanistisempi menetelmä:</p> <p>- Mallissa kohderyhmälle opetetaan ongelmanratkaisutaitoja ja tuetaan positiivisen minäkuvan kehitystä sekä itsenäistä päätöksentekoa</p> <p>Kannas: Rationaalishumanistinen malli:</p> <p>- Mallissa korostetaan kohderyhmän omaa rationaalisuutta sekä vapautta tehdä omia itsenäisiä valintoja. Sen tehtävänä on selkeyttää arvoja ja jakaa tietoa, mikä mahdollistaa kohderyhmän tietoiset päätökset terveyden edistämiseksi</p>	<p>Valli: Sosiaalisen vaikuttamisen strategia:</p> <p>- Mallissa sosiaalinen ympäristö asettaa vähemmän paineita omalta taholtaan alkoholin käytölle</p> <p>Anderson: sosiaalisten vaikutusten malli/ Kannas: Elämänhallintaa ja minän vahvistamista (self-empowerment) korostava malli:</p> <p>- Kohderyhmän ihmissuhdetaitoja kehitetään, tuetaan eheän ja positiivisen minäkuvan luomista, vahvistetaan itsetuntoa sekä tuetaan terveyttä edistävää päätöksentekoa</p>
---	---	---

Tommi Hoikkala (1987, 14-17) on tutkinut koulussa käytettyjä päihdeopetusmalleja. Hän jaottelee artikkelissaan päihdeopetusmallit traditionaaliseen-, psykososiaalisiin- ja malleihin sekä "values clarification" ja "decision making" -suuntauksiin. Traditionaalisella mallilla hän tarkoittaa tietojen lisäämistä, minkä uskotaan vaikuttavan melko suoraan asennemuutoksiin ja sitä kautta muuttavan käyttäytymistä. Ohjelmien perimmäisenä tavoitteena on vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja kokeilua. Nuorille pyritään välittämään enemmän tai vähemmän neutraaleja "totuuksia" päihteistä, niiden käytöstä, laeista, rajoituksista, seurauksista ja haitoista kuten alkoholismi, riippuvuus, myrkytykset ym. Traditionaalista mallia on kutsuttu myös substanssikeskeiseksi terveystieteeksi (Karekivi 1999, 153).

Psykososiaalisilla päihdeopetusmalleilla Hoikkala (1987, 14-17) tarkoittaa yksilön persoonallisuuden kokonaisuuteen eikä vain kognitiivisuuteen suuntautunutta päihdeopetusta. Sen tavoitteena on luoda nuorelle tiedollisia ja sosiaalisia valmiuksia kohdata päihteidenkäyttötilanteita. Suuntauksen oletuksena on, että päihteidenkäyttö on merkityksellistä toimintaa, ja sillä on jotakin funktioita käyttäjälleen. Päihteitä ei eristetä nuoren muusta kokemuksesta ja toiminnasta vaan käsitellään niitä osana yksilön toiminnan kokonaisuutta. Mallin mukainen päihdeopetus rakentuu vuorovaikutukseen, pienryhmätyöskentelyyn sekä opetuskeskusteluun.

Kolmannessa "values clarification" -suuntauksessa nuoria pyritään ohjaamaan arvojen valintaprosessiin ja omaehtoiseen pohdiskeluun. Opetustilanteissa ennakoidaan päihteiden käyttötilanteita, niiden tekijöitä ja seurauksia (jos juot/ et juo, niin...). Tämän avulla pyritään vahvistamaan nuoren itsetuntoa, lisäämään hänen osallistumistaan vaihtoehtoiseen toimintaan päihteiden käytön tilalle ja tukemaan häntä omien arvostuksiansa selkiinnyttämisessä. (Hoikkala 1987 14-17) Arvot ovat käyttäytymisohjeita, jotka muotoutuvat ihmisen kokemuksista. Nykyisin nuoriso joutuu elämään hyvin ristiriitaisessa ja jatkuvasti muuttuvassa arvojärjestelmässä, jossa omien selkeiden arvojen muodostaminen on vaikeaa. Mallissa opettajat voivat tukea nuorta selventämään niitä prosesseja, joka vaikuttavat arvojen kehittymiseen. Mallissa ei anneta nuorille valmiita arvoja vaan rakennusaineet, joista nuori itse voi muodostaa omat arvonsa. (Swisher & Abrams 1974; ref. Hoikkala 1987, 16.)

Neljännän Hoikkalan nimeämän "Decision making" -suuntauksen lähtökohta on, että yksilön päihdeura koostuu useista päätöksistä, joista jokainen tehdään konkreettisessa käyttötilanteessa. Kukaan ei yleensä päättää alkaa juopoksi, vaan ajautuu tilannekohtaisesti valintojen eteen. Suuntauksella pyritään parantamaan nuoren päätöksentekokykyä päihdeasioissa ja käyttötilanteissa.

Opetuksessa ennakoitaan valintatilanteita, joihin nuori voi joutua. Päihteiden käyttö nähdään osaksi sosiaalista toimintaa, ja se on merkityksellistä. Siksi nuoren yleinen asenne ja suhtautuminen päihteisiin ei ole varsin relevantti lähtökohta. Ainoastaan yksittäiset asenteet eivät määritä hänen käytöstään tilanteessa, jossa tarjotaan päihteitä. Käyttäytyminen muodostuu sosiaalisten merkitysten perusteella. Nuori huomaa, että päihde muodostaa vain yhden ulottuvuuden muiden keskuudessa tarjontatilanteessa ja kokeilu tapahtuu aina tietyssä sosiaalisessa tilanteessa. Päihdeopetus voi suuntautua tilanteen eri tekijöihin. Päihteiden käyttö jaetaan osiin. Käyttötapa muodostuu hiljalleen yksittäisistä päätöksistä kokeilla päihteitä. Yksittäiset päätökset muodostavat ketjun, jonka lopussa on vakiintunut tapa. Suuntauksella pyritään vaikuttamaan tämän käyttöuran kehkeytymiseen. (Hoikkala 1987, 14-17.)

Taulukko 2. Ehkäisevän päihdetyön menetelmien jaottelu Tommi Hoikkalan (1987) tutkimuksen pohjalta

Traditionaalinen malli:	Psykososiaalinen malli:	Values clarification-suuntaus:	Decision making-suuntaus:
Mallissa kohderyhmän päihteisiin liittyviä tietoja lisätään, minkä uskotaan muuttavan heidän asenteitaan ja siten vaikuttavan myös päihteiden käyttöön laskevasti	Malli suuntautuu kohteen persoonallisuuteen kokonaisuudessaan. Siinä kohderyhmälle annetaan tiedollisia ja sosiaalisia valmiuksia kohdata päihteidenkäyttötilanteita. a. Päihteiden käyttö nähdään merkityksellisenä toimintana ja sitä käsitellään osana yksilön toiminnan kokonaisuutta	Kohderyhmää ohjataan omaehtoiseen pohdintaan ja arvojen valintaan. Heille tarjotaan rakennusaineita omien arvojen muodostamiseksi. Tavoitteena on mm. kohderyhmän itsetunnon vahvistaminen ja osallistaminen vaihtoehtoiseen toimintaan.	Mallin lähtökohta on, että ihmisen päihdeura koostuu useista konkreettisista päätöksistä. Mallissa parannetaan kohderyhmän päätöksentekokykyä päihteisiin liittyen ennakoiden päihteiden käyttöä koskevia valintatilanteita, joihin he voivat joutua

Sosiaali- ja terveysministeriön raportissa (Piironen & Siukola 2005, 26) tarkastellaan alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen toimintaa vuosina 2004-2005. Raportissa päihdehaittoja ehkäisevä toiminta jaotellaan kahdeksaan luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluu yhteiskunnallinen vaikuttaminen, joka kattaa vaikuttamisen päihteiden saatavuuteen ja hintoihin

sekä päihdehuollon laatuun ja määrään paikallisessa, alueellisessa ja kansallisessa päätöksenteossa. Toinen luokka on ongelmien kartoitus, tutkimus- ja selvitystyö, johon kuuluu päihdetyön tarpeisiin tehtävä tutkimus. Kolmas luokka kattaa valistuksen, informaation ja ammatillisen koulutuksen, kuten koululaisille pidetyt valistustilaisuudet sekä ryhmävetäjien ja terveydenhoitajien ammatillisen kouluttamisen. Seuraavaan kategoriaan kuuluu alkoholittomien ympäristöjen ja aktiviteettien tarjoaminen kuten päiväkeskustoiminta ja päihteettömät leirit. Viides luokka koostuu ympäristöön ja juomistilanteisiin vaikuttamisesta. Sen mukaista toimintaa on paikallisyhteisön yhteistyö lähialueen yrittäjien kanssa esimerkiksi ikävalvonnan tehostamisessa ja järjestön oman alkoholikulttuurin muuttaminen kehittämällä vaihtoehtoja päihteettömäksi toiminnaksi. Kuudes luokka on tuki- ja vertaistukitoiminta. Tukeminen voi olla esimerkiksi riskiryhmään tai ongelmakäyttäjiin kuuluville tarjottavaa kuuntelemista tai palveluneuvontaa. Seitsemänten ryhmään kuuluu hoito ja kuntoutus. Toiminnan kohderyhmänä on usein alkoholin ongelmakäyttäjä, siitä toipuva tai omainen. Toiminta voi olla terapeutista tai kliinistä. Viimeinen kategoria on välitön auttaminen. Sillä viitataan toimintaan, jolla autetaan hädässä olevia, esimerkiksi sammuneita nuoria tai asunnottomia.

Perinteinen alkoholivalistus on laajimmin käytetty menetelmä alkoholiongelmien ennaltaehkäisyssä. Sen tarkoituksena on jakaa ihmisille tietoa alkoholinkäyttöön liittyvistä riskeistä ja siten luoda kielteisiä asenteita alkoholin käyttöön. Tämän uskotaan muuttavan myös kohderyhmän juomatapoja. Tutkimusten mukaan valistus jakaa tietoa, mutta ei suoranaisesti vaikuta ihmisten käyttäytymiseen. Sen sijaan jos tiedotusvälineitä tai pienryhmätilanteita hyödyntävään alkoholivalistukseen on liitetty myös muita tekijöitä, sen vaikutukset ovat tehostuneet. Jotta alkoholivalistuksella saataisiin tuloksia, se on sidottava myös muihin lähestymistapoihin. (Edwards ym. 1996, 180, Holmila 1997b, 113.)

Eräänä syynä alkoholivalistuksen heikkoon tehoon on yhteiskunnassa vallitseva asetus, jossa valistus kilpailee monien muiden alkoholinkäyttöä tukevien ja edistävien viestien kanssa. Alkoholimyönteisten viestien taustalla on yhteiskunnallinen todellisuus sinällään, sillä monissa arjen tilanteissa ja yhteyksissä välittyy alkoholijuomien laaja ja näkyvä saatavuus sekä alkoholin läsnäolo ja hyväksyntä eri tilanteissa ja yhteyksissä. Kokemus vaikuttaa vahvemmin ihmisten terveystietoisuuteen kuin tiedon jakaminen. (Montonen 1996, 4.)

Päihdeopetuksen sisällön tulee olla sopuissa nuorten koko kokemusmaailman ja toiminnan kanssa. Nuorten alkoholin kokeilu ja käyttö pitäisi käsittää realiteetiksi ja nähdä se tosiasia, että

monet nuoret kokevat käytön jollain tavoin mielekkääksi, kulttuurisesti hyväksytyksi ja mahdollisesti osaksi aikuistumisprosessiaan. Näin huomioidaan se sosiaalinen todellisuus, jossa nuoret toimivat. Tästä näkökulmasta toiminta ainoastaan moralisoivalla ulottuvuudella hyvä-paha on ongelman kiertämistä. Ensin on hyvä käsitellä se todellisuus, josta päihteiden käyttö kumpuaa. Siksi päihdeopetuksen on hyvä kunnioittaa nuoren itsemääräämisoikeutta minimoimalla opetuksesta normatiivinen ja moralisoiva aines. (Hoikkala 1987, 28.)

Anderson (1995, 55-56) puhuu teoksessaan koulussa toteutettavasta päihdevalistuksesta. Hänen mukaan se on tehokkaampaa, mikäli se on osana laajempaa terveystalvistusohjelmaa, siinä käytetään monia eri metodeita, korostetaan nykyisyyttä tulevaisuuden sijaan ja siinä huomioidaan henkilökohtaiset, psykologiset, kulttuuriset, sosiaaliset ja vanhempien vaikutukset, jotka vaikuttavat nuoren asenteisiin sekä käytökseen. Andersonin mukaan tehokkaissa, nuorten asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttavissa talvistusohjelmissa tulee olla sanoma ja sen välittäjä, jotka ovat uskottavia ja asianmukaisia juuri tarkoitettulle kohderyhmälle. Sen pitäisi tarjota nuorille aktiivista osallistumista ja se ei saisi olla tuomitsevaa. Sen pitäisi soveltua nuorille riippumatta heidän kyvyistään ja kulttuurisista eroistaan, siinä tulisi olla sopivat tavoitteet ja odotukset sekä niiden toteuttamiseen varattu riittävä aika ja intensiivisyys. Sen tulisi tarjota myös tukea ja tietoa nuorten kanssa toimiville opettajille ja muille aikuisille sekä nuorten vanhemmille. (Anderson 1995, 55-56.) Tehokkaan päihdevalistuksen tulee olla ymmärtäväistä ja sen tulee kohdistua nuorten ympäristöön usealta taholta. Talvistusohjelmien ja ehkäisevän päihdetyön tulisi kattaa nuoret itsensä, heidän perheensä, koulu, työ, elinympäristö sekä media (Skiba ym. 2004, 349.)

Pauliina Aarvan (1991, 30) mukaan terveystalvistuksen vaikutuksiksi ymmärretään yleensä seuraavat seikat:

- 1) Kampanjoiden tai talvistusaineiston suosio huomioarvolla mitattuna
- 2) Viestin ymmärrettävyys ja sen kautta välittynyt tietomäärä
- 3) Asennoitumis- ja suhtautumistavoissa aikaan saatu muutos
- 4) Viestin aikaan saamat erilaiset reaktiot yksilöissä ja yhteisöissä
- 5) Käyttäytymisessä syntynyt mahdollinen muutos ja sen pysyvyys ajan mittaan

5.2. Ehkäisevä päihdetyö nuorten päihdekulttuurissa

Rahkosen (1994, 8) mukaan nuoret kokevat terveyskasvatuksen ennaltaehkäisyn ennemminkin valvontana ja kurina kuin vilpittömänä huolena heidän hyvinvoinnistaan. Siksi onkin tärkeää, että ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan nuorille mielekkäillä keinoilla. Usein kuitenkin tiedetään valitettavan puutteellisesti millaista ja mitä valistusta kohderyhmä haluaisi. Toimijoilla ei myöskään välttämättä ole tietoa siitä, mikä olisi valistustoimien oikea kohderyhmä sekä millaista tietoa tarvitaan ja missä vaiheessa. Ehkäisevässä työssä oikea ajoitus ja kohdentaminen sopivan ikäisiin on tärkeää (Hippi 2001b, 565.)

Jaana Jaatinen (2000, 98-99, 106-107) on tutkinut nuorten päihdekulttuuria toteuttamalla ryhmähaastatteluja 13-16-vuotiaille nuorille vuonna 1998. Tutkimuksen mukaan päihdeasioista tietoa jakavan täytyy olla hyvin perillä siitä kentästä, josta hän puhuu. Hänen uskottavuutensa ja luotettavuutensa ovat ensimmäisiä kriteerejä asian sisäistämiseksi. Nuoret kuvaavat toimimatonta asioiden esittämistapaa ”lässyttämiseksi”, jolla tarkoitetaan kieltämistä liioiteltujen ja yksinkertaistettujen syiden perusteella. Pelkän kuuntelijan roolissa oleminen valistustilanteessa on nuoresta usein epämukavaa ja puhetta ei jakseta seurata. Puheella myös kätketään yhtä paljon kuin kerrotaan. Puhuttaessa alkoholin käytön vaaroista nuori joutuu samalla pitkälti kuvittelemaan mielessään keskustellut asiat. Jos hänellä ei myöskään ole kokemusta tai lähipiirissä juovia ihmisiä, kerrotut vaarat voivat jäädä mieleen kiehtovana arvoituksena. Jos asiat jäävät nuoren mieleen kysymyksiksi, niistä voi seurata lisää uteliaisuutta päihteisiin. He mainitsevatkin tutkimuksessa, että heidät pitäisi ottaa mukaan keskusteluun. Nuoret kokevat, että kuvina esitetty valistusmateriaali on ymmärrettävämpää ja jättää mieleen vähemmän arvoituksia ja hämääviä kohtia. Kuvien kautta nuoret voivat myös arvioida humalassa olemisen mielekkyyttä.

Toivotun valistuksen viitekehyksenä on nuorten oma maailma ja sen hetkinen elämäntilanne, sillä vanhempien edustama maailma ja näkemykset asettuvat usein vastaan nuorten oman ymmärryksen kanssa. Nuorten esittämä tieto ja ajatukset koetaan mielekkäämmiksi ja ymmärrettävämmiksi. Tällöin nuori voi myös samaistua puhujaan kokijan ja toimijan asemassa. Nuoret mainitsivatkin tässä yhteydessä tehokkaiksi esimerkiksi valistusvideot, joissa nuoret kertovat kokemuksiaan (Jaatinen 2000, 103.) Vaikka valistusasetelmissä nuoret ja aikuiset sijoittuvat usein vastakkain ja heidän intressinsä eivät kohtaa, nuoret kokevat myös tarvitsevansa aikuisten suojaa ja opastusta. Nuorten puheista heijastuu heidän keskinäisen kulttuurinsa sisäinen turvattomuus. Vaikka aikuisiin halutaan pitää etäisyyttä, samalla heitä tarvitaan myös tueksi ja turvaksi. (emt. 126.)

Nuoret haluavat nykyisin tietää enemmän alkoholinkäytön aiheuttamista haitoista ja vaaroista. He haluavat myös tietää, miten nuoret ovat kokeneet alkoholin käytön, miten juomat vaikuttavat ja oppia alkoholin oikeita käyttötapoja. Nuoret toivovat tietoa myös alkoholikokeilujen aloittamisesta, sen käytön kieltäytymisestä sekä siitä, mitä tulisi tehdä sammuneelle. Nämä antavat nuorille turvallista pohjaa ja tietoa alkoholikokeiluihin. He toivovat, että alkoholinkäyttöön liittyvä opetus aloitettaisiin nykyistä aikaisemmin. Nuoret toivovat myös opettajilta myönteisempää suhtautumista nuorten alkoholinkäyttöä kohtaan (Valli 1998, 158-64)

Jaana Lähteenmaa (2005, 135) tutki teoksen Timantit terveydenedistämisen tutkimusohjelmasta osahankkeessaan ehkäisevän päihdetyön kuvaa nuorisosta ja nuorisokulttuurista. Sen nuorisokuvat ja kuvat nuorisokulttuurin luonteesta ovat jäsennettävissä kahden akselin avulla eräänlaiseksi koordinaatistoksi. Ensimmäinen akseli kuvaa oletusta siitä, kuinka nuoriin kannattaisi vaikuttaa (dialogi vs. manipulaatio). Toinen akseli liittyy kuvaan nuorisokulttuurista (heterogeeninen vs. monoliittinen). (Timantit terveydenedistämisen tutkimusohjelmasta, 2005, 135.) Nuoruudesta käytävän yhteiskunnallisen keskustelun ja nuorisotutkimuksen lähtökohdat ovat lähes poikkeuksetta ongelmakeskeisiä. Mediassa nuoret mielletään usein väkivaltaisiksi vaikka yleisesti hyväksytyjä moraalisia arvoja vaeltaviksi vandaaleiksi, jotka ovat erilaisten päihteiden, musiikin ja muodin suurkuluttajia. Vastaava ongelmalähtöinen kuva on sisäistetty jopa nuorten kanssa työskentelevien ammattikuntien parissa. Sitä kovempi nuoriso-ohjaaja mitä vaikeampien tapausten kanssa joutuu päivittäin painimaan. (Nikkilä, 2002, 63-64.) Kuva nuorista ja nuorisokulttuurista on pääsääntöisesti varsin pessimistinen myös ehkäisevässä päihdetyössä, sillä päihdetyön ohjelmien suunnittelussa ei juuri huomioida nuorisokulttuurin optimistisia teemoja. Näitä ovat mm. nuorten parissa jo vuodesta 2000 yleistynyt täysraittius, uudet syömistottumukset sekä elintavat. Tämä ilmaisee sokeutta nuorisokulttuurissa tapahtuville muutoksille, mitä voidaan pitää virheenä. Tilannetta pitäisi tässä suhteessa muuttaa. (Timantit terveydenedistämisen tutkimusohjelmasta, 2005, 135.)

5.3. Nuoret osallisia vai osallistujia?

Nuorten oman vaikuttamisen roolia projekteissa voidaan tarkastella osallisuuden ja osallistumisen käsitteiden avulla. Tarkastelen seuraavassa käsitteiden määrittelyjä ja niiden eroja muiden nuoriin kohdistuvien tutkimusten mukaan.

Paavo Viirikorven määritelmän mukaan osallisuus perustuu mukana olevien toimijoiden tietämiseen, sitoutuvaan vastuunottoon sekä vaikutusvaltaan. Tietämisellä hän tarkoittaa, että osapuolet saavat käyttöönsä kaikki tarpeelliset tiedot ja ymmärtävät niiden merkityksen, mutta samalla saavat myös omat näkökulmansa toisille osapuolille tiedoksi ja ymmärretyksi. Kärjistäen voidaan sanoa, että osallistuminen tarkoittaa mukana oloa usein toisten määrittelemässä tilanteessa ilman omakohtaista panosta asiaan liittyen. Osallistuminen on mukanaoloa aktiviteetissa, jonka raamit (kuten nettiadressin tai keskustelutilaisuuden) joku muu on järjestänyt. Osallisuus taas merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta kumpuavaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuunottamista seurauksista. Osallisuudessa mukana olijalle tulee tunne siitä, että hän on itse tarpeellinen osa yhteisöä ja yhteiskuntaa sekä saa oman osansa esimerkiksi hyvinvoinnista ja vaikuttamisesta. (Viirikorpi 1993, 22-24, Gretsshell 2007, 218-219, 262.). Keskeistä osallisuuskäsitteessä on, että osalliset ovat kyseisessä hankkeessa toiminnan subjekteja. Subjektina olemisella tarkoitetaan sitä, että yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua itseään koskeviin asioihin ja olla samalla vastuullinen tekemisistään (Salmikangas 2002, 97).

Pirjo Hanhivaara (2006, 33) tarkastelee artikkelissaan nuorten osallisuutta koulussa. Hänen mukaansa osallisuus kuvaa aktiivisemmän mukana olijän roolissa verrattuna osallistumiseen. Oppilas voi olla läsnä ja osallistua koulussa oppitunnille motivoitumatta kuitenkin toimimaan opettajan toivomalla tavalla. Pelkkä nimi osallistujalistassa kertoo opiskelijan osallistuneen luennolle. Osallistuminen voi näin olla myös passiivista paikalla olemista. Osallisuus on hänen mukaansa tiivistetystä yksilön ja ryhmän, yksilön ja yhteisön sekä yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde, jossa korostuu ylhäältä yksilön oikeus mukaan kuulumisen kokemuksesta sekä vastuu muiden ryhmän, yhteisön ja yhteiskunnan jäsenten mukaan ottamisesta. Kouluissa osallisuuden edistäminen tarkoittaa edellisten suhdetasojen huomiointia. Kasvu osallisuuteen alkaa turvallisesta ryhmästä ja laajenee yhteisöön sekä lopulta yhteiskuntaan.

Anu Gretsshell (2002, 50) on tutkinut nuorten osallisuutta kunnissa. Hän pitää osallisuudessa keskeisenä juuri osallisuuden tunnetta, joka paljastuu nuorten tunteista, tiedoista, tarinoista ja paikallisista diskursseista. Osallisuuden tunnetta hän kuvaa empowerment- käsitteen suomalaisten käännösten voimaantuminen ja valtautuminen kautta. Ne kuvaavat osallisuuden tunteessa yhdistyvää tunnetta ja kompetenssia. Nuori tuntee pätevyyttä ja oman roolinsa merkittäväksi. Tunne pätevydestä ja oman roolin arvostuksesta tuo hänelle kompetenssia tuoda ilmi hänen toiminnalleen asettamia intentioita ja odotuksia sekä arvioida niiden toteutumista. Osallisuuden mittari on se,

kuinka hyvin nuori pääsee osallisuusprojektissa ja siitä kertovassa tarinassa sisälle voimaantuneen ja valtautuneen toimijan positioon, kuinka hyvin kertoja kokee osallisuutta tarinan kaikissa vaiheissa ja kuinka hyvin nuoren saavuttaman osallisen asema säilyy projektin loppuun saakka.

6. Aineisto

Pro gradu- tutkielmani aineisto koostuu Alkoholiohjelman kumppanuussopimuksen sopineiden järjestöjen nuorille suunnattujen päihdevalistusprojektisuunnitelmien rahoitushakemuksista, joille Raha-automaattiyhdistys (RAY) on myöntänyt rahoitusta vuonna 2005. Järjestöt saavat vuosittain rahoitusta alkoholiohjelman tavoitteiden mukaiseen toimintaan myös sosiaali- ja terveysministeriön hallinnoimista terveyden edistämisen määrärahoista sekä opetusministeriön myöntämistä nuorisotoiminnan määrärahoista. Nämä hakemukset eivät ole mukana aineistossani. Aineistoon kuuluvat järjestöt ovat sopineet alkoholiohjelman kumppanuussopimuksen, joten aineisto ei ulotu kaikkiin suomalaisiin päihdetyötä toteuttaviin järjestöihin. Järjestöistä seitsemän on päihdetyöjärjestöä, kaksi yleishyödyllistä järjestöä sekä yksi terveysjärjestö ja kasvatus- ja nuorisojärjestö.

Otin projektihakemuksista aineistooni mukaan ne, jotka kohdistuvat alle 18-vuotiaisiin nuoriin sekä täysi-ikäisiin nuoriin aikuisiin. Kumppanijärjestöillä on myös paljon projekteja, joilla tavoitellaan perheitä kokonaisuudessaan ja perheissä esiintyvää esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttöä. Nuoret ovat tietenkin osaltaan kohteena myös näissä projekteissa, mutta ne eivät ole mukana aineistossani. Keskeistä aineistooni valitsemillani projekteilla on se, että niillä pyritään puuttumaan juuri nuoren päihteiden käyttöön. Yhteensä aineistossa on 13 hakemusta (Liite 1.) 11 eri järjestöltä. Useat projektit ovat monivuotisia, joten toiminta ja kustannukset jakautuvat kokonaisuudessaan pidemmälle aikavälille.

Projektisuunnitelmat ovat nimensä mukaisesti suunnitelmia, ja niissä toiminta on vasta luonnosteltuna ja määriteltyinä paperille. Todellinen toteutuminen, päämäärät ja käytetyt menetelmät tulevat esille vasta projektin jälkeen. Suunnitelmissa mainittuja päämääriä saavutetaan vaihtelevalla menestyksellä. Myös toimintatavat voivat osoittautua tehottomiksi tai erittäin hyviksi projektin edetessä, joten suunnitelmat eivät kerro realistista kokonaisvaltaista totuutta lopullisesta

toteutuneesta toiminnasta. Ne ovat suunnitelmia, joiden pohjalta projekteja toteutetaan ja viedään eteenpäin. Tämä on hyvä pitää mielessä tarkasteltaessa projektisuunnitelmia.

Projektisuunnitelmien rahoitushakemuksista käyvät ilmi projektin päämäärät, tavoitteet ja perusteet sen toteuttamiselle, toteuttamistavat, kohderyhmät, yhteistyötahot, tuotokset, sen etenemisen seuranta ja arviointi sekä tarvittava rahoitus. Osaan projektisuunnitelmia oli liitetty erinäisiä selvityksiä ja tarkennuksia hankkeesta, sen toiminnasta ja taustasta.

7. Aineiston tarkastelu ja menetelmät

Tutkielmani tavoitteena on tarkastella nuoriin kohdistuvia ehkäisevän päihdetyön projekteja ja luokitella niitä. Tarkastelen projektisuunnitelmia kolmen keskeisen teeman avulla. Teemat ovat seuraavat:

- 1) Projektin kohderyhmä. Selvitän suunnitelmista, miten kohderyhmät niissä määritellään ja keitä projekteilla lopulta tavoitellaan. Kohderyhmään liittyen selvitän, millaiset mahdollisuuden nuorella itsellään on osallistua häntä koskevan projektin sisällön suunnitteluun tai siihen liittyvään toimintaan
- 2) Projektin tavoitteet. Selvitän, mitä projekteilla pyritään saamaan aikaan ja millaisia tavoitteita niille suunnitelmissa esitetään.
- 3) Menetelmät. Tarkastelen millaisilla keinoilla nuoriin pyritään vaikuttamaan ja edellä mainittuja tavoitteita saavuttamaan.

Tarkastelen näitä kysymyksiä niiden projektien pohjalta, jotka kohdistuvat ainoastaan alle 18-vuotiaisiin sekä niiden, joiden kohteena ovat alaikäisten nuorten lisäksi myös yli 18-vuotiaat nuoret aikuiset. Miten eri ikäisille nuorille suunnatut projektit eroavat toisistaan näiden kysymysten kohdalla?

Tutkielmani analyysi on luokittelevaa ja kvalitatiivista. Muodostin aineistostani Microsoft Excel-
taulukon, johon keräsin rahoitushakemuksista tiedot projektien kohderyhmistä, tavoitteista ja toimintatavoista. Luokittelin aineistoni taulukkoon, ja analysoin sitä tekemäni taulukon ja

luokittelujen avulla. Luokitteluja ohjasi oman aineistoni ohella Kari Hipin (2001) tutkimus Päihdevalistusprojektisuunnitelmien arviointia. STM:n ja RAY:n vuonna 1998 rahoittamat projektit sekä Ossi Pirosen ja Reetta Siukolan (2005) selvitys Alkoholiohjelmaan liittyneiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintalinjoista 2004-2005. Tämän taulukoinnin jälkeen poimin aineistostani mielenkiintoiset teemat ja jatkoin niiden avulla aineiston jaottelua seuraaviksi tyypeiksi.

7.1. Teemoittelu ja tyypittely tutkimusmetodina

Ensimmäinen lähestyminen aineistoon tapahtuu usein teemoittelun kautta. Teemoittelussa aineiston teksti pelkistetään etsimällä sieltä olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstistä merkityksenantojen ydin. Näin teemat eivät liity vain tekstin yksittäisiin kohtiin vaan laajemmin sen sisältöön. Teemojen avulla tarkastellaan ja vertaillaan valittujen asioiden esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Tutkijan ongelmanasettelusta riippuu, hakeeko hän tekstistä johonkin tiettyyn asiaan liittyviä merkityksiä vai tarkasteleeko hän tekstiä kokonaisuutena ja pyrkii rakentamaan sen oman sisällöllisen logiikan. Tällaista lähestymistapaa kutsutaan aineistolähtöiseksi. Teemoittelu jää helposti kokoelmaksi tekstistä poimittuja sitaatteja. Siksi on olennaista, että teemoittelussa käytetään empirian ja teorian vuorovaikutusta tehokkaasti. (Eskola & Suonranta 1999, 175-176, Moilanen & Räihä 2007, 55.)

Teemojen etsimisen jälkeen täsmennetään niiden merkitysisältö esimerkiksi käsitekartan avulla. Tekstistä poimitaan kuhunkin teemaan liittyvät asiat, jotka kerätään käsitekarttaan. Tämän jälkeen muotoillaan teeman merkitysisältö sanallisesti. Seuraavassa vaiheessa liitetään eri teemojen käsitekartat toisiinsa, minkä jälkeen teemojen merkitysisältöjen tulkintaa voidaan syventää. Kunkin teeman merkitysisältö muodostuu itsenäisesti sekä suhteessa muihin teemoihin. Lopputulokseksi saadaan yksityiskohtainen merkitysverkosto. (Moilanen & Räihä, 2007, 56.)

Teemoittelun jälkeen aineiston analyysia voi jatkaa pidemmälle rakentamalla vastauksista yleisimpiä tyyppejä. Tätä kutsutaan aineiston tyypittelyksi. Tyypittely edellyttää aina aineiston jäsentämistä jollain tavoin eli teemoittelua. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tyypeiksi, selkeiksi ryhmiksi samankaltaisia tarinoita. Aineistosta voi rakentua esimerkiksi tyypillinen tilanne tai henkilökuvaus. Tyyppejä voi olla vain yksi aineistosta rakennettu edustava tyypillinen tarina kokonaisuudessaan tai se voi koostua hyvin monesta vastauksesta. Tällöin tyypit voivat hyvin

laajoja. Tyypit muodostetaan etsimällä samankaltaisuuksia, jolloin aineisto esitetään yhdistettyjen tyyppien ja mallien kautta. Tyypit tiivistävät ja tyypillistävät. Niihin laitetaan kaikkea, mitä yksittäisessä vastauksessa ei ole. Parhaimmillaan tyypit kuvaavat aineistoa laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta kuitenkin tehokkaasti. (Eskola & Suonranta 1999, 182-183.)

Eskola ja Suonranta (1999, 183-186) esittelevät kolme tapaa muodostaa tyyppiä. *Autenttinen tyyppi* sisältää vain yhden vastauksen, joka toimii esimerkkinä laajemmasta aineiston osasta. Autenttisen tyyppin esittämisen sijaan voidaan rakentaa useasta tarinasta tyyppikertomus tai ideaalityyppikuvaus. *Yhdistetty tyyppi* on mahdollisimman yleinen. Siihen on otettu mukaan vain sellaisia asioita, jotka esiintyvät suuressa osassa tai kaikissa vastauksissa. *Mahdollisimman laajassa tyyppissä* keskeistä on sen sisäinen loogisuus, jonka mukaan se on mahdollinen, mutta ei sellaisenaan todennäköinen. Siinä jotkut tyyppiin sisältyneet asiat ovat esiintyneet mahdollisesti vain yhdessä vastauksessa.

7.2. Aineiston analysointi

Tarkastelin ensiksi aineistoani keskeisten teemojen avulla. Valitsin tarkastelun kohteeksi kolme projektisuunnitelmissa määriteltävää projektin kokonaisuuteen keskeisesti liittyvää teemaa. Projekteissa on jo suunnitteluvaiheessa tärkeää pohtia ja määrittellä selvästi, mihin niillä pyritään. Tämä auttaa myöhemmin niiden onnistumisen arvioinnissa. Valitsin siksi ensimmäiseksi teemaksi niiden tavoitteet. Miten tavoitteet määritellään suunnitelmissa ja millaisia tavoitteita projekteille asetetaan? Toiseksi teemaksi valitsin projekteissa käytettävät toimintatavat. Millaisilla keinoilla päämääriä pyritään saavuttamaan ja mitä projektien puitteissa konkreettisesti tehdään? Nämä teemat ovat mielestäni keskeisiä koko projektin sisällölle ja muodostavat suunnitelman rungon. Kolmanneksi teemaksi valitsin vielä projektien kohteiden tarkastelun ja erityisesti nuoren oman paikan selvittämisen toiminnan kohteena. Ovatko nuoret suoraan projektin kohteena vai kohdistuuko toiminta nuoreen välillisesti muiden tahojen kautta? Entä millainen nuoren oma paikka toiminnan kohteena on; voiko hän osallistua mukaan projektiin suunnittelijana ja aktiivisena toimijana vai onko hän vain toiminnan kohde; objekti ja passiivinen vastaanottaja? Projektien toimintatapoja ja päämääriä tarkasteltaessa kiinnitin erityistä huomiota nuorten asemaan ja rooliin valistuksen kohderyhmänä.

Aluksi muodostin neljä teemaa projektien tavoitteiden mukaan, koska ne erottivat

projektisuunnitelmat keskeisesti toisistaan. Muodostamani teemat ovat asennemuutokseen tähtäävät projektit, alkoholin liialliseen käyttöön puuttuvat sekä riskejä ja haittoja vähentävät projektit, alkoholikokeilujen aloitusten nostoa ja alaikäisten alkoholinkäytön rajoittamista tavoittelevat projektit sekä alkoholinkäytön nollalinja ja päihteen hyvinvointi. Tämän jälkeen tarkastelin, millaista toimintaa kussakin projektissa tuotetaan. Erityisesti kiinnitin huomiota nuorten paikkaan projektin kohteena; ovatko nuoret vain passiivisia vastaanottajia ja toiminnan kohteita, vai ovatko he mukana aktiivisina toimijoina, osallisina ja suunnittelijoina projektin sisällössä.

Muodostin tämän pohjalta neljä teemaa, joissa tarkastelin nuorten roolia projektin ja sen puitteissa toteutettavan toiminnan suunnittelussa sekä varsinaisen toiminnan kohteena. Selvitin aluksi, millainen rooli nuorella on projektin ja sen sisällön suunnittelussa. Ovatko nuoret itse mukana suunnittelemassa projektin sisältöä ja missä määrin toimintaa toteutetaan nuoren oman mielenkiinnon pohjalta, vai onko se määritelty valmiiksi. Tarkastelen tämän jälkeen nuoren roolia varsinaisessa toiminnassa. Osallistuuko nuori toimintaan mukaan aktiivisena toimijana kuten vapaa-ajan viettämisessä vai tarjotaanko nuorelle valmiita tietoja ja koulutuspaketteja päihdeasiin liittyen. Tällöin nuori ei välttämättä toimi itse aktiivisesti. *Ensimmäisessä teemassa* nuoret eivät ole osallisina projektin suunnittelussa ja ovat toiminnassa pääsääntöisesti mukana vastaanottavina osapuolina kuten elämyspedagogisissa toimintapäivissä tai päihdeopetuksessa. Toimintatavat on tällöin suunniteltu nuorille valmiiksi ja niiden vuorovaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. *Toisessa teemassa* nuoret eivät edelleenkään ole osallisina projektin suunnittelussa. Toiminnassa kuitenkin käytetään nuoria osallistavia menetelmiä kuten kerho- ja vapaa-ajanvietto-toimintaa, jolloin nuoret voivat osallistua toimintaan myös vaihtelevasti aktiivisina toimijoina. *Kolmannessa teemassa* nuoret eivät ole osallisina projektin suunnittelussa, mutta ovat toiminnassa ja sen suunnittelussa aktiivisina osapuolina. Tällöin nuorille järjestetään usein tukihenkilöpalvelua ja muuta vapaa-ajan toimintaa, joka suunnitellaan nuorten oman mielenkiinnon ja toiveiden mukaan. Nuoret ovat itse aktiivisina vaikuttamassa siihen, millaista toimintaa projektin puitteissa harjoitetaan ja osallistuvat toimintaa sekä ovat osallisina sen suunnittelussa. *Neljännessä teemassa* nuoret osallistetaan alusta asti projektin suunnitteluun ja he ovat aktiivisina toimijoina mukana toiminnassa sekä sen suunnittelussa. Tässä kategoriassa nuorten oman suunnittelun osuus projektissa alusta loppuun on huomattavaa ja nuori on aktiivisena toimijana mukana niin projektin ja toiminnan suunnittelussa kuin toiminnassakin.

Lopuksi yhdistin nämä kaksi teemoittelua, josta nousi analyysissäni käyttämät tyypit. Tyypit nimeän edelleen niissä mainittujen päämäärien mukaan. Projektisuunnitelmat ovat

kokonaisuudessaan hyvin erilaisia. Projektin sisällöt määritellään hyvin eri tasoisesti. Myös tavoitteiden ja päämäärien määrittelyt vaihtelevat keskenään paljon ja ovat osin päällekkäisiä. Projektien kirjo on hyvin laaja ja monipuolinen jo näinkin pienessä aineistossa. Siksi niissä yhteisten linjojen löytäminen osoittautui hyvin haastavaksi.

8. Projektien päämäärät ja toimintatavat

Ennen kuin esittelen muodostamani tyypit, tarkastelen yksityiskohtaisemmin projektien tavoitteita ja toimintatapoja. Tämä on tarpeen, koska projektien toimintatavat ja päämäärät määritellään niin moniulotteisesti. Analyysin aluksi selvitin projektisuunnitelmista, millaisia tavoitteita niille asetetaan. Tavoitteiden määrittelyssä on syytä huomioida, että ne ovat suunnitelmissa määriteltyjä. Projektin lopulliset vaikutukset ja suunnitelmissa asetettujen tavoitteiden todellinen toteutuminen selviävät vasta projektien päättyttyä. Pidempiaikaiset vaikutukset näkyvät mahdollisesti vasta vuosien jälkeen, mikäli niitä saavutetaan. Tavoitteiden yhteydessä selvitin myös, millaisilla keinoilla niitä pyritään saavuttamaan. Keinojen ja tavoitteiden erottelu osoittautui tarkastelussa hyvin haastavaksi, sillä niiden määrittelyssä oli projektien kesken suuria eroja. Yhtenäistä linjaa niiden suhteen projekteissa ei juuri ole. Joissain projekteissa jokin keino määriteltiin toimintatavaksi kun taas toisessa projektissa se esitettiin lopullisena tavoitteena. Näin keinojen ja tavoitteiden määrittely on usein hyvin päällekkäistä ja sekoittuu toisiinsa.

8.1. Projektien tavoitteet

Tässä yhteydessä tarkastelen, mitä järjestöt tavoittelevat projekteillaan ja millaisia päämääriä niille esitetään. Monet järjestöt määrittelevät projekteilleen useita tavoitteita ja päämääriä. Otan tässä vaiheessa tarkastelussani huomioon kaikki tavoitteet, jotka järjestöt projekteille suunnitelmissaan määrittelevät. Järjestöt asettavat toiminnalleen hyvin vaihtelevia päämääriä, ja kokonaisuudessaan tavoitteiden määrittely hakemuksissa vaihtelee hyvin paljon. Tästä syystä sopivan luokittelun löytäminen oli haastavaa. Tavoitteiksi mainitaan niin varsinaisia hyvin kunnianhimoisia pitkän tähtäimen muutoksia nuorten elämäntavoissa ja asenteissa kuin toimintamalleja ja -tapojakin, joilla alkoholinkäyttöä pyritään vähentämään. Luokittelin järjestöjen projekteilleen asettamat tavoitteet

seuraavasti: Mainitsen myös jokaisessa muutamana esimerkkinä siitä, mitä tavoitteet konkreettisesti pitävät sisällään.

- 1) *Vapaaehtois- ja tukihenkilötoiminnan järjestäminen.* esimerkiksi tukihenkilötoiminnan, vapaaehtoisverkostojen ja vertaistuen järjestäminen sekä tukihenkilöiden koulutus
- 2) *Päihteettömän elämäntavan sekä hyvinvoinnin tukeminen.* esimerkiksi positiivisten muutosten tukeminen nuoren elämässä, päihteettömän hyvinvoinnin ja arjen kokonaisvaltaisen hallinnan edistäminen
- 3) *Ehkäisevän päihdetyön menetelmien kehittäminen.* esimerkiksi toiminnan kehittäminen keräämällä tietoja, luomalla ja parantamalla ehkäisevän työn toimintamalleja ja laajentamalla toiminnan kattavuutta
- 4) *Vanhempien tavoittaminen.* Vanhempiin kohdistuvalla toiminnalla esimerkiksi vahvistetaan kotien kasvatusta, aktivoidaan vanhempia ja opastetaan heitä kohtaamaan nuorten päihteiden käyttöä
- 5) *Paikallisen ja ammatillisen yhteistyön kehittäminen.* esimerkiksi paikallisen yhteistyön syventäminen, osaamisen kehittäminen toimijoiden ja yhteistyötahojen keskuudessa sekä virallisen palvelujärjestelmän ja kolmannen sektorin yhteistyön edistäminen
- 6) *Asenteisiin vaikuttaminen ja tiedon lisääminen.* esimerkiksi arvokeskustelun herättäminen ja asenteiden muuttaminen suhtautumisessa päihteisiin
- 7) *Alkoholinkäytön aloitusiän korottaminen.* esimerkiksi päihdekokeilujen viivyttäminen ja mahdollisesti niiden siirtäminen myöhäisemmälle iälle
- 8) *Alkoholinkäytön rajoittaminen.* esimerkiksi nuorten kokeilujen sekä pidemmälle edenneen riskikäytön rajoittaminen
- 9) *Suojaavien tekijöiden lisääminen.* esimerkiksi sosiaalisen osaamisen ja päihteiltä suojaavien henkilökohtaisten ominaisuuksien vahvistaminen
- 10) *Päihdehaittojen ehkäisy ja vähentäminen.* esimerkiksi päihdehaittoihin puuttuminen, vähentäminen ja ennaltaehkäisy sekä varhaisen puuttumisen kehittäminen

Taulukko 3. Projektien tavoitteet

Tavoite	Alle 18-vuotiaat	Alle 18-vuotiaat ja täysi-ikäiset nuoret
Vapaaehtois- ja tukitoiminta	2	3
Päihteettömän elämäntavan tukeminen	2	4
Toiminnan kehittäminen	5	3
Vanhempien tavoittaminen	2	1
Paikallinen ja ammatillinen yhteistyö	1	5
Asenteisiin vaikuttaminen ja tiedon lisäys	2	1
Alkoholinkäytön aloitustiän korottaminen	3	
Alkoholinkäytön rajoittaminen	3	3
Suojaavien tekijöiden lisääminen	1	
Päihdehaittojen ehkäisy ja vähentäminen	1	3

Kuten luokittelusta ilmenee, tavoitteet ovat hyvin erilaisia ja moniulotteisia. Osa niistä voisi hyvin olla myös keinoja, joilla varsinaisiin epäkohtiin puututaan. Tavoitteina mainittiin näin toimintatapoja, joita projekti tuottaa, mutta ei varsinaisia tuloksia ja epäkohtia, joihin toiminnalla oikeastaan lopulta pyritään vaikuttamaan. Tästä syystä projektien tavoitteet ja toimintamallit ovat osin päällekkäisiä järjestöjen erilaisista luokituksista riippuen. Projektisuunnitelmista kuitenkin oli lähes poikkeuksetta havaittavissa myös pitkän aikavälin tavoitteita ja epäkohtia, joita haluttiin parantaa.

Toiminnan tavoitteet jakautuvat projektien kesken tasaisesti. Yleisin tavoite alle 18-vuotiaille suunnatuissa projekteissa on ehkäisevän päihdetyön toiminnan kehittäminen. Projekteilla pyritään saamaan enemmän tietoa sekä kehittämään uusia ja tehokkaampia menetelmiä päihdevalistukseen. Tämä oli tavoitteena viidessä projektissa. Alkoholinkäytön aloitustiän korottamista sekä käytön rajoittamista tavoiteltiin kumpaakin kolmessa projektissa. Vapaaehtois- ja tukitoiminnan kehittäminen, päihteettömän elämäntavan tukeminen, vanhempien tavoittaminen sekä asenteisiin vaikuttaminen ja tiedon lisäys olivat kukin tavoitteena kahdessa projektissa. Paikallisen ja ammatillisen yhteistyön kehitys, suojaavien tekijöiden lisääminen ja päihdehaittojen ehkäisy sekä vähentäminen olivat kukin yhden projektin päämääränä.

Alle 18-vuotiaille sekä täysi-ikäisille nuorille suunnatuilla projekteilla tavoiteltiin useimmiten paikallisen ja ammatillisen yhteistyön kehittämistä. Se mainittiin viiden projektin tavoitteeksi. Päihdeettömän elämäntavan tukeminen on neljän projektin kohteena ja vapaaehtois- ja tukitoiminnan järjestäminen, toiminnan kehittäminen, alkoholin käytön rajoittaminen sekä päihdehaittojen ehkäisy ja vähentäminen mainittiin jokainen kolmen projektin päämääräksi. Vanhempien ja läheisten tavoittaminen sekä asenteisiin vaikuttaminen ja tiedon välitys ovat molemmat yhden projektin tavoitteena.

8.2 Miten tavoitteisiin päästään?

Järjestöt käyttävät monia tapoja ja keinoja ehkäistessään ja vähentäessään nuorten päihdeiden käyttöä. Otan tarkastelussani huomioon kaikki menetelmät, jotka järjestöt mainitsevat projektiselosteissaan. Menetelmät ovat osin päällekkäisiä tavoitteiden kanssa, sillä eri projektisuunnitelmissa samat keinot voidaan määritellä niin toimintatavoiksi kuin lyhyen tähtäimen tavoitteiksikin. Luokittelin projekteissa käytettävät ehkäisevän päihdetyön menetelmät seuraavasti:

- 1) *Tuen- ja vertaistuen tarjoaminen.* Ryhmään kuuluu mm. tukihenkilöiden koulutus ja toiminnan järjestäminen sekä tukityöskentelymallien kehittäminen auttamaan arjen sujuvuutta
- 2) *Alueellinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen.* Toiminta kattaa mm. paikallisten toimintamallien kehityksen, päihdestrategioiden tukemisen ja alkoholin saatavuuden kontrolloinnin alaikäisille
- 3) *Tiedotus ja päihdeistä kertovan materiaalin tuotanto.* Tämä luokka kattaa mm. materiaalien tuotannon ja jaon, tiedottamisen järjestetystä toiminnasta, perinteisen päihdevalistuksen ja keskustelut
- 4) *Tiedon hankinta ja ehkäisevän päihdetyön menetelmien kehittäminen.* Luokka sisältää mm. toimintakentän laajentamisen tietoverkkoon, menetelmien ongelmakohtien määrittelyn ja toiminnan parantamisen sekä uusien ehkäisevän päihdetyön toimintamallien suunnittelun ja kehittämisen
- 5) *Päihdeettömän vapaa-ajan tukeminen.* Toiminta kattaa konserttikiertueen, toimintapäivät, iltapäivätoiminnan, leirit ja harrastukset sekä päihdeettömän toiminnan järjestämisen alkoholin käytön tilalle
- 6) *Vanhemmuuden tukeminen.* Vanhemmuutta tuetaan mm. järjestämällä vanhempainiltoja,

vertaisryhmiä, tukitoimintaa vanhemmuuteen sekä perhetyön kehittämisellä

7) *Päihdetyön ammatillisuuden tukeminen.* Ammatillisuuden tukeminen koostuu mm. yhteistyöseminaareista ammattiorganisaatioiden kanssa ja perhetyön päivistä sekä seminaareista

Taulukko 4. Ehkäisevän päihdetyön menetelmät

Menetelmä	Alle 18-vuotiaat	Alle 18-vuotiaat ja täysi-ikäiset nuoret
Tuki ja vertaistuki	1	3
Alueellinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen	1	1
Valistus, tiedotus ja materiaalin tuotanto	3	3
Tiedon hankinta ja menetelmien kehittäminen	6	4
Päihdeettömän vapaa-ajan tukeminen	4	3
Vanhemmuuden tukeminen	4	1
Päihdetyön ammatillisuuden tukeminen		3

Nuorille suunnattujen ehkäisevän päihdetyön projektien toimintamenetelmänä käytetään useimmiten tiedon hankintaa ja menetelmien kehittämistä. Muita yleisesti käytettyjä menetelmiä ovat tiedotus ja materiaalin tuotanto sekä päihdeettömän vapaa-ajan tukeminen. Alle 18-vuotiaille suunnatuilla projekteilla tuetaan lisäksi usein vanhempia ja vaikutetaan nuoriin välillisesti vanhempien kautta. Alaikäisille sekä täysi-ikäisille nuorille aikuisille suunnatuissa projekteissa taas lisäksi järjestetään yleisesti tuki- ja vertaistukiryhmiä sekä tuetaan päihdetyön ammatillisuutta mm. seminaarien ja perhetyön päivien kautta. Alueellista ja yhteiskunnallista vaikuttamista käytetään keinona vain kahdessa projektissa. Kaikissa projekteissa mainitaan useita toimintatapoja, joilla nuorten alkoholinkäyttöön pyritään vaikuttamaan.

9. Tulokset

Olen jakanut projektisuunnitelmat niistä ilmenevien pitkän tähtäimen tavoitteiden mukaan neljään tyyppiin. Tyypit ovat:

- 1) Asennemuutoksen edistäminen
- 2) Alkoholin liialliseen käytön rajoittaminen sekä haittoja vähentäminen
- 3) Alkoholikokeilujen aloitustiän nosto ja alaikäisten alkoholinkäytön rajoittaminen
- 4) Nollalinjan ja päihteettömän hyvinvoinnin tukeminen

Tämän jaottelun lisäksi tarkastelin projekteissa toteutettua toimintaa ja nuorten asemaan projektien kohteena. Neljä seuraavaa ryhmää kuvaavat nuorten asemaa ja paikkaa projektin kohteena:

- 1) Nuori ei ole osallisena projektin sisällön tai sen toiminnan suunnittelussa. Nuoret ovat kohteena valmiiksi suunnitellussa projektissa ja voivat osallistua vaihtelevasti
- 2) Nuori ei ole osallisena projektin sisällön suunnitteluun, mutta toiminnan suunnittelussa pieni rooli. Toiminnassa nuorta osallistavat menetelmät
- 3) Nuori ei ole osallisena projektin sisällön suunnittelussa, aktiivisesti osallisena toiminnassa ja sen suunnittelussa
- 4) Nuori osallisena aktiivisesti projektin sisällön ja toiminnan suunnittelussa sekä toiminnassa

Yhdistin nämä kaksi kuvaamaani tyyppiä yhteen, josta syntyi analyysini tuottama tyyppiijaottelu. Esitän sen seuraavan taulukon avulla.

Taulukko 5. Projektien tavoitteet ja nuoren mahdollisuudet toimia projekteissa

Projektin tavoite	Nuoren rooli projektin kohteena	
Asennemuutos	Nuori ei ole osallisena projektin sisällön ja toiminnan suunnittelussa, toiminnassa valmiit menetelmät ja nuori osallistuu vaihtelevasti	
Nollalinja ja päihteetön hyvinvointi	Nuori ei ole osallisena projektin sisällön suunnittelussa, mutta toiminnan suunnittelussa pieni rooli. Toiminnassa nuorta osallistavat menetelmät	
Liikakäytön ja haittojen vähentäminen	Nuori ei ole osallisena projektin sisällön suunnittelussa, osallisina toiminnassa ja sen suunnittelussa aktiivisesti	
Aloitusiän korottaminen ja alaikäisten käytön rajoittaminen	Nuori ei ole osallisena sisällön ja toiminnan suunnittelussa, toiminnassa valmiit menetelmät ja nuori osallistuu vaihtelevasti	Aktiivisena osallisina sisällön ja toiminnan suunnittelussa sekä osallistuvat toimintaan

9.1 Asennemuutokseen edistäminen

Nuorten asenteisiin vaikuttaminen mainitaan tavoitteeksi kolmessa projektissa. Niissä tavoitteeksi määritellään lasten, nuorten ja perheiden perusturvallisuuden, hyvinvoinnin ja terveen kehityksen tukeminen ehkäisevän päihdetyön avulla ja siten asennemuutoksen saavuttaminen päihteitä kohtaan. Nuorten keskuudessa pyritään herättämään ja käymään arvokeskustelua sekä lisäämään heidän tietouttaan päihteisiin liittyvissä asioissa. Asenteisiin koetetaan vaikuttaa nuoria kiinnostavalla tavalla. Hoikkala (1987, 16) mainitsee tutkimuksessaan ”values clarification” –suuntauksen asennemuutoksen edistämisenä. Suuntaus kuvastaa samaa toimintaa kuin aineistoni asennemuutosta tavoittelevat projektit. Suuntauksessa nuorta tuetaan omaehtoiseen pohdintaan ja selkeyttämään omia arvojaan. Nuoria ympäröivä arvojärjestelmä voi olla nykyisin hyvin muuttuva ja ristiriitainen. Hoikkalan ”values clarification” mallissa on keskeistä, että nuorelle ei anneta valmiita arvoja vaan rakennusaineita niiden muodostamiseksi.

Toimintatapoina aineiston projekteissa mainitaan nuorten kanssa käytävät keskustelut ja tiedon jakaminen, nuorille järjestetyt tilaisuudet, vanhempien aktivointi yhteisvastuullisuuteen ja heidän

tukemisensa vanhemmuudessa, alueellisen yhteistyön edistäminen ja alueellisen tiedon analysointi sekä välitys. Projektien lyhyen tähtäimen tavoitteena on myös kokeilla ja kehittää toimivia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä. *Elämä on parasta huumetta ry:n päihdeetön kiertue*- projektissa nuorille järjestetään konserttikiertue ja nuorisoidoleitten sporttinen haastekiertue. *Helsingin NMKY ry:n Ryhmässä päihdeettä – RYPÄ* –projektissa nuorien harrasteryhmille luodaan standardi, jossa ryhmä saa tietyn tunnuksen käytyään läpi päihdekasvatusta nuorten, ohjaajien ja vanhempien kanssa. *Mannerheimin lastensuojeluliiton Ilmajoen yhdistys ry:n NISKALENKKI –tiukka ote päihdeisiin!* –projektissa nuorille luodaan osallistava päihdeopetusmalli ja päihdeetöntä toimintaa.

Aineiston projekteissa, joissa tavoitellaan muutosta nuorten asenteissa, sisältö ja toiminta suunnitellaan pääsääntöisesti nuorille valmiiksi projektin puitteissa. Toiminta, kuten tilaisuudet ja osallistavat koulutusmallit, kehitetään ja suunnitellaan aikuisten taholta nuorille valmiiksi. Heidän omaa rooliaan suunnittelussa projektin puitteissa ei suunnitelmissa mainita. Nuoret ovat näin useimmiten vastaanottavina osapuolina tai voivat itse osallistua vaihtelevasti järjestettyyn toimintaan ja koulutukseen. Usein nuorille kuitenkin näyttää jäävän vastaanottajan rooli ja rajoittuneet mahdollisuuden toimia aktiivisesti mukana.

Kaikissa projekteissa nuoret ovat myös välillisenä kohderyhmänä muille heidän kanssaan toimiville tahoille suunnatun toiminnan kautta. Nuoria tavoitellaan välillisesti vanhempien, harrasteryhmien ohjaajien ja opettajien kautta. Vanhempien tavoittaminen mainitaan keskeisenä kaikissa alle 18-vuotiaille suunnatuissa projekteissa. Vanhempia pidetään hyvin keskeisenä välillisenä kohderyhmänä, jonka kautta nuorten alkoholin käyttöön ja suhtautumiseen päihdeisiin voidaan pyrkiä vaikuttamaan.

9.2. Nollalinjan ja päihdeettömän hyvinvoinnin tukeminen

Nollalinja on yksi tärkeä tavoite päihdeiden käytön ehkäisemisessä. Lain mukaan alle 18-vuotiaiden nuorten ei kuulu saada lainkaan alkoholia, eikä sitä ei saa välittää heille. Kuitenkin suurin osa nuorista juo ensimmäisen kerran ennen 18-vuoden ikää. Projektien tavoitteena mainitaan kuitenkin hyvin harvoin täydellinen raittius ja päihdeetön hyvinvointi. Nuorille viestitään usein alkoholiin liittyvistä haitoista ja sen kohtuukäytöstä. Täydellinen kieltäytyminen päihdeistä on aineistoni projekteissa suhteellisen harvinainen päämäärä. Se esitetään tavoitteeksi ainoastaan kahdessa projektisuunnitelmassa. Se määritellään tällöin päihdeettömän elämäntavan tukemisena ja

päihteettömän hyvinvoinnin lisäämisenä.

Nollalinjaa tavoiteltavissa projekteissa kohteena ovat alle 18-vuotiaat riskiryhmään kuuluvat nuoret, jotka ovat vaarassa syrjäytyä, sortua päihteisiin tai he ovat riskiryhmässä oman käytöksensä vuoksi. Projekteissa nuorille kehitetään toimintamalleja sekä ilta- ja iltapäivätoimintaa. *Kristillisen alkoholisti- ja narkomaaniryön* toiminnan taustalla ovat kristilliset arvot, jotka tukevat päihteettömyyttä. Riskinuurille kehitetään tukihenkilöpalvelua. Sen kautta nuori saa tukea ja ohjausta elämäänsä itselleen vieraalta turvalliselta aikuiselta, mikä tukee muutosta nuoren omassa elämässä. Tuettaville nuorille järjestetään ohjelmaa vapaa-ajalle kuten retkiä ja harrastetaan heidän toiveiden mukaisesti, mikä antaa virikkeitä ja tukee vapaa-ajan viettoa ilman päihteitä. Projekteissa nuorille tarjotaan lähinnä kerhomuotoista toimintaa sekä tukihenkilötoimintaa, jossa he voivat olla aktiivisesti mukana. Toiminta perustuu siis nuoren omaan osallistumiseen. Iltapäivä- ja iltatoiminnassa nuorten omaa vaikutusta toiminnan sisältöön ei mainita. Vapaa-ajan vietto tuettavien nuorten kanssa järjestetään kuitenkin nuorten oman kiinnostuksen mukaisesti. Näin toiminta ei ole vain heille valmiiksi ylhäältäpäin suunniteltua, vaan myös nuoret itse vaikuttavat aktiivisesti sen sisältöön.

Nuoria tavoitellaan suoran toiminnan lisäksi myös vanhempien kautta. Projektit tarjoavat tukitoimintaa heidän perheilleen ja läheisilleen. Perheille järjestetään tukitoimintaverkosto, joka opastaa ja tukee vanhemmuuteen sekä kasvatustyöhön. Heille annetaan välineitä kohdata nuorten päihteiden käyttö ja tarjotaan tukea sekä vertaistukea nuoren vanhemmuuteen. Nuoret ovat näissä projekteissa suoraan välittömänä kohteena sekä myös välillisesti vanhemmille suunnatun toiminnan kautta. Muita välillisiä kohteita projekteissa ei ole.

9.3. Alkoholien liiallisen käytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen

Alkoholien liiallisen käytön rajoittamiseen ja haittojen vähentämiseen tähtäviä projekteja on aineistossa neljä. Niiden tavoitteina on riskikäytöstä aiheutuvien haittojen vähentäminen, nuorten elämänhallinnan lisääminen, juomisen lopettamisen helpottaminen ja päihdehaittojen vähentäminen nuorissa lapsiperheissä. Kaikki projektit on suunnattu varttuneemmille nuorille sekä täysi-ikäisille nuorille aikuisille. Päihteiden käyttö ja humalajuominen lisääntyvät siirryttäessä varttuneempiin nuoriin samalla kun raittiiden osuus vähenee. (Rimpelä ym. 2003, 25-29.) Siksi nuorten aikuisten lisääntyvä päihteiden käyttö ja humalajuominen ovat tekijöitä, joihin päihdetyötä tulee suunnata.

Päihteiden käytön hallintaa ja haittojen ehkäisyä edistäviä menetelmiä ovat erilaiset tukitoiminnan muodot. Projekteissa kehitetään vertaistuki- ja tukihenkilötoimintaa sekä luodaan tukityöskentelymalli kolmannen- ja julkisen sektorin yhteistoimintana nuoren selviämiseksi normaalissa arjessa. Tukihenkilötoiminnan tavoitteena on auttaa ja tukea nuorta selviämään arjen asioissa ja järjestää vaihtoehtoista päihteetöntä toimintaa vapaa-ajalle. Vertaistuen keskeisin merkitys on, että kohderyhmällä on sama lähtökohta, yhteiset kokemukset sekä tavoitteet. Näin he voivat keskenään tukea ja kannustaa toisiaan onnistumaan päihteiden käytön hallinnassa. Vertaistukitoiminta perustuu kokemukseen, kokemustiedon jakamiseen ja hyödyntämiseen joko kahden kesken tai ryhmässä. Sen arvopohjana on tasa-arvo, avoimuus ja toisen ihmisen kunnioittaminen (Kuuskoski 2003, 30-31). Vertaistukitoiminta on tärkeä tukitoimintamuoto. Alkoholin riskikäyttöön kuuluvat monenlaiset ongelmat, jotka puolestaan hankaloittavat juomisen lopettamista. Tukitoiminnan avulla halutaan auttaa nuorta selviytymään arjesta ilman, että tämän pitäisi turvautua jälleen päihteisiin. (Piironen & Siukola 2005, 27-28.) Tukihenkilötoimintaa kehitetään kaikissa aineiston tämän tyyppin projekteissa. Erityisesti vertaistuen järjestämiseen keskittyivät *Merimajakka ry:n lyhty-projekti* ja *Kristillinen raittiusliitto ry:n baarikärpäsiä 18-25v. Kehittämishanke alkoholihaittojen ehkäisemiseksi-projekti*, joissa vertaistukimenetelmin nuorille tarjotaan vaihtoehtoista toimintaa päihteiden käytön tilalle ja tukea sen lopettamiseen.

Projekteista erottuvat kaksi erilaista toimintatapaa, joista toisessa tuotetaan nuorille aktiivista toimintaa ja vaihtoehtoista ajanvietettä päihteiden käytön tilalle. Projektien puitteissa toteutettava vaihtoehtoinen toiminta suunnitellaan ja toteutetaan nuorten omien toiveiden mukaan. Nuoret osallistuvat näin aktiivisesti projektien toimintaan niin suunnittelijoina kuin toimijoinakin. Projektien toimintaa ei ole ennalta suunniteltu, vaan sitä muokataan nuorten oman maun ja kiinnostuksen mukaisesti. Nuoret ovat projektien suorana, välittömänä kohteena ja pääsevät aktiivisesti mukaan projektien toiminnan suunnitteluun ja osallistumaan toimintaan. Toisena toimintatapana projekteissa etsitään ja kehitetään keinoja toimia nuorten kanssa, joille päihteiden käyttö on muodostumassa ongelmaksi. Näissä projekteissa kohderyhmän nuorilla ei ole aktiivista roolia toimia. Toiminnan tavoitteina on mm. tukihenkilötoiminnan koordinointi ja tukihenkilöiden kouluttaminen, vapaaehtoisen tukiverkoston luominen sekä asiantuntijoiden yhteisten perhetyöpäivien järjestäminen, joilla kehitetään yhteistyöllä perhetyön malleja ja menetelmiä. Toiminnan tavoitteena on näin lähinnä löytää ja järjestää keinoja nuoren alkoholin käyttöön puuttumiseen ja sen vähentämiseen. Toiminta ei kohdistu projekteissa suoraan kohderyhmän nuoriin, vaan heidän kanssaan toimiviin tukihenkilöihin ja ammattilaisiin, kuten perhetyöntekijöihin. Nuoret ovat välillisenä kohderyhmänä ja toiminta tavoittaa heidät muiden

toimijoiden kautta.

Myös täysi-ikäisille suunnattujen projektien tavoitteissa tulevat esiin päihdehaitat ja niiden ehkäisy, joita alle 18-vuotiaille suunnatuissa projekteissa ei vielä ollut. Tavoitteet siirtyvät näin kohderyhmän varttumisen mukana kokeiluvaiheesta ja tiedon jakamisesta alkoholihaittoihin, riskeihin ja niihin puuttumiseen. Kohderyhmästä ovat erottuneet ne nuoret, joiden alkoholin käyttö on suurta ja liialliseen käyttöön liittyvät riskit alkavat näkyä mm. suoriutumisessa työelämässä, opiskelussa ja ihmissuhteissa. Projektit eivät ole enää kaikille esimerkiksi tiettyyn ikäluokkaan kuuluville suunnattua primaaripreventiota, vaan ne kohdistetaan runsaan alkoholin käytön vuoksi erottuville nuorille ja nuorille aikuisille.

9.4. Alaikäisten nuorten alkoholin käytön vähentäminen ja aloitusiän korottaminen

Nuorten alkoholin käytön vähentäminen ja aloitusiän korottaminen mainitaan neljän projektin tavoitteeksi. Projekteissa tavoite määritellään aloitusiän viivyttämiseksi ja suurkäytön rajoittamiseksi sekä käytön ja kokeilujen ehkäisemiseksi. Toiminnan avulla halutaan ehkäistä nuorten alkoholinkäyttöä ja siirtää aloitusikää mahdollisimman myöhäiseksi. 12-vuotiaista nuorista harva on kokeillut alkoholia kun taas alkoholin käyttö lisääntyy huomattavasti siirryttäessä 14 ikävuoteen. Myös nuorten raittius on ollut 2000-luvulla selvässä kasvussa. Varhain aloitettu päihteiden käyttö lisää alttiutta päihteiden riskikäyttöön ja siitä aiheutuviin haittoihin myöhemmällä iällä.

Nämä projektit eroavat eniten toisistaan ja niiden välille on vaikea löytää yhtenäisiä linjoja. Nuorille ei ole vielä muodostunut omia tapoja alkoholinkäyttöön ja kokeiluvaihe tulee heille esille erilaisena ja eri vaiheessa. Nuorten omiin käsityksiin ja kiinnostukseen päihteitä kohtaan vaikuttavat hyvin monet tekijät kuten perhe ja vanhempien suhtautuminen päihteisiin sekä heidän oma juomisensa, kaveripiiri, media ja sen luomat mielikuvat sekä mainonta. Nuoria ympäröivän maailman sekä heidän mielipiteisiinsä vaikuttavan ympäristön moninaisuus sekä eri suunnilta tulevien paineiden ja odotusten ristiriidat vaikuttavat ehkä myös siihen, että päihteiden käyttöä ehkäisevät projektit ovat hyvin erilaisia, niissä annetaan nuorille erilaisia rooleja sekä lähestytään päihteitä hyvin vaihtelevien menetelmien kautta. Kaiken ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa on tärkeää huomioida sen oikea ajoitus suhteessa nuorten kehitysvaiheeseen (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>).

Nuorten alkoholinkäytön vähentämisessä on kaksi selkeää linjausta. Toisaalta projektien avulla aloitusikää pyritään nostamaan ja viivyttämään näin päihdekokeiluja. Toisaalta niillä halutaan myös rajoittaa jo alkanutta päihteiden käyttöä sekä ehkäistä sen muodostumista ongelmalliseksi riskikäytöksi. Yhtenäistä projekteissa on, että niissä kaikissa kehitetään keinoja, joilla nuoret tavoitettaisiin paremmin ja heidän päihteiden käyttöönsä saataisiin oikeasti vähennettyä. Keinoja päihteiden käytön ehkäisyyn on paljon, mutta niillä ei useinkaan onnistuta tavoittamaan nuoria heitä itseään kiinnostavalla ja vaikuttavalla tavalla. Vanhempien edustaman näkemykset voivat olla ristiriidassa nuorten ymmärryksen kanssa. Siksi ehkäisevän päihdetyön toivottavana viitekehyksenä onkin nuorten oma arki (Jaatinen 2000, 103). Päihdetyö ja sen viesti saattaa jäädä irralliseksi tai sitä ei esitetä tarpeeksi kiinnostavasti. Tavoittamattomuuden ongelmaan puututaan rekrytoimalla nuoria suunnitteleman itse projektin sisältöä, laajentamalla ehkäisevää päihdetyötä uusille foorumeille tekniikan avulla sekä hankkimalla lisää tietoa ongelmasta. Projektien puitteissa tuotetaan uusia menetelmiä ehkäistä päihteiden käyttöä sekä parannetaan jo olemassa olevia sekä kerätään tietoa nuorten päihteiden käyttöön liittyen. Nuorille jaetaan myös asiaan liittyvää tietoa sekä tuetaan heidän sosiaalisen osaamiseen ja päihteiltä suojaavien ominaisuuksien kehittymistä. Projekteissa käytettäviin toimintatapoihin kuuluu myös paikallisten toimijoiden yhteistyön kehittäminen sekä niiden toimintaan vaikuttaminen esimerkiksi tukemalla ikärajojen kontrollointia sekä perheiden tukeminen vanhemmuudessa ja nuorten kasvatustyössä. Näin toimintaa kohdistetaan suoraan nuoriin sekä välillisesti heihin vanhempien sekä paikallisten toimijoiden kautta.

Nuorten oma rooli projekteissa vaihtelee hyvin paljon ja mitään yhtenäistä linjaa siihen ei voi vetää. Toimintaa kohdistetaan nuoriin niin välittömästi kuin välillisestikin. Yhdessä projektissa nuoret ovat aktiivisina suunnittelijoina niin projektissa kuin siihen liittyvissä tuotoksissakin. Tässä *Terveys – Hälsan ry:n Nuorilta nuorille* -hankkeessa nuorten toimijaverkosto suunnittelee ja toteuttaa ikäisilleen suunnatun toiminnallisen kokonaisuuden, joka tukee päihdetyön intressejä. Nuoret eivät näin ole vain passiivisina vastaanottajia ehkäisevän päihdetyön kohteena, vaan projektin sisältö ja toiminta on suunniteltu ja toteutettu nuorten oman kiinnostuksen ja arjen pohjalta. Näin nuoriin pyritään vaikuttamaan toisten nuorten avulla ja siten pääsemään lähemmäs heidän omaa kulttuuriaan sekä poistamaan päihdetyön tavoittamattomuuden ongelmaa. Muissa projekteissa nuoret eivät pääse osallisiksi projektien suunnitteluun ja toiminnan toteutukseen yhtä tehokkaasti. Heillä ei ole yhtä aktiivisen toimijan roolia myöskään projektin puitteissa järjestettävässä toiminnassa. Näiden projektien puitteissa nuorille tarjotaan tietoa ja keskustellaan päihteistä, laajennetaan tiedotuksen kattavuutta teknisen ympäristön avulla alueille, jota nuoret käyttävät (mm.

mobiiliverkko), tarjotaan tietoa seikkailupedagogiikan avulla sekä kehitetään ja parannetaan uusia ehkäisevän työn menetelmiä. Nuoret eivät itse tällöin osallistu projektin toteutukseen tai sen sisällön suunnitteluun, vaan se kaikki tarjotaan heille valmiina. Näin nuoret ovat tiedotuksen kohteena tai uusien tietokanavien käyttäjinä.

Nuoria tavoitellaan projekteissa myös välillisesti. Projekteissa annetaan tietoa nuorten päihteiden käytöstä myös vanhemmille. Vanhemmille korotetaan mm. kotiintuloaikojen merkitystä nuorten vapaa-ajan viettämisessä sekä pyritään tehostamaan vanhempien välistä yhteistyötä nuorten kasvatuksessa. Kohteena ovat myös paikallinen elinkeinoelämä ja anniskelupaikat, jotta niissä pidettäisiin hyvin kiinni nuorten alkoholiostojen ikärajavallonnasta.

10. Pohdinta

Olen tarkastellut edellä nuorille suunnattuja ehkäisevän päihdetyön projekteja jaotteleamalla ne tyyppeihin projektien päämäärän ja nuorten omien osallistumismahdollisuuksien mukaan. Seuraavassa pohdin aiemman analyysin pohjalta tutkimuskysymyksiini syntyneitä vastauksia. Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella projekteista niille asetettuja päämääriä, toimintatapoja sekä nuoria projektien kohteena. Keskeiset tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia tavoitteita projekteille asetetaan?

Tarkastelin, miten tavoitteet määritellään projektisuunnitelmissa ja millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä tavoitteiden väliltä voi löytyä.

2. Millaisilla keinoilla tavoitteisiin yritetään päästä?

Selvitin, millaisia toimintatapoja projekteissa käytetään ja millaisia eroja toimintatapojen välillä on projektin päämäärästä ja kohderyhmistä riippuen.

3. Millaisia kohderyhmiä nuorille suunnatulla ehkäisevällä päihdetyöllä on ja millainen kohderyhmän oma mahdollisuus osallistua aktiivisena toimijana on?

Tarkastelin, miten toiminta kohdistetaan nuoriin suoraan ja välillisesti sekä nuorten omaa paikkaa projektin kohteena. Millaiset nuorten mahdollisuudet toimia projekteissa ja vaikuttaa heihin kohdistuvaan työhön ja toimintaan ovat?

Esittelen seuraavassa pohdintaa ja päätelmiäni tutkielman tuloksista jokaisesta tutkimuskysymyksestäni erikseen. Lopuksi esittelen johtopäätökseni ja pohdin jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Aluksi pohdin projektien päämääriä. Projektisuunnitelmissa päämäärät määritellään hyvin eri tasoisesti, mikä vaikeuttaa yhteisten linjojen löytämistä ja projektien arviointia kokonaisuudessaan. Esitän tulokseni projektien päämääristä myös seuraavan taulukon (taulukko 6) muodossa, jossa tarkastelen projektien päämäärien yhteyksiä kohderyhmän ikään, preventiotasoon sekä mahdollisuuksiin olla osallisena suunnittelussa ja toiminnassa. Tämän jälkeen pohdin projekteissa käytettäviä menetelmiä ja työtapoja. Työtavat vaihtelevat keskenään hyvin paljon projektin päämääristä ja kohderyhmistä riippumatta. Lopuksi pohdin, millaisia kohderyhmiä nuorten ehkäisevälle päihdetyölle asetetaan ja millaiset vaikutusmahdollisuuden nuorilla itsellään on projektin sisältöön ja sen puitteissa järjestettävään toimintaan. Esitän myös seuraavan taulukon (taulukko 7) avulla nuorten iän ja preventiotason yhteyksiä välillisiin kohderyhmiin, tavoitteisiin sekä nuorten omiin vaikutusmahdollisuuksiin.

Projektin pitkän tähtäimen tavoite	Asenteiden muutos päihteitä kohtaan kielteisemmäksi	Päihteiden käytön aloituksen korotus ja päihdekokeilujen hallinta	Alkoholin käytön nollalinja ja päihteiden hyvinvointi	Päihdehaittojen ehkäisy, alkoholin riskikäytön vähentäminen ja arjen hallinnan tukeminen
Nuorten valkutusmahdollisuudet projektissa	Nuoret ovat hyvin vähän tai eivät lainkaan osallisina projektin sisällä ja sen puutteissa toteutettavan toiminnan suunnittelussa.	Valkutusmahdollisuudet vaihtelevat paljon. Pääsääntöisesti nuoret osallisina hyvin vähän tai eivät lainkaan projektin sisällä ja sen puutteissa toteutettavan toiminnan suunnittelussa. Toiminnassa menetelmiä, joissa nuorta osallistetaan mukaan vaihtelevasti.	Projektin sisällä on suunniteltu valmiiksi. Toiminnan kuten iltapäiväkerhojen ja vaihtoehtoisen vapaa-ajanvieton suunnittelussa nuoret ovat osallisina jonkin verran. Toiminnassa nuori voi olla aktiivisesti mukana.	Projektin sisällä on suunniteltu valmiiksi. Nuoret ovat vahvasti osallisina projektien puutteissa toteutettavan toiminnan suunnittelussa ja ovat toiminnassa kuten vaihtoehtoisessa vapaa-ajanvietossa mukana aktiivisina toimijoina.
Nuorten ikä ja preventiotasotaso	Alle 18-vuotiaiden yleinen ehkäisy	Alle 18-vuotiaiden yleinen ehkäisy	Alle 18-vuotiaiden riskiryhmäehkäisy	Vartuuneempien nuorten riskiryhmäehkäisy

Taulukko 6. Projektin päämäärän yhteydet mahdollisuuksiin olla osallisena, kohderyhmän ikään ja preventiotasoon

Nuorten ikä ja preventiotaso	Alle 18-vuotiaiden yleinen ehkäisy	Alle 18-vuotiaiden riskiryhmä	Varttuneempien nuorten riskiryhmä
<p>Nuorten vaikutusmahdollisuudet projekteissa</p>	<p>Vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat paljon. Pääsääntöisesti nuoret osallistuvat hyvin vähän / eivät lainkaan projektin sisältöön ja sen puutteissa toteutettavan toiminnan suunnittelun. Toiminnassa menetetään, joissa nuorta osallistetaan vaihtelevasti. Nuoret ovat myöskin aktiivisesti suunnittelemassa yhden projektin sisältöä kokonaisuudessaan ja sen puutteissa toteutettavaa toimintaa</p>	<p>Projektin sisältö on suunniteltu valmiiksi. Toiminnan kuten ilta- ja väkierhojen ja vaihtoehtoisen vapaa-ajanvieton suunnittelun nuoret osallistuvat jonkin verran. Toiminnassa nuori voi olla aktiivisesti mukana</p>	<p>Projektin sisältö on suunniteltu valmiiksi. Nuoret osallistuvat hyvin paljon projektin puutteissa toteutettavan toiminnan suunnittelun ja ovat toiminnassa kuitenkin vaihtoehtoisessa vapaa-ajanvietossa mukana aktiivisina toimijoina</p>
<p>Välilliset kohteet</p>	<p>Nuorten perhe ja vanhemmat</p>	<p>Nuorten perhe ja vanhemmat</p>	<p>Nuorten kanssa toimivat ammattilaiset</p>
<p>Projektin pitkän tähtäimen tavoite</p>	<p>Alkoholin käytön aloitusiän nostaminen ja päihdekokeidujen hallinta, asenteiden muuttaminen päihdetä kohtaan kielteisemmäksi</p>	<p>Alkoholin käytön nolattajia ja päihteetön hyvinvointi</p>	<p>Päihdehaittojen ehkäisy, alkoholin niskikäytön vähentäminen ja arjen hallinnan tukeminen</p>

Taulukko 7. Projektin iän ja preventiotason yhteydet mahdollisuuksiin olla osallisena, välillisiin kohderyhmiin ja päämääriin

10.1 Päämäärät

Ensimmäinen keskeinen huomioni johon törmäsin heti analyysin alussa on, että projektisuunnitelmien päämäärät eroavat toisistaan paljon, ja ne määritellään usein hyvin vaihtelevasti ja eri tasoisesti. Joissain projekteissa tavoitteiksi määritellään niiden välittömiä tuotoksia kuten menetelmien kehittäminen ja materiaalin tuotanto, kun jossain tavoitteina ovat lopulliset toivotut vaikutukset nuorten elämässä kuten päihteiden käytön aloitussiän korottaminen tai elämänhallinnan lisääntyminen. Tämä osoittaa hyvin, miten eri tasoisesti tavoitteet määritellään. Markku Soikkeli (2002, 42-44) tarkastelee teoksessaan huumeiden vastaista työtä. Hänen mukaansa ehkäisevä päihdetyö on vaikuttamista päihteiden saatavuuteen, niitä koskevaan tietoon ja asenteisiin, käyttötapoihin sekä niiden ongelmakäyttöä synnyttäviin olosuhteisiin ja sitä tukevaan kulttuuriin. Määritelmän laajuuden vuoksi työn tavoitteet voivat olla hyvin monenlaisia ja –tasoisia. Voidaan tavoitella sitä, ettei päihteitä kokeiltais lainkaan, niiden säännöllinen käyttö loppuisi tai ongelmakäyttäjät löytäisivät tarvittaessa apua. Tavoite voi rajoittua myös asian pohdinnan virittämiseen, totuudenmukaisten käsitysten muodostamiseen tai perusteltujen päätösten tekemiseen.

Erilaiset tavoitteiden määrittelytavat vaikeuttavat projektien onnistumisen arviointia, mikä on haasteellista päihdeprojektien kehittämiseksi. Esittäessä tavoitteina välittömiä tuotoksia kuten materiaalin tuotanto, ne voidaan todistetusti saavuttaa, mutta niiden haluttuja vaikutuksia lopulliseen kohteeseen, nuorten päihteiden käyttöön, ei ole määritelty. Materiaalin tuottamisella tai ehkäisevän päihdetyön menetelmien kehittämisellä ei kuitenkaan vielä saavuteta välttämättä muutoksia nuorten päihteiden käytössä, joten siksi näiden tavoitteiden lopullisia vaikutuksia kohderyhmään olisi hyvä pohtia jo projektien suunnitteluvaiheessa ja asettaa sitä kautta projekteille myös saavutettavissa olevia päämääriä liittyen nuorten päihteiden käyttöön.

Tavoiteltaessa hyvin kunnianhimoisia ja suuria muutoksia, kuten aloitussiän korottamista tai elämänhallinnan lisääntymistä, niiden saavuttamisen mittaaminen ja todentaminen voi olla ongelmallista. Projektin onnistuminen ja tavoitteiden toteutuminen on hyvin vaikeaa näyttää toteen, sillä on vaikeaa kehittää sellaisia mittareita tai menetelmiä, joiden avulla niiden toteutumista ja projektin vaikutuksia nuorten keskuudessa voitaisiin onnistuneesti arvioida. Tällaisiin tavoitteisiin pääsy sinällään on vaikeaa, jolloin projektilla ei onnistuta yhtä varmasti saavuttamaan sille asetettuja päämääriä kuin määriteltäessä tavoitteeksi toiminnan välittömiä tuotoksia. Tavoitteiden vaihteleva määrittely vaikeuttaa projektien arviointia ja niiden onnistumisen mittaamista.

Kari Hippi (2001a, 105, 109) on todennut samaa arvioidessaan päihdevalistusprojektisuunnitelmia. Hipin tutkimuksen mukaan monissa projektisuunnitelmissa esitetään tuotoksiksi sellaisia asioita, jotka ovat välituotoksia tai –tavoitteita. Jos projektin tulokseksi määritellään ryhmätoiminnan, valistuksen tai keskustelun tuottaminen, nämä eivät välttämättä vähennä päihteiden käyttöä. Ne ovat välittömiä tuotoksia ja keinoja, joilla tavoitellaan lopullista päämäärää kuten käytön ennaltaehkäisyä. Hippi toteaaakin projektien tulosten olevan usein toimintatapoja ja projekteista puuttuvat perustelut, kuinka juuri näillä toimintatavoilla vähennetään päihteiden käyttöä. Kuitenkin voi olla realistista määritellä projektien tuotoksiksi se, mitä projektilla konkreettisesti saadaan aikaan, eikä epärealistisia tavoitteita kuten käytön ennaltaehkäisy, jollei muutosta voida validisti mitata. Myös sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä, jossa tarkastellaan alkoholiohjelman kumppanuusjärjestöjen toimintaa, todetaan tavoitteiden moninainen määrittely. Sen mukaan tavoitekäsitteelle asetetaan hyvin moninaisia merkityksiä, jolloin voidaankin puhua pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteista, yleisistä, periaatteellisista ja toiminnallisista tavoitteista. Usein ei tarkenneta millaiset tavoitteet ovat kulloinkin kyseessä (Piironen & Siukola 2005, 23.)

Keskeinen aineistosta esille nouseva ero tavoitteiden määrittelytavassa näkyy verrattaessa vain alaikäisille ja varttuneemmille alaikäisille sekä nuorille aikuisille suunnattuja projekteja keskenään. Alaikäisille suunnatuissa projekteissa tavoitteet vaihtelevat keskenään paljon enemmän ja ovat huomattavasti monipuolisempia. Varttuneemmille nuorille ja nuorille aikuisille suunnatuissa projekteissa tavoitteet määritellään hyvin samansuuntaisesti kaikkien projektien kesken. Projekteissa, jotka suuntautuvat sekä alle 18-vuotiaille että täysi-ikäisille nuorille aikuisille, tavoitteet määritellään hyvin yhdenmukaisesti. Niissä kaikissa tavoitellaan päihteiden riskikäytön vähentämistä ja päihdehaittojen ehkäisyä. Tavoitteiden määrittelystä käy ilmi, että työn avulla ehkäistään ja korjataan alkavaa alkoholin riskikäyttöä. Niissä ei enää vaikuteta niiden nuorten aikuisten alkoholin käyttöön, joilla se on kohtuullista eikä aiheuta näkyviä ongelmia. Alkoholin käyttö nähdään jo osaksi ikäryhmän elämää ja se on muuttunut tai muuttumassa ongelmaksi eniten käyttävien joukossa. Toiminta ei enää kohdistu tasapuolisesti koko ikäryhmään vaan heihin, joiden elämää päihteet haittaavat tai ovat vaarassa haitata. Projekteilla tuetaan nuorta kehittämällä tukihenkilö- ja vertaistukitoimintaa sekä tuetaan päihteetöntä elämäntapaa ja arjen sujuvuutta. Näin nuorelle annetaan keinoja hallita omaa alkoholin käyttöään, vähennetään alkoholin käytöstä aiheutuvia riskejä ja tuetaan nuorta selviämään arjessaan ilman päihteitä. Varhain aloitettu alkoholinkäyttö ennakoi usein lisääntyntä käyttöä myös myöhemmässä iässä. Erityinen haaste päihdehaittojen ehkäisyssä onkin juuri nuorten täysi-ikäisten aikuisten lisääntynyt humalajuominen.

Haittojen ehkäisy ei juurikaan tule vielä esille vain alaikäisille suunnatuissa projekteissa.

Kuten jo edellä totesin, ainoastaan alaikäisille suunnattujen projektien tavoitteet vaihtelevat kokonaisuudessaan keskenään huomattavasti enemmän ja projektit eroavat enemmän toisistaan. Muut aineistosta muodostamani tyypit muodostuvat vain alle 18-vuotiaisiin nuoriin suunnatuista projekteista. Niiden pitkän tähtäimen päämäärinä ovat asennemuutoksen saavuttaminen, aloitustiän korottaminen ja päihteiden käytön ehkäisy sekä nollalinjan ja päihteettömän hyvinvoinnin tukeminen. Projektien tavoitteena onkin usein vielä tällöin jakaa nuorille tietoa sekä parantaa ehkäisevän työn menetelmiä ja sitä kautta vähentää ja hallita päihteiden käyttöä sekä siirtää sitä myöhäisemmälle iälle. Projektit ovat pääsääntöisesti yleistä ehkäisyä, primaaripreventiota ja suuntautuvat kaikille esimerkiksi kyseiseen ikäryhmään kuuluville nuorille ja muille heidän kanssaan toimiville tahoille kuten vanhemmille. Primaaripreventiolla tavoitellaan laajasti nuoria, joilla ei ole vielä päihdeongelmia. Ongelmia pyritään näin ehkäisemään ennen kuin niitä ilmenee tai ne muodostuvat suuriksi. Primaariprevention kohderyhmä on näin hyvin laaja ja heterogeeninen. Siksi myös projektit vaihtelevat keskenään niin suuresti. Erilasten projektien avulla kehitetään toimintaa, jolla tavoitettaisiin mahdollisimman laajasti heterogeenista kohdeyleisöä. Nykyisin on entistä vaikeampaa saavuttaa suuria yleisöjä, kuten kokonaista ikäluokkaa mitään sanomalla. Nuoria ei voi käsitellä yhtenäisenä massana. Elämänarvojen muutokselle on ominaista hajaantuminen, heterogeenisyys, jota voidaan kutsua post-moderniksi murrokseksi. Suuren yleisön sijaan muodostetaan useita alakulttuureja ja muita aatevirtauksia omine arvoineen. Tämän vuoksi ei voida enää olettaa, että tietyllä sanomalla tai kampanjalla tavoitettaisiin laajasti suuren joukon kuten ”nuorison” huomio. Enemminkin voisi kysyä, tavoitetaanko tietyn kampanjan piirteillä jokin tietty osa kohderyhmää. (Soikkeli 2002, 42, Pawson & Tilley 1997, 10, 40-43, 54.)

Asennemuutoksen ja arvokeskustelun kautta nuoret yritetään saada omaksumaan terveyttä edistäviä ja päihteitä kohtaan kielteisiä arvoja. Tämän uskotaan vähentävän mielenkiintoa kokeilla ja käyttää päihteitä. Ajatus on sinällään hyvä, mutta se ei välttämättä toimi oletetulla tavalla. Kaarina Huoposen ym. teoksessa (2001 46-47) tarkastellaan tieto- ja asennemallia, jossa tiedon lisääntymisen huumeiden haittavaikutuksista uskotaan synnyttävän kielteisiä asenteita niiden käyttöä kohtaan. Kielteisten asenteiden on puolestaan uskottu vähentävän päihteiden käyttöä. Kuitenkaan näin selkeästä käyttäytymisen ohjailtavuudesta ei ole varsinaista näyttöä. Asenteet ovat vain osa käyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä ja muutokset suhtautumisessa päihteisiin eivät vielä takaa päihteettömyyttä tietyssä tilanteessa. Vastaavasti suvaitsevaisuus päihteitä ja käyttäjiä kohtaan ei välttämättä tarkoita halua itse käyttää päihteitä.

Täysin päihteetön nollalinja mainittiin projektin päämääräksi erittäin harvoin, mikä oli mielestäni yllättävää. Se mainittiin vain kahden projektin tavoitteeksi. Nollatoleranssilla tarkoitetaan New Yorkissa 1980-luvun lopussa kehitettyä mallia, jossa pyritään nopeasti puuttumaan häiritsevään käyttäytymiseen. Ajatus on ehkäistä riskiä, että jokin häiriökäyttäytyminen saisi aikaan ketjureaktion, joka johtaisi rikollisuuden kasvuun ja turvallisuuden tunteen vähenemiseen. Suomalaisittain nollatoleranssi on toimintaa, jolla yleensä puututaan järjestyshäiriöihin ja uhkaaviin tilanteisiin, kuten ilkivaltaa, kinasteluihin sekä myös alkoholin käyttöön. Nollatoleranssi-ajattelu kiteytyy Suomessa päihteiden ja Yhdysvalloissa aseiden käytön ehkäisyyn. Karkeasti ajatellen, molemmissa tapauksissa aikuisille tarkoitettu asia tai tavara on siirtynyt alaikäisen nuoren tottumattomiin ja holtittomiin käsiin. Alaikäisten rankaiseminen ei näin yksinään riitä muuttamaan tilannetta, vaan myös vanhempien omalla käytöksellään tulee osoittaa esimerkkiä ja kantaa vastuuta lapsista sekä estää aikuisten oikeuksien siirtyminen heille (Kekki 2000, 50-51, Korander 1998, 358-364.) Lain mukaan alle 18-vuotiaiden ei kuuluisi saada alkoholia ollenkaan ja sen välittäminen heille on laitonta. Suurin osa nuorista kokeilee alkoholia kuitenkin ennen kuin tulevat täysi-ikäisiksi. Nollalinja on hyvin epärealistinen tavoite, sillä suurin osa alaikäisistä nuorista käyttää alkoholia. Yleensä nuorten ensimmäiset alkoholikokeilut ajoittuvat 12-15 vuoden ikään (Rimpelä ym. 2003, 25-29). Pitkän tähtäimen tavoitteen saavuttaminen on näin hyvin epätodennäköistä. Aloitusiän nostaminen ja alaikäisten päihteiden käytön hallinta ovat yleisin tavoite alle 18-vuotiaille suunnatuissa projekteissa. Nuorille kehittyy aikuisia helpommin päihderiippuvuus ja erityisesti hyvin nuorena aloitettu päihteiden käyttö lisää suurkulutuksen riskiä aikuisiässä (Päihteet myrkkyyä nuorten aivoille 12-15). Nuoren elimistö ei myöskään siedä alkoholia yhtä hyvin kuin aikuisen, joten aloitusiän viivyttäminen on tärkeää nuoren hyvinvoinnin kannalta. Raittiiden nuorten osuus on ollut kasvussa 2000-luvulla sekä päihteiden käytön aloitusikä on nousussa. Nuoret kokeilevat päihteitä aiempaa myöhäisemmällä iällä.

Keskeisenä lyhyen tähtäimen tavoitteena alaikäisille suunnatuissa projekteissa mainittiin toimintamallien kehittäminen ja vanhojen tapojen parantaminen. Uskoa päihdevalistukseen näyttää edelleen riittävän, mutta keinoja kyseenalaistetaan. Siksi niitä halutaan tehostaa ja kehittää uusia toimivampia. Ongelmana nuorille suunnatussa päihdetyössä on usein toiminnan tavoittamattomuus. Aikuisten maailma ja näkemykset eivät välttämättä tavoita nuoria tai vastaa heidän omaa ymmärrystään. Kaikissa alaikäisille suunnattujen projektien tyypeissä yhteinen lyhyen tähtäimen tavoite ja toimintatapa on uusien menetelmien kehittäminen ja jo olemassa olevien parantaminen. Projektimuotoinen toimintatapa sopii juuri tähän hyvin. Projektien kautta pyritään kehittämään

toimivia menetelmiä ehkäisevään päihdetyöhön ja parantamaan jo olemassa olevia metodeita vastaamaan tarpeita.

Kokonaisuudessaan kaikkien projektien ja ehkäisevän päihdetyön yhteisenä tavoitteena on varmasti alkoholin käytön laskeminen ja samalla alkoholihaittojen väheneminen. Siihen koetetaan päästä monien erilaisten päämäärien kautta, jotka kuitenkin viime kädessä tavoittelevat tätä samaa yhteistä isoa päämäärää. Se yhdistää kaikkia projekteja ja ehkäisevää päihdetyötä, joka muuten voi olla melkoisen vaihteleva toimintaviidakko.

10.2. Toimintatavat

Ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan projektien kautta monilla menetelmillä. Jokaisessa aineistoni projektissa käytetään monia eri työmenetelmiä, mikä parantaa usein niiden vaikutusmahdollisuuksia. Ainoastaan perinteisellä alkoholivalistuksella saavutetut tulokset ovat hyvin vähäisiä, mutta niitä voidaan parantaa käyttämällä sen ohella myös muita keinoja (Edwards ym. 1996, 180, Holmila 1997b, 113). Keskeisenä linjana aineistoni projektien toimintatavoissa voi havaita, että niissä ei näy yhtä selkeitä eroja ja jakoja alaikäisille ja myös yli 18-vuotiaille nuorille suunnattujen projektien välillä kuin tavoitteiden määrittelyssä. Samoja menetelmiä voidaan siis soveltaa moniin ja hyvin erilaisiin päämääriin, esimerkiksi päihdetyön toimintatapoja kehittämällä ja tiedonhankinnalla voidaan yrittää vaikuttaa niin aloitusiän nostoon kuin elämänhallinnan lisääntymiseenkin tai päihdemateriaalin avulla voidaan jakaa hyvin monenlaista tietoa eri kohderyhmille ja eri tavoin päihteitä käyttäville asian yhteydestä riippuen. Tästä syystä ikäryhmien väliset erot ovat menetelmien kohdalla pienempiä kuin tavoitteissa. Samalla menetelmällä voidaan toimia niin primääri- kuin sekundaaripreventionkin piirissä soveltaen sitä kuhunkin tilanteeseen sopivaksi. Sillä voidaan tähdätä hyvinkin erilaisiin päämääriin. Kokonaisuudessaan eri ikäisille nuorille suunnattujen projektien väliset tavoitteet vaihtelevat ikäryhmittäin enemmän kuin käytetyt menetelmät. Yleisimmät menetelmät ovat samoja suunnattaessa projekteja alle 18-vuotiaille tai täysi-ikäisille nuorille aikuisille.

Tarkastelin käytettyjen menetelmien esiintyvyyttä ja niiden käyttöä eri projekteissa. Yleisimmin käytetty tapa kaikenikäisille nuorille suunnatussa ehkäisevässä päihdetyössä on tiedon hankinta kohderyhmän päihteiden käytöstä sekä käytettävien menetelmien kehittäminen. Myös tiedotusta ja materiaalin tuotantoa sekä päihteettömän vapaa-ajan toiminnan järjestämistä suunnattiin yleisesti

kaikille kohderyhmille lapsista nuoriin aikuisiin. Nämä menetelmät ovat hyvin muuntautumiskelpoisia ja niitä voidaan soveltaa useisiin eri tilanteisiin ja yhteyksiin eri ikäisille nuorille. Ne ovat usein siitä syystä laajasti käytettyjä kaikkien keskuudessa iästä ja tavoitteista riippumatta. Niillä tuskin pelkästään saadaan aikaan kovinkaan suuria tuloksia tai edes tavoitellaankaan niitä, mutta muun toiminnan ohella niitä käytetään hyvin usein.

Aineiston nuorille ja yli 18-vuotiaille nuorille aikuisille suunnattujen projektien, joiden avulla tavoitellaan päihteiden käytön hallinta, toimintamenetelmät ovat melko yhdenmukaisia. Toiminnan avulla pyritään vähentämään päihteiden käyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja sekä lisäämään ja tukemaan nuorten elämänhallintaa. Elämänhallinnan tukemisella tarkoitetaan mm. nuoren menestyksestä selviytymistä asumisessa, työssä tai opiskelussa sekä vapaa-ajalla ja yleistä arjen hallinnan kohentamista. Projekteissa järjestetään tukihenkilö- tai vertaistukitoimintaa. Tukihenkilötoimintaa järjestetään usein riskiryhmään kuuluville ja tukemaan heitä, joiden elämänhallinta on karkaamassa ja päihteet haittaavat arjen sujumista. Tuki voi olla vertaistukea, vapaaehtoisen tai ammattilaisen tarjoamaa tukea. Vertaistuki on tärkeä menetelmä, jossa nuori saa tukea muilta samassa tilanteessa olevilta tai sen kohdanneilta. Projekteilla pyritään myös kouluttamaan tukihenkilöitä ja järjestämään heille yhteistä toimintaa. Tukihenkilötoiminnan ohella nuorille järjestetään päihteetöntä toimintaa vapaa-aikaan päihteiden käytön tilalle kuten leirejä, erilaista pelaamista, harrastuksia ja liikuntaa. Kohderyhmän nuoret pyritään saamaan osallistumaan harrastustoiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Näin heidät voidaan tehokkaammin saada sitoutumaan toimintaan mukaan ja onnistutaan paremmin toimimaan kohderyhmän oman kiinnostuksen mukaan. Projektin puitteissa toteutettava toiminta nousee näin nuorten omasta arjesta heidän kiinnostuksensa mukaan ja nuoret saavat aktiivisen osallistujan roolin. Yksittäisesti toimintakeinoina mainittiin myös mm. tiedotusmateriaalin tuottaminen ja toimintamallien kehittäminen.

Alaikäisille suunnattujen projektien toimintatavat ja päämäärät olivat kokonaisuudessaan paljon moninaisempia kuin myös täysi-ikäisille suunnattujen projektien. Keskeisenä toimintatapana ja lyhyen tähtäimen tavoitteena on päihdevalistuksen toimintatapojen tavoittavuuden parantaminen. Tämä käy ilmi jokaisen tyypin tavoitteissa. Mielestäni tämä on erittäin mielenkiintoinen lyhyen tavoite. Uskoa päihdevalistukseen näyttää olevan, mutta toimintatapoihin ja niiden tavoittavuuteen ei luoteta yhtä paljon. Myös kirjallisuudessa on kritisoitu ehkäisevän päihdetyön vaikuttavuutta. Tavoittavuutta parannetaan tuomalla päihdevalistusta niille kentille, joita nuoret käyttävät (mm. mobiiliverkkoon), tunnistamalla menetelmien ongelmakohtia ja suunnittelemalla uusia

tehokkaampia tapoja toimia, joiden avulla nuoret ja heidän arki tavoitettaisiin paremmin.

Ehkäisevää päihdetyötä on toteutettu valistusten, mittavien projektien ja massatapahtumien muodossa vuosikymmenien ajan. Yleistä toiminnalle on kuitenkin ollut sen irrallisuus ja läpäisemättömyys siihen nuorten arkeen ja todellisuuteen, jossa he elävät. Ylhäältäpäin tuotu, valmiiksi suunniteltu ja organisoitu valistustoiminta, joka ei kiinnity nuorten arkeen, jää usein irralliseksi. Tilaisuudet ja toiminta on usein kohdistettu hyvin suurille massoille, joihin mahtuu monia eri kulttuureja ja kuuntelijoita (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>). Nuoret kuvaavat toimimatonta asioiden esittämistapaa ”läsytämiseksi”. Pelkän vastaanottajan roolissa oleminen valistustilanteessa koetaan helposti epämukavaksi ja puhetta ei jakseta seurata. He kokevat terveyskasvatuksen helposti valvontana ja kurina ennemmin kuin vilpittömänä huolena ja välittämisenä heidän hyvinvoinnistaan. Siksi on tärkeää, että ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan nuorille mielekkäillä keinoilla. (Rahkonen 1994, 8, Jaatinen 2000, 9-99, 106-107.)

Toivottavan valistuksen viitekehyksenä onkin nuorten oma arki ja elämäntilanne. Vanhempien edustamat näkemykset asettuvat usein ristiin nuoren oman ymmärryksen kanssa (Jaatinen 2000, 103). Nuoriin kohdistuvan ehkäisevän päihdetyön tavoittamattomuuden ongelmaan puututaan erityisesti *Terveys –Hälsan ry:n* projektilla Nuorilta nuorille. Siinä luodaan nuorten toimintaverkosto, joka suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ikäisilleen nuorille suunnatun ehkäisevää päihdetyötä tukevan toimintamallin. Malli on nimenomaan nuorten suunnittelema ja lähtee liikkeelle heidän arjestaan. Ajatuksena siinä on, että nuoret ymmärtävät ja tavoittavat ikäistensä elämismaailman aikuisia paremmin. Projektin tuottama toimintamalli nousee arjen ja elinympäristön tarpeesta, ja on nuorten itsensä määrittelemä ja muotoilema.

Susanna Lemio-Reijosen mukaan tutkijat ja asiantuntijat kaipaavat nyt uusia interventiokeinoja. Menetelmien kehittälyssä tulisi huomioida päihdeiden käytön vaihe ja sen taso. Prosessin vaiheissa tulisi panostaa yhteisöllisiin ja nuoria osallistaviin menetelmiin. Massakasvatuksen sijaan tulisi järjestää pienemmille ryhmille suunnattua toimintaa joka kiinnittyisi aiempaa konkreettisemmin lähemmin yksittäisen nuoren elämismaailmaan, kulttuuriin ja arkeen. (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>).

Nuoret pitävät enemmän toimintatavoista, joissa he ovat mukana aktiivisina toimijoina ja osapuolina. Vuorovaikutteiset ohjelmat, kuten sosiaaliseen vaikuttamiseen ja taitoihin keskittyvät ovat selvästi vaikuttavampia kuin yhdensuuntainen tietovalistus (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>).

antavat). Projekteissa käytetään hyvin paljon toimintatapoja, joissa nuorta tuetaan ja nuori osallistuu itse toimintaan mukaan. Nuorille ei haluta tarjota valistustilanteessa ainoastaan passiivisen vastaanottajan roolia. Heidät otetaan passiivisten vastaanottajien sijaan mukaan toimintaan aktiivisina toimijoina, suunnittelijoina ja asiantuntevina osallistujina. Tällaisia ovat mm. useasti käytetty päihteettömän vapaa-ajan tukeminen ja toiminnan järjestäminen. Järjestetty harrastustoiminta voi olla mm. pelaamista, liikuntaa, retkiä tai vaikka taideharrastuksia. Nuorille saadaan näin mielekästä päihteetöntä toimintaa vapaa-aikaan ja riskinuurille taas muuta toimintaa päihteiden käytön tilalle. Joissain projekteissa toimintaa suunnitellaan nuoren oman kiinnostuksen mukaan ja nuori pyritään näin osallistamaan mukaan projektiin. Osassa taas toiminta on suunniteltu nuorille jo valmiiksi, jolloin nuori ei itse pääse osalliseksi suunnitteluvaiheessa. Nuoria aktivoivaa toimintaa on myös tuen ja vertaistuen järjestäminen sekä nuorten osallistaminen projektien suunnitteluun. Näyttääkin siltä, että usko pelkän alkoholivalistuksen tehokkuuteen on hiipunut, ja sen tilalle halutaan luoda erilaisia malleja, jotka osallistavat nuorta mukaan toimintaan. Nuori onkin selvästi muuttumassa passiivisesta vastaanottajasta aktiiviseksi toimijaksi.

Mielenkiintoinen havainto toimintatavoissa on myös, että projekteissa mainittiin yllättävän harvoin menetelmäksi perinteinen valistus. Silloinkin kun se oli mukana, projektissa käytettiin lisäksi myös muita menetelmiä. Perinteisen valistuksen varaan rakentuneita projekteja ei aineistossa ollut ollenkaan. Menetelmä voidaan nimetä myös Raine Vallin (1998, 85) mukaan pelästyttämistaktiikaksi tai Andersonin (1995, 49) mukaan informaation antamisen opetusmalliksi. Niiden tarkoituksena on jakaa nuorille tietoa alkoholiin liittyvistä riskeistä ja siten vaikuttaa heidän asenteisiin juomiseen liittyen. Tämän uskotaan muuttavan heidän juomatapojaan. Perinteisellä alkoholivalistuksella saavutetut muutokset ovat osoittautuneet useissa tutkimuksissa pieniksi, ja vakuuttavaa tehoa niiden toimivuudesta yksinään ei ole. Tiedon jakaminen lisää toki ihmisten valmiuksia ja tietoa liittyen alkoholiin, mutta se ei välttämättä tai edes todennäköisestikään johda muutoksiin heidän käyttäytymisessään tai juomatavoissaan (Montonen 1996, 13.) Jotta alkoholivalistuksella saataisiin aikaan tuloksia, sitä tulisi käyttää yhdessä muiden lähestymistapojen kanssa, joissa painottuu henkilökohtainen ja sosiaalinen kehitys sekä sosiaaliset- ja päätöksentekotaidot (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>).

Projekteissa on paljon myös nuoria välillisesti tavoittelevaa toimintaa. Nuorimpien välillinen tavoittelu kohdistuu projekteissa pääsääntöisesti vanhempiin. Heitä opastetaan ja tuetaan nuoren vanhemmuudessa ja mahdollisissa nuoren päihteidenkäyttötilanteissa. Heille tarjotaan myös vertaistukea muiden nuorten vanhempien keskuudessa. Vanhemmille järjestetään vertaisryhmiä ja

vanhempainiltoja. Vanhempien tavoittaminen on keskeistä kaikissa alaikäisille nuorille suunnatuissa projekteissa. Toiminnan avulla vanhemmille halutaan antaa välineitä kohdata ja ehkäistä nuorten päihteiden käyttöä. Vanhempien tulisikin olla tietoisia päihteistä ja niiden vaikutuksista sekä siitä, mistä nuoret hankkivat päihteensä ja missä he niitä käyttävät. Myös vanhempien näyttämä esimerkki nuorille on tärkeää. Vanhempien pitäisi pystyä kuuntelemaan nuorta ja asettamaan tälle rajat päihteidenkäyttöön liittyen. Lisäksi he voivat kannustaa nuorta arvioimaan kriittisesti tiedotusvälineiden antamaa kuvaa päihteistä sekä vahvistamaan nuoren omaa itsetuntoa. Vanhempia on myös hyvä valmentaa havaitsemaan päihteiden käyttöä varhaisessa vaiheessa ja antamaan heille keinoja toimia (van der Stel & Voordewind 1999, 79.)

Kokonaisuudessaan kaikki nuorille suunnatut projektit ovat hyvin monipuolisia päämääriltään ja toimintamenetelmiltään ja eroavat toisistaan huomattavasti. Niiden avulla halutaan vaikuttaa nuorten asenteisiin ja arvoihin, laajentaa päihdetyön kattavuutta sekä kehittää siihen uusia menetelmiä, vähentää alkoholin käyttöä, nostaa käytön aloitusikää sekä ehkäistä ja vähentää päihdehaittoja. Myös käytetyt toimintamenetelmät ovat hyvin monipuolisia ja vaihtelevia. Kohderyhmän heterogeenisuuden vuoksi toiminnan laaja kirjo edistää tavoitteiden saavuttamista ja tehokkaampien menetelmien kehittämistä ehkäisevään päihdetyöhön.

10.3 Projektien kohderyhmät

Ehkäisevä päihdetyö voidaan jakaa primaari-, sekundaari- ja tertiaaripreventioon sen mukaisesti, millaisessa tilanteessa oleviin päihteiden käyttäjiin se kohdistuu. Primaaripreventiolla tarkoitetaan toimintaa, joka kohdistetaan koko väestöön tai esimerkiksi tiettyyn ikäluokkaan nuorista. Toiminnan avulla pyritään lisäämään päihteisiin ja niiden haittoihin liittyviä tietoja sekä edistämään elämänhallintaa. Primaaripreventiossa ennalta ehkäisevällä työllä on merkittävä osuus ja päihteiden käyttöä ehkäistään ennen kuin siitä tulee ongelma. Sekundaariprevention toimenpiteet kohdistetaan riskiryhmiin ja päihteiden käyttöä kokeilleisiin nuoriin. Sen tavoitteena on tiedottaminen päihteisiin liittyvistä riskeistä, käytön varhainen toteaminen, siihen puuttuminen sekä tarvittaessa hoitoonohjaus. Tertiaaripreventio kohdistuu ongelmakäyttäjiin, joilla päihteiden käyttö on hyvin runsasta. Se kattaa käytöstä aiheutuvien haittojen vähentämisen ja hoitamisen. Käytännön työ on vakavan riippuvuuden hoitamista, mikä vaatii fyysistä, psyykkistä, henkistä ja sosiaalista kuntoutusta (Huoponen ym. 2001, 9.)

Kuten taulukosta 7 voi havaita, alle 18-vuotiaille suunnatut projektit ovat useimmiten primaaripreventiota. Siirryttäessä varttuneempiin nuoriin projektien kohteena ovat yhä enemmän päihteiden käytön riskinuoret ja preventiotaso muuttuu riskiryhmäehkäisyksi. Primaaripreventiossa kohteena ovat yleisesti kaikki esimerkiksi tiettyyn ikäryhmään kuuluvat tai tietyn alueen nuoret. Projekteilla halutaan vaikuttaa nuoriin ennen kuin heille kehittyvät ongelmia alkoholin käytöstä tai käyttö ja kokeilut ovat alkaneet. Näillä projekteilla pyritään vaikuttamaan nuorten asenteisiin, jotta he eivät suhtautuisi alkoholiin myönteisesti sekä heidän alkoholinkäyttöään halutaan vähentää ja käytön aloitusikää nostaa. Nuorille annetaan tietoa päihteisiin liittyen ja tuetaan heidän itsetuntonsa sekä muiden päihteiltä suojaavien tekijöiden kehitystä. Projekteilla tuetaan myös vanhempia vanhemmuudessaan ja jaetaan heille tietoa liittyen nuorten päihteiden käyttöön. Nuorista on harvoin vielä tällöin erottunut voimakkaasti varsinaisia riskikäyttäjiä, jolloin luonnollisesti toimintaa kohdistetaan kaikille ja riskikäyttöä pyritään siten ehkäisemään ennen kuin sitä ilmenee. Ainoastaan kahdessa vain alaikäisille suunnatussa projektissa kohteena ovat riskiryhmät, ja näistäkin toisen kohderyhmän muodostavat syrjäytymisvaaran vuoksi riskiryhmään kuuluvat. Riskiryhmille suunnatuissa projekteissa tavoitellaan päihteetöntä hyvinvointia sekä alkoholin käytön nollalinjaa. Varhaista riskikäyttöä ei näin projekteissa yritetä hallita kohtuukäytöllä, vaan tarkoitus on lopettaa se heti alkuun erilaisten tukitoimien ja turvallisten aikuisten avulla.

Siirryttäessä varttuneempiin nuoriin primaariprevention määrä vähenee ja toiminta kohdistuu lisääntyvässä määrin päihteiden käytön vuoksi riskiryhmään kuuluviin nuoriin. Nuorille on tarjottu yleistä ehkäisyä ja tietoa päihteisiin liittyen nuorempina ja myöhemmin voimavarat kohdistetaan erityisesti heihin, joiden päihteiden käyttö on suurta. Projektit, joiden kohderyhmänä ovat alaikäisten ohella myös täysi-ikäiset nuoret aikuiset tai ainoastaan täysi-ikäiset, kohdistuvat alkoholia runsaasti käyttäviin ja syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin aikuisiin. Näistä projekteista vain yhdessä ei mainittu kohteeksi riskiryhmiä, joten projektit ovat selvästi riskiryhmäehkäisyä. Iäkkäämmistä nuorista ovat jo erottuneet he, joiden toistuva alkoholinkäyttö on liiallista, ja se on muodostumassa ongelmaksi. Alkoholin kokeiluvaihe on jo ohi ja humalahakuinen juominen on vakiintunut osan elämään. Toimintaa pyritään suuntaamaan erityisesti heille. Rimpelän ym. (2006, 6) mukaan suurin haaste nuorten alkoholinkäytön hallinnassa onkin humalajuomisen kääntyminen nousuun varttuneempien nuorten keskuudessa. Juuri tähän monilla projekteilla halutankin puuttua ja saada mahdollisten nuorten riskikäyttäjien alkoholin käyttö vähenemään ennen kuin siitä tulee vielä vakavampi ongelma.

Mikään projekteista ei suunnitelmien mukaan ole suoranaisesti korjaavaa työtä eli

tertiaripreventiota. Projektien avulla nuorten alkoholiongelmiin halutaan puuttua ennalta, ennen kuin korjaava työ tulee ajankohtaiseksi. Varsinaisia ongelmakäyttäjiä projekteissa ei myöskään mainita määriteltäessä projektien kohderyhmiä. Niissä otetaan esille vain riskikäyttäjiä ja heitä, joille alkoholin runsas käyttö on muodostumassa ongelmalliseksi. Mikäli tutkittaisiin myös vartuneemmille ja keski-ikäisille aikuisille suunnattuja projekteja, korjaava työ voisi tulla ajankohtaiseksi päihteiden käytön ja siihen liittyvien ongelmien syventyessä. Tällöin projekteissa olisi lisääntyvässä määrin mukana myös tertiari-preventiota.

Nuoret kokevat usein mielekkäämmäksi ehkäisevän päihdetyön, jossa he voivat toimia itse jollain tavoin aktiivisesti mukana. Vuorovaikutteiset ohjelmat ovat selvästi tehokkaampia kuin yksisuuntainen tiedottaminen (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>). Mielestäni on tärkeää, että ehkäisevä päihdetyö kiinnittyy nuoren omaan arkeen ja kokemusmaailmaan, jotta nuoren on helpompaa omaksua se ja kokea se aidosti mielenkiintoiseksi. Siksi on hyvä, että nuoria otetaan mukaan myös suunnittelemaan projektin sisältöä tai sen puitteissa toteutettavaa toimintaa sekä käytetään nuoria osallistavia toimintatapoja. Näin toimintaa voidaan muokata nuorten oman kiinnostuksen ja näkemysten mukaiseksi, jotta se ei jää liian irtonaiseksi. Nuori mahdollisesti myös kokee, että hän voi itse vaikuttaa toiminnan sisältöön ja hänen mielipidettään kuunnellaan. Tähän päihdetyön tavoittamattomuuden ongelmaan projekteilla halutaankin keskeisesti puuttua. Millään yksittäisellä valistuskeinolla tuskin kuitenkaan saadaan tuloksia aikaa, joten erilaisten ja eri tahoihin kohdistuvien toimintatapojen käyttö rinnakkain on tärkeää.

Nuoret kokevat myös tarvitsevansa vanhempien ja aikuisten tukea ja opastusta. Vaikka nuorten ja aikuisten maailmat ja arki eivät usein kohtaa tai valistusasetelmassa he sijoittuvat vastakkain, nuori hakee kuitenkin vanhemmasta turvallisesta aikuisesta opastusta ja suojaa. Nuorten välisistä puheista heijastuu heidän keskinäisen kulttuurinsa turvattomuus. Aikuisten asema on kaksijakoinen, sillä toisaalta heihin halutaan pitää etäisyyttä, toisaalta heistä haetaan tukea ja turvaa. (Jaatinen 2000, 103.) Nuoret tarvitsevat myös turvallisten aikuisten heille järjestämää ehkäisevää päihdetyötä. Siksi lähtökohdiltaan aikuisten järjestämä ja nuorten itsensä toiveista toteutettava ehkäisevä toiminta ovat molemmat tärkeitä ja tukevat toistansa.

Keskeinen havainto aineistoni projekteissa on, että niissä kaikissa käytetään menetelmiä, joissa nuoret voivat osallistua itse mukaan toimintaan. Perinteistä valistusasetelmaa, jossa nuori kuuntelee ylhäältäpäin tulevaa viestiä, projekteissa ei ollut ollenkaan. Aineistossani ei ollut yhtään projektia, jossa nuori olisi ollut vain passiivinen vastaanottaja ja kuuntelija. Projektien keinoin halutaan

selvästi luoda nuoria osallistavia menetelmiä ja aktivoida nuoret toimimaan. Keskeisin ero nuorten omassa roolissa onkin mahdollisuuksissa vaikuttaa projektin ja sen puitteissa toteutettavan toiminnan sisältöön. Selkein erottava tekijä nuorten osallistumismahdollisuuksissa näyttää olevan se, onko projekti primaari-, sekundaari- vai tertiääripreventiota, mikä käy ilmi myös taulukosta 7. Yksi keskeinen tutkimuskysymykseni oli, millaiset mahdollisuudet nuorella itsellään on toimia projektissa. Tarkastelin nuoren mahdollisuuksia osallistua projektin toimintaan ja sen suunnitteluun sekä mahdollisuuksia osallistua projektin sisällön suunnitteluun.

Alaikäisille suunnatussa yleisessä ehkäisyssä tavoitteena on muuttaa nuorten asenteita päihteitä kohtaan kielteisemmiksi ja siirtää käytön aloitusikää myöhäisemmäksi sekä vähentää jo alkaneita päihdekokeiluja. Projekteissa nuoria osallistetaan toimimaan järjestämällä heille konserttikiertueita, osallistavia opetuspaketteja ja elämyspedagogisia toimintapäiviä päihteisiin liittyen sekä käymällä keskusteluja heidän kanssaan ja siirtämällä tietoa data- ja mobiiliverkkoon. Menetelmillä yritetään osallistaa nuorta ja saada hänet mukaan ja innostumaan toiminnasta. Nuoren oletetaan osallistuvan mukaan aktiivisesti. Kuitenkaan menetelmät eivät ole erityisen vuorovaikutteisia, sillä opetuspaketit, elämyspedagogiset toimintapäivät ja kiertueiden sisältö suunnitellaan usein valmiiksi ja tarjotaan siten vastaanottajalle eli nuorelle. Nuoren oma vuorovaikutus ja kiinnittyminen juuri kohderyhmän todellisuuteen ja arkeen voi siten jäädä toiminnassa ja sen sisällössä puutteelliseksi. Nuori voi olla läsnä ja osallistua projektiin, mutta varsinaista tunnetta omasta osallisuudesta ei välttämättä synny. Vain yhdessä aineiston projektissa nuori pääsi osallistumaan aktiivisesti niin projektin sisällön kuin toiminnankin suunnitteluun sekä toimintaan. Yleisen ehkäisyn kohderyhmät ovat hyvin laajoja ja heterogeenisiä. Myös siksi nuoren oman näkemyksen kuunteleminen ja vuorovaikutustilanteiden luominen laajojen ryhmien kanssa voi olla vaikeaa.

Siirryttäessä tarkastelemaan riskiryhmäehkäisyä, nuorten rooli muuttuu keskeisesti. Riskiryhmäehkäisyllä tavoitellaan nuoria, joiden alkoholinkäyttö on vaarassa aiheuttaa ongelmia käyttäjälle tai hänen lähipiirilleen. Menetelminä riskiryhmäehkäisyssä käytetään usein vertaistukija tukihenkilötoimintaa sekä vaihtoehdoisen toiminnan järjestämistä vapaa-ajalle. Riskiryhmäehkäisyä suunnataan enemmän varttuneemmille nuorille. Ainoastaan kaksi pelkästään alaikäisille suunnattua projektia ovat riskiryhmäehkäisyä. Riskiryhmäehkäisyssä nuorten oma osallistuminen projektiin ja sen puitteissa toteutettavan toiminnan suunnitteluun nousee huomattavasti keskeisemmäksi kuin alaikäisille suunnatussa yleisessä ehkäisyssä. Onnistuneen tukitoiminnan ja vaihtoehdoisen vapaa-ajanvieton keskeisenä edellytyksenä on nuoren oma osallisuus ja aktiivisuus toiminnassa. Kaikissa projekteissa nuori on myös itse mukana

suunnittelemassa toiminnan sisältöä ja sitä toteutetaan nuoren oman mielenkiinnon mukaan. Näin toimintaa voidaan muokata kohderyhmää aidosti kiinnostavaksi. Toiminnassa ei ole enää merkkejä siitä, että se tuotaisiin heille valmiiksi annettuna joltain muulta taholta, vaan se muokataan projektin toimijoiden ja nuorten kesken. Riskiryhmäehkäisy kohderyhmän on yleistä ehkäisyä rajatumpi, sillä työ kohdistuu juuri tiettyihin riskiryhmiin. Tällöin toimintaa on helpompi muokata nuorten toiveita vastaavaksi, sillä ryhmä on usein yhtenäisempi ja kokonaisuudessaan pienempi. Riskiryhmissä ongelmat ovat myös jo aiempaa syvemmällä, joten yleisluontoinen toiminta ei ehkä tavoita riskiryhmiä.

Nuoria tavoitellaan projekteissa suoraan sekä välillisesti muiden heidän kanssaan toimivien tahojen kautta, kuten taulukosta 7 on havaittavissa. Suoran toiminnan ohella kaikissa projekteissa on mukana myös välillistä toimintaa. Se kohdistetaan nuorten sijaan muille heidän kanssaan toimiville kuten vanhemmille ja nuorisotyön toimijoille. Alaikäisiä tavoitellaan välillisesti useimmiten perheen ja vanhempien kautta. Aineiston kaikissa tyypeissä, joissa projektit kohdistuivat alaikäisiin, toiminnalla tavoitellaan myös nuoren vanhempia. Vanhemmille tarjotaan yleensä tukea ja vertaistukea vanhemmuuteen sekä kerrotaan nuorten päihteiden käytöstä. Vanhemmat kohtaavat paljon kysymyksiä ja uusia tilanteita nuoren kanssa, jolloin asiantuntijoiden ja muiden vanhempien tarjoama tieto ja tuki ovat tarpeen. Perhe ja siellä vallitsevat asenteet päihteitä kohtaan vaikuttavat selvästi myös nuoren omaan suhtautumiseen päihteisiin ja niiden käyttöön. Perhe-elämä on yksi merkittävimmistä tekijöistä, joka säätelee nuoren käyttäytymistä ja suhtautumista päihteisiin. Perheeseen liittyviä päihteiltä suojaavia tekijöitä ovat selkeä rajojen asettaminen nuorelle, vapaa-ajan käytön valvonta ja tieto nuoren kaveripiiristä sekä vanhempien ja nuorten hyvä keskusteluyhteys. Myös vanhempien asennoituminen nuoren päihteiden käyttöä vastaan sekä vanhempien ja nuorien ei-ihannoiva suhtautuminen päihteisiin kokonaisuudessaan vaikuttavat merkittävästi nuoren omaan päihteiden käyttöön. (van der Stel & Voordewind 1999, 79.) Siksi on hyvä, että toimintaa kohdistetaan paljon myös vanhemmille, jotta he saavat tukea omalle kasvatukselleen ja tietoa nuoren päihteiden käytöstä.

Täysi-ikäisiä nuoria tavoitellaan aineiston projekteissa välillisesti yleisimmin muiden yhteiskunnallisten asiantuntijoiden ja kumppaneiden kautta. Varttuneemmille nuorille ja nuorille aikuisille suunnattu välillinen toiminta kohdistetaan projekteissa taas usein ammatillisuuden kehittämiseen, kuten järjestämällä seminaareja ammatillisten tahojen välillä. Tällöin vanhempien vaikutus on jo hiljalleen jäämässä taka-alalle ja elämään ovat astuneet monet muut ammattilaiset, joilla on vaikutusta nuoren elämän eri osa-alueilla.

Toimintaa kohdistetaan projekteissa välillisesti myös koulujen henkilöstöön ja nuorisotyön toimijoihin mm. kolmannella sektorilla, kunnissa ja seurakunnissa. Toiminnan kohteena ovat usein monet tahot, jotka toimivat nuoren kanssa. Näin nuoria tavoitellaan monien eri tahojen kautta, mikä lisää päihdevalistuksen tehoa ja nuoren tavoittamista. Tehokkaan päihdevalistuksen tulee kohdistua nuoriin monilta tahoilta heidän ympäristöstään. Siksi valistusohjelmien pitäisikin kattaa nuorten itsensä lisäksi myös heidän ympäristönsä kuten perhe ja koulut (Skiba ym. 2004, 349.) Parhaita tuloksia voidaan saavuttaa silloin, kun toiminnassa on mukana useita eri tahoja ja viesti tavoittaa nuoret monista yhteyksistä. Välillisen toiminnan kautta halutaan antaa vanhemmille ja nuorten kanssa toimijoille keinoja nuorten alkoholinkäytön ehkäisyyn, sen kohtaamiseen ja siihen puuttumiseen.

Kari Hippi (2001a, 62) on kuvannut tutkimuksessaan nuoriin kohdistuvien valistusprojektien kehitystä. Aluksi niissä on lähdetty liikkeelle pelottelusta. Seuraavassa kehitysvaiheessa nuorille on annettu mahdollisimman todenmukaista ja objektiivista tietoa päihhteistä. Tämän jälkeen projekteilla on pyritty vaikuttamaan nuoriin mahdollisimman varhain ennen heidän päihdekokeilujaan. Hipin mukaan uusin suuntaus ilmeisesti on kohdistaa enemmän valistusta nuorten vanhemmille ja heidän kanssaan toimiville ammatti-ihmisille. Näin heitä voidaan opastaa antamaan oikeaa valistusta nuorelle muun kasvatuksen ohella. Myös aineistoni projektit tukevat Hipin linjasta uusimmista päihdeprojekteista. Välilliset kohderyhmät ovat hyvin keskeisiä kaikissa aineistoni projekteissa. Nuoria halutaan näin tavoitella usealta eri taholta ja antaa heidän kanssaan toimiville valmiuksia kohdata nuorten päihhteiden käyttöön ja ehkäisyyn liittyviä tilanteita.

10. Johtopäätökset

Tarkastelin tässä pro gradu-tutkielmassani Alkoholiohjelman kumppanijärjestöjen nuorille suunnattuja ehkäisevän päihdetyön projekteja, joille RAY on myöntänyt rahoitusta vuonna 2005. Olen selvittänyt järjestöjen projekteista niiden tavoitteita, toimintatapoja sekä projektien kohderyhmiä ja kohderyhmän osallistumismahdollisuuksia. Esittelen seuraavassa johtopäätöksinä keskeisimpiä huomioita ehkäisevän päihdetyön projektien linjauksista sekä pohdin jatkotutkimuksen tarpeita.

Projektit eroavat toisistaan keskeisimmin sen mukaan, minkä ikäiselle kohderyhmälle ne suunnataan. Kohderyhmän ikä määrittelee pitkälle myös preventiotason, joka on toinen selkeästi erottava tekijä muiden muuttujien osalta. Varttuneemmille nuorille sekä täysi-ikäisille nuorille aikuisille suunnatut projektit ovat melko yhdenmukaisia kaikkien muuttujien osalta. Aineistosta varttuneemmille nuorille sekä nuorille aikuisille suunnatut projektit ovat kaikki sekundaaripreventiota. Tämä johtuu siitä, että varttuneemmista nuorista ovat erottuneet he, jotka ovat oman päihteidenkäyttönsä vuoksi riskiryhmässä ja käyttö haittaa arjen sujumista. Projektit ovat tavoitteiltaan hyvin yhdenmukaisia. Niillä pyritään vähentämään riskejä sekä hillitsemään liialliseksi kasvanutta alkoholin käyttöä. Keskeisiä toimintamuotoja projekteissa ovat tukihenkilö- ja vertaistukitoiminta sekä vaihtoehtoinen vapaa-ajan vietto. Myös nuorten omat toimintamahdollisuudet ovat samanlaiset kaikissa projekteissa. Nuoret osallistuvat niin toiminnan suunnitteluun kuin toimintaan aktiivisina osapuolina, eli heidät halutaan saada mukaan toimintaan aktiivisina osallistujina ja toiminnan sisältöä suunnitellaan myös heidän kiinnostuksensa mukaisesti. Näin nuorille yritetään välittää tunne, että he ovat osallisina toiminnassa. Nuorille annetaan hyvin laajat mahdollisuudet osallistua toimintaan sekä sen suunnitteluun. Sekundaaripreventiossa kohderyhmä on kooltaan suhteellisen rajattu, joten nuorten omat toiveet on mahdollista huomioida tarkasti.

Toinen keskeinen ryhmä on alaikäisille nuorille kohdennetut projektit. Ne vaihtelevat keskenään huomattavasti enemmän kaikkien muuttujien osalta eroten selkeästi varttuneemmille nuorille suunnatuista projekteista. Projektit ovat tässä vaiheessa pääsääntöisesti primaaripreventiota, jolla halutaan ehkäistä ennalta päihteiden käyttöä ja sen aiheuttamia ongelmia. Kohderyhmänä nuoriso on tällöin hyvin laaja ja heterogeeninen kaikkine alakulttuureineen ja aatesuuntauksineen. Kohderyhmän ollessa hyvin laaja, nuorten omien henkilökohtaisten toiveiden huomioiminen projekteissa ja heidän osallistaminen muuttuu helposti haasteelliseksi.

Mikään projekteista ei kuitenkaan perustu vain perinteiseen valistusasetelmaa, jossa nuori kuuntelee aikuisen puhetta tai toiminnassa ei ole mitään aktiviteettia, johon nuori voisi itse osallistua. Nuoret kokevat usein mielekkäämmäksi toiminnan, jossa he voivat olla itsekin aktiivisessa roolissa. Passiivinen kuuntelu ja aikuisen puhe voidaan tulkita aikuisten ”lässyttämiseksi”, jota ei jakseta seurata. (Jaatinen 2000, 98-99 106-107). Näyttääkin siltä, että nuorten oma osallistuminen projekteissa nähdään tärkeänä ja toiminnassa käytetään menetelmiä, joihin nuori voi ainakin jossain määrin eläytyä mukaan. Perinteisen valistuksen tilalle kehitetään muuta toimintaa ja kritiikkiin sen

tehottomuudesta reagoidaan projektien keinoin. Nuorille ei kuitenkaan yleensä tarjota niin laajoja osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia kuin varttuneemmille suunnatuissa projekteissa. Myös nuorten osallistumismahdollisuudet vaihtelevat projektien kesken enemmän. Jotta kohderyhmä voitaisiin tavoittaa projektien kautta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, tarvitaan vaihtelevia toimintatapoja ja projekteja. Kovin yleistetyllä ja laajalla toiminnalla tuskin onnistutaan tavoittamaan heterogeenista nuorisoa kokonaisuudessaan, vaan projekti tulee suunnitella juuri kohderyhmänsä kiinnostuksen mukaiseksi. Ehkäisevä päihdetyö tulee suunnitella tarkasti, jotta se onnistuisi tavoittamaan juuri oman kohderyhmänsä nuorista. Uskon, että nuorille suuntautuvan ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja toimintatavat vaihtelevat keskenään niin suuresti, koska kohderyhmä nuoriso on hyvin heterogeeninen.

Alaikäisille suunnattujen projektien tavoitteiksi määritellään usein alkoholinkäytön kokeilujen viivyttäminen, päihdekokeilujen hallinta sekä asennemuutoksen saavuttaminen. Vain kahdessa projektissa tavoitteeksi määritellään alkoholinkäytön nollalinja sekä päihteiden hyvinvointi, mikä on mielestäni yllättävän harvinaista. Useat projektit näyttävät lähtevän ajatuksesta, että nuoret kuitenkin käyttävät alkoholia. Näin on usein asennemuutokseen sekä päihteiden käytön kokeilujen rajoittamiseen ja aloitustien nostamiseen tähtäävien projektien kohdalla. Niissä tavoite on usein hallita ja siirtää nuorten alkavaa päihteiden käyttöä sekä yritys muuttaa asenteita vähemmän päihdemyönteisiksi. Hyvin yleisesti nuorten ensimmäiset päihdekokeilut ja käyttö ajoittuvat alle 18 vuoden ikään. Usein projekteissa tämä näyttää olevan se tosiasia, jonka perusteella työtä suunnitellaan, eikä se, että alkoholin saanti ei kuulu alle 18-vuotiaille nuorille lain mukaan lainkaan. Onko nollalinjasta tullut näin utopia alaikäisten päihteidenkäytössä, mitä ehkäisevällä päihdetyölläkään ei suoranaisesti enää tavoitella? Näyttää siltä, että nuorille annetaan eväitä kohdata päihteet ja käyttää niitä hillitysti sitten kun he päättävät aloittaa päihdekokeilut. Nuorten päihteiden käyttö on kuitenkin viime vuosina kääntynyt laskuun ja raittius yleistynyt. Päihteiden käytön aloitusikä on noussut. (Rimpelä ym. 2003 39-40.) Nollalinja päihteiden käytössä on hyvin epärealistinen tavoite millekään yksittäiselle projektille ja suunnitelmissa määritellään usein tavoitteita, joiden saavuttaminen voidaan näyttää toteen. Tämä varmasti selvittää osaltaan sen, ettei nollalinjaa edes mainita todellisesti saavutettavaksi tavoitteeksi. Saavutettavissa olevien tavoitteiden määrittely on tärkeää myös projektin onnistumisen ja vaikutusten arvioinnissa. Mielenkiintoista olisi kuitenkin tutkia, esiintyykö sama linja laajemmin nuoriin kohdistuvassa ehkäisevässä päihdetyössä myös projekteja pitkäjänteisemmässä toiminnassa, vai tuetaanko jatkuvammassa toiminnassa alkoholin käytön nollalinjaa enemmän.

Ehkäisevän päihdetyön preventiotaso näyttää muuttuvan kohderyhmän iän myötä. Preventiotasoja erotetaan kirjallisuudessa kolme eli primaari-, sekundaari- ja tertiaaripreventio. Kaikkein nuorimmille suunnatut projektit ovat pääsääntöisesti yleistä ehkäisyä eli primaaripreventiota ja niillä tavoitellaan yleisesti kaikkia nuoria. Primaaripreventio on ajankohtaista silloin, kun päihdekokeilut eivät ole vielä varsin alkaneet ja riskejä halutaan ennaltaehkäistä mm. jakamalla tietoa ja varoittamalla päihteistä. Siirryttäessä varttuneempiin nuoriin projektit ovat enenevässä määrin riskiryhmäehkäisyä ja yleisen ehkäisyn määrä vähenee. Tällöin päihteiden käyttäjistä alkaa erottua heitä, joille päihteet ovat muodostumassa ongelmaksi. Kohderyhmä rajataan näihin nuoriin ja heille tarjotaan tukea käytön vähentämiseen. Tässä vaiheessa nuorille aikuisille projektien puitteissa ei tarjottu enää lainkaan yleistä ehkäisyä. Nuorimmista riskiryhmän muodostivat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Aineistossani ei ollut lainkaan projekteja, jotka olisivat olleet korjaavaa ehkäisyä eli tertiaaripreventiota. Se kohdistuu ongelmakäyttäjiin, jolloin heitä tuetaan toipumiseen ongelmakäytöstä sekä vähennetään heidän ja heidän läheisiensä kokemia haittoja. Uskon, että tämä toimintamuoto tulee esiin, mikäli tarkasteltaisiin vielä hieman varttuneemmille suunnattuja projekteja. Tällöin alkoholin käyttö on ehtinyt syventyä ongelmakäytöksi, jolloin korjaava työ on ajankohtaista ja käyttäjälle tarjotaan hoitoa päihdeongelmaan. (<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat>.)

Tärkeä huomio projektien tavoitteiden määrittelyssä on niiden suuri vaihtelevuus. Projektien tavoitteet määritellään suunnitelmissa hyvin eri tasoisesti ja yhteisten linjojen löytäminen osoittautui hyvin haastavaksi. Tavoitteina esitetään niin projekteissa toteutettavaa toimintaa, kuten uusien toimintatapojen kehittäminen tai harrastustoiminnan järjestäminen, kuin pitkän aikavälin muutoksia nuorten päihteiden käytössäkin, kuten aloitustien nostaminen ja käytön vähentäminen. Tavoitteista on eroteltavissa lyhyen ja pitkän tähtäimen tavoitteet. Osin projektisuunnitelmissa määritellyt tavoitteet ja toimintatavat menevätkin päällekkäin eri projekteissa. Jos toiminnan tuloksiksi määritellään valistuksen tai ryhmätoiminnan tuottaminen, se ei välttämättä aiheuta muutoksia nuorten päihdetottumuksissa. Ne ovat välitavoitteita, joilla tavoitellaan lopullisia muutoksia. (Hippi 2001a, 105, 109.) Suuret erot päämäärien ja toimintatapojen määrittelyssä projektien kesken vaikeuttaa niiden arviointia, mikä muutenkin on hyvin haastavaa. Monet lyhyen tähtäimen tavoitteet on paljon helpompi saavuttaa kuin kovin kunnianhimoiset pitkän tähtäimen tavoitteet. Näin projektin puitteissa voidaan arvioinnissa osoittaa, että se on saavuttanut tavoitteena. Monien lyhyen tähtäimen tavoitteiden, kuten keskustelujen järjestämisen ja tiedon jakamisen toteutuminen ei vielä kuitenkaan tarkoita muutosta nuoren päihteiden käytössä ja suhtautumisessa niihin.

Kirjallisuudessa esitetyt ehkäisevän päihdetyön haasteet ja linjaukset ovat hyvin yhdenmukaisia aineiston projektien sisältöjen kanssa. Alaikäisille suunnattujen projektien yhdeksi huomattavan keskeiseksi toimintatavaksi tai lyhyen tähtäimen tavoitteeksi määritellään uusien toimintatapojen kehittäminen päihdetyöhön tai jo olemassa olevien parantaminen. Näyttää siltä, että uskoa päihdetyöhön on, mutta käytettäviä toimintatapoja ja niiden tehokkuutta kyseenalaistetaan melko laajasti. Nuorten tavoittaminen ehkäisevän päihdetyön kautta on suuri haaste, jonka tavoittelu näyttää projekteissa keskeiseltä. Monien päihdevalistusmenetelmien todellisesta toimivuudesta ei kuitenkaan juuri ole tieteellistä näyttöä. Kirjallisuudessa esitellään monia ryhmittelyjä nuorille suunnatuista päihdevalistusmetodeista. Monien tehokkuutta kuitenkin kritisoidaan, tai todetaan, että menetelmien tehosta ei vielä ole tieteellistä näyttöä.

Montonen (1996, 4) esittää alkoholivalistuksen heikkoon tehoon syyksi yhteiskunnassa vallitsevan aselman, jossa valistus kilpailee monien muiden alkoholinkäyttöä edistävien viestien kanssa. Alkoholimyönteisten viestien taustalla hän näkee yhteiskunnan aselman sinällään, jossa monissa arjen tilanteissa välittyy alkoholijuomien laaja ja näkyvä saatavuus sekä alkoholin läsnäolo ja hyväksyntä eri yhteyksissä. Kokemus vaikuttaa usein suuremmin käyttäytymiseen ja terveystietoon kuin tiedon jakaminen. Nuorille välittyy helposti hyvin ristiriitaisia viestejä liittyen alkoholin käyttöön ja sen hyväksyttävyyteen. Periaatteessa se on kiellettyä ja haitoista tiedotetaan melko laajasti, mutta ympärillä sitä mainostetaan ja käytetään hyvinkin yleisesti. Myös alkoholin hankkiminen on tutkimusten mukaan nuorille usein helppoa kavereiden, sisarusten tai jopa vanhempien kautta (Ahlström ym. 1996, 24, Ahlström ym. 2004, 14). Alkoholin käyttö liittyy läheisesti nuorten keskinäiseen yhdessä oloon ja juhlintaan. Alkoholin avulla poistetaan estoja ja omaa arkuutta erityisesti toista sukupuolta kohtaan sekä luodaan tunnelmaa. (Jaatinen 2000, 120-121, 129.) Se käytetäänkö nuoren kaveripiirissä alkoholia vaikuttaa suuresti juomiseen, koska käyttötilanteet liittyvät usein yhdessäoloon ja sosiaaliseen elämään. Näin alkoholivalistus joutuu kilpailemaan hyvin monien tekijöiden kuten mainonnan, yleisen päihdekulttuurin sekä mahdollisen nuorten oman juhlinnan ja kokemuksen kanssa. Lähtökohta tehokkaalle päihdevalistukselle onkin erittäin haasteellinen.

Projektien puitteissa toimintatapoja parannetaan ja kehitetään mm. keräämällä tietoa, rekrytoimalla nuoria mukaan suunnittelemaan uusia kiinnostavia tapoja projektin puitteissa ja kokeilemalla uutta. Nuoret kokevat alkoholivalistuksen helpomminkin valvontana ja kurina kuin huolena heidän hyvinvoinnistaan. (Rahkonen 1994, 8). Toivotun valistuksen viitekehiksenä on ennemminkin

nuorten oma maailma ja elämäntilanne kuin aikuisen edustama maailma. Valistusohjelman sanoman ja sen välittäjän tulee olla uskottavia ja asianmukaisia juuri tavoiteltavalle kohderyhmälle. Sen tulisi myös antaa nuorelle mahdollisuus osallistua (Jaatinen 2000, 126, Anderson 1995, 55-56.) Nuorten osallistaminen projektiin ja heidän oma osallistumisensa näyttää olevan tekijä, joihin projekteissa kiinnitetään huomiota. Jokaisessa projektissa nuorille tarjotaan vähintäänkin pienet mahdollisuudet toimia mukana valmiiksi järjestetyssä toiminnassa, kuten konserttikiertueella tai elämyspedagogisissa seikkailuissa. Laajimmillaan nuoret ovat mukana suunnittelemassa projektin sisältöä ja toimintaa sekä osallistuvat mukaan toimintaan. Mukana ei ole lainkaan projekteja, jotka nojaisivat vain perinteiseen valistusasetelmaan, jossa nuori kuuntelee aikuista.

Nuorten mukana olosta voidaan erottaa osallistuminen ja osallisuus. Osallistumisella tarkoitetaan mukana oloa jossain usein muiden järjestämässä tilaisuudessa tai toiminnassa. Osallistuminen voi näin olla myös passiivista paikalla olemista (Viirikorpi 1993, 22-24, Hanhivaara 2006, 33.) Osallisuudessa on keskeistä, että osalliset ovat hankkeessa varsinaisia subjekteja. Subjekteina he voivat vaikuttaa osallistua itseään koskeviin asioihin. (Salmikangas 2002, 97.) Anu Gretsshell (2002, 50) pitää osallisuudessa keskeisenä tunnetta osallisuudesta. Hän kuvaa sitä empowerment-käsitteen suomalaisten käännösten voimaantuminen ja valtautuminen kautta. Osallinen tuntee näin pätevyyttä ja oman roolinsa merkittäväksi. Ehkäisevän päihdetyön projekteissa tavoitellaan vähintäänkin nuorten osallistumista lähes aina. Heitä tavoitellaan mukaan toimintaan ja heille pyritään antamaan vaihtelevissa määrin toiminnallisia rooleja.. Alle 18-vuotiaille suunnatuissa projekteissa etenkin primaaripreventiossa toiminta on tosin suunniteltu heille usein valmiiksi aikuisten taholta. Aineistossa on vain yksi projekti, jossa nuorten rooli on poikkeuksellisen aktiivinen niin projektin sisällön kuin toiminnankin suunnittelussa. Tällöin nuorten kiinnittyminen projektiin ja osallisuuden tunteen saavuttaminen voi osoittautua haasteelliseksi, mikäli sitä ylipäättään tavoitellaan. Varttuneemmille nuorille suunnatussa sekundaaripreventiossa projektin sisältö on suunniteltu valmiiksi, mutta sen puitteissa toteutettavaa toimintaa järjestetään nuorten toiveiden mukaisesti. Nuoret ovat toiminnan suunnittelussa ja varsinaisessa toiminnassa mukana. Tämä varmasti tukee myös heidän osallisuuttaan projekteissa. Näyttääkin siltä, että sekundaaripreventiossa nuorten osallistaminen on keskeisempää jo toiminnan suunnitteluvaiheessa. Primaaripreventiossa se mahdollisesti tulee esiin vasta toimintaan osallistumisen myötä.

Hippi (2001a, 62) on tarkastellut ehkäisevän päihdetyön valistusprojektien kehitystä. Aluksi niissä on lähdetty liikkeelle pelottelusta. Seuraavassa vaiheessa tavoitteena on ollut jakaa mahdollisimman objektiivista ja monipuolista tietoa. Nämä eivät vähentäneet kuitenkaan ongelmaa. Kolmannessa

vaiheessa projekteilla on haluttu vaikuttaa mahdollisimman nuoriin, jotta he eivät myöhemmin elämässään ajautuisi kokeilemaan päihteitä. Näiden projektien tehosta ei vielä ole tietoa. Uusimman suuntauksen mukaan nuoria tavoitellaan vanhempien ja ammatti-ihmisten kautta tukemalla heitä antamaan nuorille oikeaa valistusta päihteistä. Vastaava suuntaus näkyy aineiston projekteissa. Niistä jokaisessa nuoria tavoitellaan myös heidän kanssaan toimivien tahojen kautta välillisesti. Varttuneempia nuoria tavoitellaan heidän kanssaan toimivien ammattilaisten kautta tarjoamalla heille tietoa ja keinoja toimia nuorten kanssa. Nuorempien kohdalla välillinen toiminta kohdistetaan kaikissa projekteissa vanhempiin. Heille tarjotaan tukea ja vertaistukea vanhemmuuteen sekä tietoa nuorten päihteiden käytön kohtaamiseen. Vanhemmat ovat hyvin keskeisessä asemassa liittyen nuorten alttiuteen käyttää päihteitä. Vanhempien oma juominen sekä salliva suhtautuminen päihteisiin ovat suuria altistavia tekijöitä. Pelkän valistuksen ja tiedottamisen varaan rakennettuja projekteja aineistossa ei ollut ollenkaan. Alkoholivalistuksen tehokkuudesta on olemassa hyvin vähän näyttöä, joten sitä ei enää projektien puitteissa ainoana menetelmänä käytetä. Valistus on vain mukana yhdistettynä muihin menetelmiin. Mukaan tehokas päihdetyö tavoittaa nuoret usealta taholta ja monien menetelmien kautta. Tämä näyttää olevan myös projekteissa hyvin kantava linja.

Oman näkökulmansa pro gradu -tutkielmassani tarkasteltavaan ehkäisevään päihdetyöhön tuo se, että aineistoni päihdetyö muotoutuu projekteissa. Keskeisenä linjana läpi aineiston toiminnassa näkyy kehittäminen. Vanhojen menetelmien ja valistuksen rinnalle luodaan uutta, jonka toivotaan antavan parempia tuloksia. Onko päihdetyössä menossa yleisesti vastaava muutoksen kausi vai johtuuko suuntaus siitä, että aineisto muotoutuu projekteista, joiden tarkoitus sinällään on kehittäminen? Mielenkiintoista olisikin tarkastella, miten paljon järjestöjen ja muiden päihdetyötä toteuttavien tahojen pitkäaikainen toiminta ja suunnitelmat eroavat projekteista sekä jäävätkö projektien toimintatavat henkiin vielä niiden päätyttyä. Saadaanko niillä todella aikaan uutta ja parempaa antia päihdetyön kenttään, vai ovatko ne hetkellisiä tähdenlentoja, joiden tuotokset unhoittuvat projektien päätyttyä?

Lähteet:

- Aarva, Pauliina (1991): Terveysvalistuksen kuvia ja mielikuvia. Tutkimus terveysjulisteiden vastaanotosta. Acta Universitas Tamperensis ser A vol 328. Tampere
- Ahlström, Salme & Haavisto, Kari & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa (1996): Päihteiden käyttö ja saatavuus 15-vuotiaiden keskuudessa. Alkoholipolitiikka (61) 1 s. 18-29
- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa (2002): Mikä lisää nuoren riskiä tupakoida, humaltua ja kokeilla marihuanaa? Yhteiskuntapolitiikka 67 (5) s. 423-429
- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa (2003): Nuorten juominen vähentynyt, usein humaltuminen ei. Yhteiskuntapolitiikka (68) 6 s. 597-602
- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa (2004): Suomalaisten nuorten päihteiden käyttö 1999 ja 2003. Espad-tutkimuksen taulukkoraportti. Aiheita 23/2004. Stakes. Helsinki
- Ahlström, Salme & Mustonen, Heli (2002): Suomalaisten juomatavat ennen ja nyt. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes. Helsinki. s. 392-407
- Ahonen, Jukka (2003): Raittiuden voima. Raittiuden ystävät 1853-2003. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki
- Alavaikko, Mika: Alkoholi- ja huumeekenttien muutos paikallisesta näkökulmasta. Yhteiskuntapolitiikka (66) 2, 159-168
- Anderson, Kellie (1995): Young people and alcohol, drugs and tobacco. World Health Organisation Regional publications European series No. 66. WHO. Copenhagen
- Edwards, Griffith & Anderson, Peter & Babor, Thomas F. & Casswell, Sally & Ferrence, Roberta & Giesbrecht, Norman & Godfrey, Christine & Holder, Harold D. & Lemmens, Paul & Mäkelä, Klaus & Midanik, Lorraine T. & Norström, Thor & Romelsjö, Anders & Room, Robis & Simpura, Jussi & Skog, Ole-Jørgen & Österberg, Esa (1996): Alkoholipolitiikka ja yhteinen hyvä. Edita. Helsinki
- Eronen, Anne & Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Lehto-Pusa, Päivi & Rönning Leif (1995) Hyvinvoinnin verkostoja näkyvissä. Kuntien ja järjestöjen näkemyksiä sosiaalisen tuen tuottamisesta. Sosiaaliturvan keskusliitto: Hyvinvoinnin tukiverkoston julkaisuja 1/1995. Helsinki
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere
- Gretschell, Anu (2002): Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Teoksessa Gretschell Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Suomen kuntaliitto ja humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki. s. 48-62
- Gretschell, Anu (2007): Nuori – ei asiakkaaksi, vaan vaikuttamaan nuorisotyön keinoin. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja

- mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 76. Helsinki s. 243-262
- Haatanen, Pekka & Suonoja, Kyösti (1992): Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 75 vuotta. VAPK-kustannus. Helsinki
- Hakkarainen, Pekka (2002): Nuorten päihdekulttuurin vaihtelut 1960-luvulta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa Silvennoinen, Heikki (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 29. Helsinki s. 168-181
- Hanhivaara, Pirjo (2006): Maailmaa syleilevä osallisuus – osallisuuden suhde kouluun. Nuorisotutkimus 24 (3) s. 29-38
- Harju, Aaro (2003): Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Kansanvalistusseura. Vantaa
- Helander, Voitto (1998): Kolmas sektori. Gaudeamus. Saarijärvi
- Helander, Voitto & Pikkala, Sari (1999): Kolmas sektori – apu palvelutuotannon ongelmiin? teoksessa: Helander, Voitto & Pikkala, Sari (toim.) Kunnat ja järjestöt. KuntaSuomi 2004-tutkimuksia 20. Suomen kuntaliitto. Helsinki s. 88-97
- Hippi, Kari (2001a): Päihdevalistusprojektisuunnitelmien arviointia. STM:n ja RAY:n vuonna 1998 rahoittamat projektit. Sosiaalipolitiikan lisensiaattitutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun yliopisto. Turku
- Hippi, Kari (2001b): Päihteet ja valistus. Yhteiskuntapolitiikka 66 (6) s. 558-566
- Hoikkala, Tommi (1989): Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Gaudeamus. Helsinki
- Hoikkala, Tommi (1987): Päihdeopetusmallit. Nuorisotutkimus 5 (4) s.14-31
- Holmila, Marja (1997a): Päihdehaittojen ennaltaehkäisy ja sen tutkiminen. Alkoholipolitiikka 62 (6) s. 415-425
- Holmila, Marja & Haavisto, Kari (1997): Nuoret ja alkoholi. Teoksessa: Holmila, Marja (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. Stakesin tutkimuksia 73. Stakes. Helsinki s. 150-166
- Holmila, Marja (1997b) : Valistustoiminta. teoksessa: Holmila, Marja (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. Stakesin tutkimuksia 73. Stakes. Helsinki s. 113-124
- Holmila, Marja & Karlsson, Thomas & Raitasalo, Kirsi-Marja (2005): Alaikäisten alkoholiostot. Yhteiskuntapolitiikka 70 (3) s.305-310
- Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsi (2002): Vanhempien näkemykset nuorten päihteiden käytöstä ja sen ohjaamisesta. Teoksessa Holmila, Marja (toim.) Asuinalue ja päihdehaitat. Arviointitutkimus ehkäisevästä paikallistoiminnasta Tikkurilassa ja Myllypurossa. Stakesin tutkimuksia 122. Stakes. Helsinki. s. 79-91
- Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (2001):

Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Opetushallitus. Helsinki

Jaatinen, Jaana (1994): Hauskanpitoa Hangon regatassa: Nuoret ja poliisit yhteistyössä. Alkoholipolitiikka 59 (2), 120-130

Jaatinen, Jaana (2000) Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Stakesin raportteja 251. Stakes. Helsinki

Jalava, Urpo & Virtanen, Petri (1995): Moniammatillinen projektitoiminta. Avain hyvinvointipalvelujen tulevaisuuteen. Kirjayhtymä oy. Helsinki

Kannas, Lasse (1992): Terveyskasvatus tutkimus- ja koulutusalanä sekä arjen käytäntöinä. Aikuiskasvatus 1992 (2), 68-76

Karekivi, Leena (1999) Ehkä en kokeilisikaan jos... Tutkimus ylivieskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveysvalistuksesta vuosina 1989-1998. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä

Kaukonen, Olavi (2000): Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. Stakes tutkimuksia 107. Stakes. Helsinki

Kaukonen, Olavi (2002): Päihdepalvelupolitiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki s. 137-166

Kekki, Tuula (2000): Miksi alaikäisten alkoholinkäyttöön haetaan apua järjestyssäännöistä ja poliisilta? Nuorisotutkimus 18 (2), s. 47-51

Kiianmaa, Kalervo & Hervonen, Antti (1987): Alkoholien vaikutus kasvavaan ja vanhenevaan elimistöön. Teoksessa Alkoholien vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Oy Alko Ab. Valtion painatuskeskus. Helsinki s.63-67

KM. Komiteamietintö 1989:1. Yhteiskuntaan muutos ja alkoholipolitiikka. Vuoden 1987 alkoholikomitean mietintö. Helsinki

Koppinen, Marja-Leena & Pollari, Jorma (1993): Yhteistoiminnallinen oppiminen. Tie tuloksiin. WSOY. Juva

Korander, Timo (1998): Katujen nollatoleranssi, tilastojen kelvottomuus ja ongelmien poliisisointi. Oikeus 27 (4) s. 358-382

Kuuskoski, Eeva(2003): Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanalla. PS-kustannus. Jyväskylä

Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit. (2006) Päihdetyö-ryhmä. Stakes. Helsinki

Laitinen, Raimo(1998): Sosiaali- ja terveysjärjestöjen taloudellinen ja työllisyyden volyyymi sekä toiminnan rakenteet. Teoksessa Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.) Näkymätön kolmas

sektori. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki s.82-148

Lepistö, Jaana (2005): Nuorten päihdehäiriöiden hoito. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja & Alho, Hannu & Lindeman, Jukka & Roine, Risto & Tigerstedt, Cristoffer (toim.) Tommi 2005. Alkoholi- ja huumeutkimuksen vuosikirja. Yearbook of Finnish alcohol and drug research. Alkoholi- ja huumeutkijain seura ry. Koala-kustannus. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna s. 29-37

Lähteenmaa, Jaana (2006): 2000-luvun nuorisotyöprojektien kompastuskiviä kentällä. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) Projektiyhdistyksen kääntöpuolia Gaudeamus Kirja. Helsinki.105-117

Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka (2007): Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. S. 46-69

Montonen, Marjatta (1996): Alcohol and the media. , World Health Organization Regional Office for Europe. WHO Regional Publication Series No. 62. Copenhagen

Myllymäki, Arvo & Tetri, Eija (2001): Raha-automaattiyhdistys kansalaispalvelujen rahoittajana. Kunnallisanalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut 32. Kunnallisanalan kehittämissäätö. Helsinki

Möttönen, Sakari (2002): Kunnat, järjestöt ja paikalliset verkostot. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS-kustannus. Jyväskylä s. 112-135

Nikkilä, Juha (2002): Nuorisovaltuustot yhteiskunnallisina osallistumismuotoina pikkupoliitikkoja vai vapaita vaikuttajia. Teoksessa Gretschell, Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Suomen kuntaliitto ja humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki s. 63-75

Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997): Realistic evaluation. Sage publications. London

Piironen, Ossi & Siukola, Reetta (2005): Alkoholiohjelmaan liittyneiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintalinjoja 2004-2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:15. Yliopistopaino. Helsinki

Piispa, Matti (1997): Valistus, holhoaminen, suojeleminen. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Acta Universitatis Tamperensis 564. Tampere

Poteri, Riitta (1998): Meissä on ytyä. Selvitys valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnasta. Edita. Helsinki

Promoting the role of voluntary organizations and foundations in Europe. Commission of the European communities. COM 1997 241 final. 6.6.1997.

Päihteet myrkyä nuorten aivoille (2005). Terveysuutiset 2005 (3) s. 12-15

Rahkonen, Ossi (1994) Terveystila ja terveyskäyttäytyminen. Sukupuoli- ja sosiaaliluokkaero nuorissa ikäryhmissä. Stakesin tutkimuksia 36. Stakes. Helsinki

- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (2006): Esipuhe. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.): Projektiyhdistykunnan kääntöpuolia. Gaudeamus. Helsinki s. 7-14
- Rimpelä, Arja & Lintonen, Tomi & Pere, Lasse & Rainio, Susanna & Rimpelä, Matti (2003): Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977-2003. Stakes aiheita 13/2003. Stakes. Helsinki
- Rimpelä, Anja & Rimpelä, Matti & Lintonen, Tomi & Rahkonen, Ossi & Räsänen, Minna & Pere, Lasse & Jokela, Jukka (2005a): Vaikuttiko alkoholiveron alennus nuorten alkoholinkäyttöön? Suomen lääkärilehti 60 (23) s. 2611-2617
- Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lintonen, Tommi & Rimpelä, Matti (2005b): Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2005. Nuorten terveystapatutkimus 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:23. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki
- Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Huhtala, Heini & Lavikainen, Hanna & Pere, Lasse & Rimpelä, Matti (2007): Nuorten terveystapatutkimus 2007. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:63. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki
- Roos, H-E (1996): Tre decennier av aktionsforskning. Teoksessa Sahlin, I (toim.) Projektets paradoxer. Studentlitteratur. Lund s. 57-84
- Rönneberg, Leif (1998): Hyvinvointi ja kolmas sektori. Teoksessa Kinnunen, Petri & Laitinen, Raimo (toim.): Näkymätön kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki s. 10-22
- Sahlin, I (1992): Ungdomsprojekt. Retorik och praktik. Brå-PM 1991:1. Stockholm
- Salmikangas, Anna-Katriina (2002): Osallisuutta yhdistysten kautta. Teoksessa Gretschell, Anu (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Suomen kuntaliitto ja humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki. s. 90-106
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2004): Projekti – kehittämisen kehto vai musta aukko? Yhteiskuntapolitiikka 69 (3) s. 251-259
- Skiba, David & Monroe, Jacquelyn & Wodarski, John S. (2004): Adolescent substance use: Reviewing the effectiveness of prevention strategies. Social work 39 (3) s. 343-353
- Soikkeli, Markku (2002): Miten puhua huumeista. Stakes. Helsinki
- Stjernö, Steinar (1986) Projektiorganisaatio sosiaalihalinnossa ja suunnittelussa. Teoksessa Stjernö, Steinar (toim.) Sosiaalipolitiikka, ohjaus, sosiaalityö. Tampereen yliopisto. Tampere s.187-213
- Suomen säädöskokoelma:
Raittiustyölaki 828/1982
- Swisher, John D. & Abrams, Annette L. (1974): Specifying objectives. In Abrams, A. et. Al. Accountability in drug education. A model for evaluation. Washington
- Tarnaala, Eerik: Ehkäisevän päihdetyön käsitteestä. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2), 188-196

Terveyskasvatustutkimuksen kehittäminen Suomessa 1990-luvulla (1995). Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Lepola, Irja & Rimpelä, Arja (toim.) Terveyskasvatustutkimuksen vuosikirja 1994. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 32 (2) s. 143-158

Timantit terveyden edistämisen tutkimusohjelmasta (2005) Suomen syöpäyhdistys. Juvenes Print, Tampere

Työryhmämuistio 1990:18. Kunnallisen raittiustyön täydennyskoulutustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki

Valli, Raine (1998): Koulun alkoholikasvatus keskioluen vähittäismyyntin vapautuessa. Acta Universitatis Lapponiensis 16. Rovaniemi

van der Stel, Jaap & Voordewind, Deborah (1999) (toim.): Ehkäisevän päihdetyön käsikirja. Alkoholihaitat ja tupakka. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 31. A-klinikkasäätiö ja Stakes. Helsinki

Warpenius, Katariina (2000): Raittiuden ystävien historiikki. Tutkimussuunnitelmaluonnos

Warpenius, Katariina (2002): Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. Stakesin raportteja 270. Stakes. Helsinki

Warpenius, Katariina (2006): Näkymätön näyttö – vaikuttavuusarvioinnin pulmat paikallisprojekteissa. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) Projektityhteiskunnan kääntöpuolia. Gaudeamus Kirja. Helsinki. s. 143-160

Warpenius, Katariina & Sutton, Caroline (2000) The ideal of the alcohol-free society. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Sutton, Caroline & Tigerstedt, Cristoffer & Warpenius, Katariina (toim.) Broken spirits. Power and ideas in Nordic alcohol control. NAD publication No. 39. Helsinki s. 45-66

Viitanen, Reijo (2007): Nuorisojärjestöt ja niiden muutos 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 76. Helsinki s. 263-283

Winter, Torsten (2004): Nuorten raittius ja siihen vaikuttavat tekijät. Väitöskirja. Kansanterveystieteen laitos. Kansanterveystieteen julkaisuja M 182. Helsingin yliopisto. Helsinki

Viirikorpi, Paavo (1993): Osallisuus, yhteistyö, valta, muutos... Asuinalueen uusi suunnittelujärjestelmä. Suomen kuntaliitto. Helsinki

Österberg, Esa (2002): Alkoholipolitiikan murros 1990-luvulla. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes. Helsinki s. 230-249

Nettilähteet:

<http://www.stakes.fi/neuvoa-antavat> (luettu 29.8.2005) Mikko (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes. Helsinki s. 230-249

Liitteet:

Liite 1. Järjestöt ja projektit

Järjestö	Projekti
Kristillinen alkoholi- ja narkomaanityö ry.	Lasten, nuorten ja perheiden ennaltaehkäisevään työhön neljällä paikkakunnalla
Elämä on parasta huumetta ry.	Ehkäisevän päihdetyön menetelmien digitaalinen ulottuvuus
Folkhälsans förbund r.f.	Pojkar och alkohol
Helsingin NMKY ry	Ryhmässä päihteettä – RYPÄ
Nuorisopalvelu yöjalka ry	Tukihenkilötoiminta
Mannerheimin lastensuojeluliitto Ilmajoen yhdistys ry.	NISKALENKKI – tiukka ote päihteisiin
Terveys – Hälsan ry.	Nuorilta nuorille
Merimajakka ry.	Lyhty-projekti
Elämä on parasta huumetta ry.	Elämä on parasta huumetta – päihteetön kiertue
Elämä on parasta huumetta ry	Nuorten liikunta ja doping – NUDOP
Sininauhaliitto	Värit elämään – kehittämishanke alkoholin kulutuksen vähentämiseksi 16-30 –vuotiaiden parissa
Savonlinnan A-kilta ry.	”Tatsi” – ote elämään, kokonaisvaltainen tuki alle 25-v päihteitä käyttävät/käyttäneet
Kristillinen raittiusliitto ry	Baarikärpäsiä 18-25 v. Kehittämishanke alkoholihaittojen ehkäisemiseksi